

T. C.
Hitit Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

YETİŞKİN KUR'AN KURSLARININ KUŞAK ÇATIŞMALARINI
ÖNLEMEDEKİ ROLÜ
(Keçiören Örneği)

Sema BEŞE

Yüksek Lisans Tezi

Çorum 2016

**YETİŞKİN KUR'AN KURSLARININ KUŞAK ÇATIŞMALARINI
ÖNLEMEDEKİ ROLÜ (KEÇİÖREN ÖRNEĞİ)**

SEMA BEŞE

**Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı**

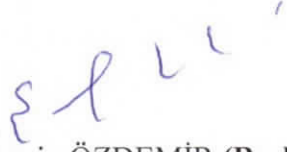
Yüksek Lisans Tezi

**Tez DanıŐmanı
Doç. Dr. Adem KORUKÇU**

ÇORUM 2016

KABUL VE ONAY

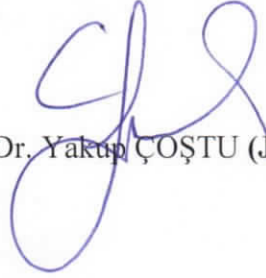
Sema BEŞE tarafından hazırlanan **Yetişkin Kur'an Kurslarının Kuşak Çatışmalarını Önlemedeki Rolü (Keçiören Örneği)** başlıklı bu çalışma, 22Eyl2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR (Başkan)

Doç. Dr. Adem KORUKÇU (Danışman)

Doç. Dr. Yakup ÇOŞTU (Jüri Üyesi)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet EVKURAN

Enstitü Müdürü

T.C.
HİTİT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../2016)

Sema BEŞE

.....

ÖZET

BEŞE, Sema, *Yetişkin Kur'an Kurslarının Kuşak Çatışmalarını Önlemedeki Rolü, (Keçiören Örneği). Yüksek Lisans Tezi, Çorum, 2016.*

İslâm dininde 'eğitim' konusu, tarihi süreç içerisinde dinin geldiği ilk günlerden itibaren Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'in eğitim metodolojisiyle birlikte gelişmeye başlamış; Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yaşamının tümü bir bütün olarak ele alınıp inanç, ibâdet, ahlâk gibi her alandaki davranışlarıyla İslâm bir yaşam biçimi olarak va'z edilmiş, böylece kişinin kendisini, ruhsal bilinç ve dünyasını yüceltmesi sağlanmıştır.

Türkiye'de yaygın din eğitiminin verildiği yerler arasında Kur'an Kursları en başta gelmiş; bu kurumlar her zaman halkın teveccühünü kazanmış bir eğitim kurumu olma özelliğini sürdürmüştür. Bu kurumlarda verilen Kur'an eğitimi, dinî bilgiler, kursların manevî iklimi, hazırlanan programlar, düzenlenen sosyal etkinlikler son dönemlerde özellikle bayanların ilgisini çekmiştir.

Kur'an Kurslarının heterojen bir yapıya sahip olmaları, farklı yaş gruplarına ait öğrencilere aynı sınıf içerisinde eğitim verebilecek bir sisteme imkan tanınması, bizi bu kursların kuşak çatışmalarını önlemedeki rolünü çalışmaya yöneltmiştir.

'Kuşak çatışması'; toplumsal koşullarla şekillenen ve yabancı kültürlerin etkisiyle değişen değerlerin, genç kuşaklarla yaşlı kuşaklar arasında bir takım anlaşmazlıklara neden olduğu, yüzyıllardır insanlığın her döneminde yaşanmış ve muhtemelen yaşanmaya devam edecek olan bir olgudur. Özellikle de, kuşaklardan birisinin çıkar ve düşüncelerinin, diğer kuşağınkilerle açıkça ters düştüğü belirli durumlarda ortaya çıkar.

Bu araştırmada, kuşaklar arasında yaşanan çatışmanın nedenleri, önlenmesi veya en aza indirilebilmesi için Kur'an Kurslarının üstlendiği/üstlenebileceği rol, bu kurslara devam eden bayan öğrencilerle yapılan mülakatlarla tespit edilerek, 'interdisipliner' bir yaklaşımla analiz edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Din Eğitimi, Kur'an Kursu, Kuşak, Çatışma, Kuşaklar Arası Çatışma

ABSTRACT

BEŞE, Sema, *The Role of Adult Quran Courses in Preventing the Conflict of Generations (A Case Study in Keçiören)*. Master's Thesis, Çorum, 2016.

The scope of education in the religion of Islâm has come to shape up as a subject matter under the guidance of Quran and Prophet Muhammed (*peace be upon him*) and in tandem with the teaching methodology applied by since the very early days of Islâm in the course of the history. Throughout this process, the Prophet's (*peace be upon him*) life has been embraced as a whole and his life-style, the rules and behaviours over a vast area have been imposed on Muslims to adapt the fundamentals of Islâmic belief, prayer, ethics and such education has ensured self-glorification of persons and his/her own spiritual consciousness and again glorification of spiritual world.

Quran courses, on the other hand, has been the main and foremost educational institutions and has retained this status by winning favor in public eyes among other foundations by providing prevalent religious education. Teaching the Holy Quran and religious information, special programs, arranged social activities and spiritual comfort in these courses have incrementally increased interest in ladies in recent years.

The heterogeneous structure of these Quran courses that has developed a system in which various generations can be trained in the same classroom environment has led us to study the roles of these schools in preventing conflicts between generations.

'Conflict of generations' is a phenomenon that creating some disputes between younger and older generations with the influence of changing current social conditions and foreign cultures that has been experienced all throughout the human history and will most likely be continuing forever in this way. It arises whenever the interests or ideals of one generation collide openly with those of another in particular situations.

In this study, it is important to analyze the causes of the conflicts between the generations and the roles that may be achieved or ascribed by the Quran courses to prevent or minimize the possible discords in question in an interdisciplinary approach by means of making interviews with female trainees attending these courses.

Keywords: Religious Training, Quran Course, Generation, Conflict, Conflict of Generations

TEŞEKKÜR

Zor ve meŐakkatli olmasına rağmen ok severek yaptĐĐım bu alıŐmada; bana destek olan tez danıŐmanı hocam Do. Dr. Adem KORUKU'ya, fikirleriyle katkı sağlayan Doç. Dr. Yakup ÇOŞTU hocama, alan araştırması yaptĐĐım Kur'an Kursları'nın bağlı bulunduğu Keçiören İlçe Müftüsü Dr. İhsan İlhan ve bu Kur'an Kursları'nın çok değerli oğretici ve oğrencilerine, her daim yardımcı olan sevgili eşim Prof. Dr. Ertan BEŞE'ye, oğullarım Ensar Őamil, Enes Erkam, Yusuf Kayra ve Mehmet Tuğrul'a teŐekkürlerimi ifade etmek isterim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x
ÖNSÖZ	viii
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu.....	1
2. Araştırmanın Amacı.....	1
3. Araştırmanın Yöntemi.....	2
4. Araştırmanın Varsayımları	4
5. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	5
6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	6
7. Tezin Yapılandırılması	6

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN EĞİTİMİNİN ÖNEMİ VE FONKSİYONLARI

1.1. Temel Kavramlar	8
1.1.1. Din Eğitimi	8
1.1.1.1. Din Eğitimi Nedir?.....	8
1.1.1.2. Din Eğitiminin Kapsamı.....	9
1.1.1.3. Din Eğitiminin Amacı.....	10
1.1.1.4. Din Eğitiminin Fonksiyonları.....	11
1.1.1.5. Din Eğitiminin Sosyal Etkileri.....	12
1.1.2. Yetişkin Eğitimi.....	13
1.1.3. Yaygın Din Eğitimi.....	13
1.1.4. Yetişkin Din Eğitimi.....	14
1.2. Kur'an Kurslarının Din Eğitimindeki Rolü ve Mevcut Durumu	
1.2.1. Kur'an Kurslarının Tarihçesi.....	15

1.2.2. Kur'an Kurslarının Din Eğitimindeki Rolü.....	18
1.2.3. Kur'an Kurslarının Amaçları.....	21
1.2.4. Kur'an Kurslarının Yasal Dayanakları, Açılma ve İşleyiş Usulleri.....	22
1.2.5. Kur'an Kurslarında Uygulanan Eğitim Programları.....	24
1.3. Kur'an Kurslarının Temel Sorunları.....	31
1.3.1. Yapısal Sorunlar.....	31
1.3.2. Öğrenci Sorunu.....	33
1.3.3. Öğretici Kadro Sorunu.....	35
1.3.4. Öğretim Programlarına İlişkin Sorunlar.....	39
1.3.4.1. Temel Eğitim Programları.....	39
1.3.4.2. Yaz Kur'an Kursları Programı.....	40
1.3.4.3. Hâfızlık Eğitim Programları.....	42

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYOLOJİK BİR OLGU OLARAK KUŞAK ÇATIŞMASI

2.1. 'Kuşak' ve 'Çatışma' Kavramlarının Analizi.....	45
2.1.1. 'Kuşak' Kavramı.....	45
2.1.2. 'Çatışma' Kavramı.....	45
2.2. Toplumsal Etkileşimin Öğeleri.....	53
2.2.1. Toplumsal Statü ve Rol Dağılımı.....	54
2.2.2. Kilit & Anahtar Statü.....	55
2.2.3. Toplumsal Rol.....	56
2.2.4. Anahtar Rol.....	57
2.2.5. Rol Çatışması & Gerilimi.....	57
2.3. Toplum Tiplerine Göre Çatışma.....	57
2.3.1. Geleneksel Toplumlarda Çatışma.....	58
2.3.2. Modern Toplumlarda Çatışma.....	59
2.4. Kuşaklar Arası Çatışma ve Nedenleri	60
2.4.1. Bireysel Nedenler.....	60
2.4.2. Teknolojik Gelişmeler.....	62
2.4.3. Sosyo-Kültürel Özellikler.....	64
2.4.3.1. Aile Yapısı.....	64

2.4.3.2. Eğitim Sistemi.....	66
2.4.3.3. Meslek.....	68
2.4.3.4. Toplumsal Değerler.....	69
2.4.2. Çatışma Konuları.....	73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YETİŞKİN KUR'AN KURSLARININ KUŞAK ÇATIŞMALARINI ÖNLEMEDEKİ ROLÜ

3.1. Alan Araştırması ve Amacı.....	75
3.2. Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirilmesi	
3.2.1. Öğrencilerin Sosyo-Demografik Özellikleri	75
3.2.2. Öğrencilerin Sosyo-Kültürel Özellikler.....	76
3.2.3. Örneklem Grubunda Yer Alan Yetişkin Öğrencilerin Mülakat Sorularına Verdikleri Cevaplar	78
3.2.3.1. ‘Kuşak Çatışması’ Kavramının Öğrenciler Tarafından Algılanışı.....	78
3.2.3.2. Öğrenciler Tarafından Belirtilen Kuşak Çatışmasının Nedenleri ve Sonuçları	80
3.2.3.3. Kur'an Kursuna Gelmeden Önce Kuşak Çatışması Yaşıyor muydunuz? Cevabınız ‘Evet’ ise Hangi Alanlarda Yaşıyordunuz Sorusuna Öğrencilerin Verdikleri Cevaplar	82
1. Annelerin Çocuklarıyla Teknoloji Ürünlerinden Kaynaklanan Çatışma Örnekleri.....	82
2. Annelerin Çocuklarıyla Eğitim Kaynaklı Çatışma Örnekleri.....	83
3. Annelerin Çocuklarıyla İletişim Problemlerinden Kaynaklanan Çatışma Örnekleri	85
4. Kuşaklar Arasındaki ‘Eğitim Algısı’ndaki Farklılıktan Kaynaklanan Çatışma Örnekleri.....	86
5. Annelerin Kızlarıyla Giyinme Tarzından Kaynaklanan Çatışma Örnekleri	87

6. Kayınvalide - Gelin Arasında Yaşanan Çatışma Örnekleri	88
7. Gelin - Kayınvalide Arasında Yaşanan Çatışma Örnekleri	91
8. Gelin - Görümce ve Etiler Arasında Yaşanan Çatışma Örnekleri.....	94
9. Aile İçinde Eşler Arasında Yaşanan Çatışma Örnekleri.....	96
3.2.4. Kuşak Çatışması Bir Değerler Çatışması mıdır?	99
3.2.5. Kur'an Kursu'nda Verilen Eğitimin Yaşanılan Çatışmalara Ekisi.....	102
3.2.6. Kur'an Kursunda Kazanılan Öğrenci Kimliğinin Günlük Hayata Etkileri	124
3.2.7. Farklı Kuşakların Aynı Sınıf İçerisinde Ders İşlemesi Kuşak Çatışmasına Neden Oluyor mu?.....	128
3.2.8. Yetişkin Kur'an Kurslarında 4 - 6 Yaş Grubu Anasınıflarının Kuşak Çatışmasını Önlemede Rolü Nedir.....	131
3.2.9. Dindarlık Kimliğinin Kuşak Çatışmalarını Önlemedeki Rolü	133
SONUÇ VE ÖNERİLER	137
KAYNAKÇA	145

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Öğrenci Sayıları

Tablo 2. İhtiyaç Odaklı (Temel & Ek Öğretim) Öğrencilerin Eğitim Durumuna Göre Sayıları

Tablo 3. Eğitim Durumuna Göre Öğretici Sayıları (Geçici & Kadrolu)

Tablo 4. Keçiören Müftülüğü'ne Bağlı Kur'an Kurslarında Eğitim Alan Öğrencilerin Yaş Durumlarına Göre Dağılımları (2015 - 2016)

Tablo 5. Kur'an Kursları'na Gelen Öğrencilerin Cinsiyet Dağılımları

Tablo 6. Mülâkat Yapılan Öğrencilerin İkamet Ettikleri Yerleşim Yerlerinin Semtlere Göre Dağılımı

Tablo 7. Mülâkat Yapılan Öğrencilerin Öğrenim Düzeylerinin Dağılımları

Tablo 8. Mülâkat Yapılan Öğrencilerin Meslekî Dağılımları

Tablo 9. Mülâkat Yapılan Öğrencilerin Hâlihazırdaki Medeni Durumları

Tablo 10. Mülâkat Yapılan Öğrencilerin 'Kuşak Çatışması Yaşayıp Yaşamadıkları' Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

Tablo 11. Mülakat Yapılan Öğrencilerin Profilleri

KISALTMALAR

- a. g. e.** : Adı Geçen Eser
a. g. m. : Adı Geçen Makale
a. g. t. : Adı Geçen Tez
a. s : Aleyhisselam
AÜ : Atatürk Üniversitesi
AÜİFD : Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi
Bkz/bkz : bakınız
c. : Cilt
c. c. : Celle Celâluhü
Çev. : Çeviren
DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı
DİKAB : Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi
Ed. : Editör
Haz. : Hazırlayan
Hz. : Hazreti
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
İHL : İmam-Hatip Lisesi
r.a. : Radıyallahü Anhü
SDÜ : Süleyman Demirel Üniversitesi
SPSS : Statistical Package for the Social Sciences
s. : Sayfa
S. : Sayı
s. a.v. : Sallallahü Aleyhi ve-Sellem
OMÜ : Ondokuz Mayıs Üniversitesi
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
vb. : ve benzeri

ÖNSÖZ

Bu tez, “Yetişkin Kur’an Kurslarının Kuşak Çatışmalarını Önlemedeki Rolü” konusunda yapılmış, teorik ve araştırmaya dayalı bir çalışmadır. Kuşaklar arası çatışma, bir çok faktörden kaynaklanabilen, genç kuşaklarla yaşlı kuşaklar arasında kültürel anlaşmazlıklara sebep olan, yüzyıllardır insanlığın her döneminde yaşanmış ve muhtemelen yaşanmaya devam edecek bir olgudur. Bu yönüyle ‘kuşak çatışması’, toplumsal ölçekte sosyolojinin, ‘birey’ bazında psikolojinin, makro-toplumsal boyutta toplum psikolojisinin, mikro-toplumsal boyutta ise pedagojinin ilgi alanına girmektedir.

“Bizim zamanımızda” diye başlayan ve içerisinde bir parça eleştiri, bir parça nostalji barındıran ifadeler, çok eski dönemlerden beri hemen hemen bütün nesiller tarafından kullanılmaktadır. Oscar Wilde, kuşaklar arasındaki temel anlayış farklılığını biraz alaycı bir üslup, fakat veciz bir şekilde “Yaşlı kişi her şeye inanır, erişkin her şeyden kuşku duyar, gençler ise herşeyi bilir” sözüyle ifade etmiştir.

Bu tez çalışmasının önemli bir parçasını, teorik yaklaşımların yanı sıra, yarı-yapılandırılmış mülakat yöntemiyle gerçekleştirilen alan araştırması oluşturmaktadır. ‘Odak grup’ benzeri oluşturulan deneklerle yapılan görüşmelerin sonuçları bir bütün olarak analiz edilmiştir. Keçiören Müftülüğü’ne bağlı Yetişkin Kur’an Kursları’na gelen bayan öğrencilerden seçilerek oluşturulan bu örneklem gruplarla bire-bir, derinlemesine ve yarı-yapılandırılmış mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Bu tez, günlük sosyal hayatın içerisinde zaman zaman karşımıza bir sorun olarak çıkan, aile yaşantısı ve bireysel ilişkileri olumsuz etkileyen, kültürel ve kimlik değişiminin yönüne ilişkin işaretler de taşıyan ‘kuşak çatışmaları’ni konu edinmekte; bu bağlamda Türkiye’de din eğitimi alanında önemli bir boşluğu dolduran Yetişkin Kur’ân Kursları’nın, bu olgunun yol açtığı sorunsalları çözümlemedeki muhtemel etkileri incelenmektedir. Dolayısıyla çalışmamıza kaynaklık eden araştırmanın ana teması ve tezin başlığı, “Yetişkin Kur’ân Kursları’nın Kuşak Çatışmalarını Önlemedeki Rolü” şeklinde telaffuz edilmiştir.

Mevzubahis kurumların kuşak çatışmasını önlemede herhangi bir etkisinin olup olmadığı ya da ne şekilde etkili olabileceğini sorgulamak amacıyla, saha çalışması yapılmış; bu çerçevede Kur’ân Kurslarına gelen öğrencilerle yapılan mülakatlardan elde edilen sonuçlar, analitik bir yaklaşımla değerlendirilmiştir.

Tezin teorik içeriğinde ise, ‘din eğitiminin temel nitelikleri, amaçları ve içeriği’, ‘Kur’ân Kurslarının din eğitimindeki rolü’, ‘sosyolojik bir olgu olarak farklı boyutlarıyla kuşak çatışması’, ‘toplumsal statü ve roller’, ‘toplum ve aile tipleriyle kuşak çatışmaları arasındaki ilişki’ ve benzeri konulara yer verilmiştir.

2. Araştırmanın Amacı

‘Kuşak çatışması’, gençlerle yaşlılar arasında bireysel, sosyal, kültürel ve toplumsal hayatın diğer farklı alanlarında ortaya çıkan, yüzyıllardır varlığını koruyan bir olgudur. Tezimize temel teşkil eden araştırmanın amacı da, birer dinî eğitim kurumu olarak Kur’ân Kurslarının kuşak çatışmalarını önlemedeki rolünü tespit etmektir. Eğitim kurumu olarak Kur’ân Kurslarını seçmemizin ana sebeplerinden birisi ise, bu tür eğitim kurumlarında ‘dinî eğitim’ veriliyor olmasının yanı sıra, bu hizmetin farklı kuşaklara sunulmasıdır.

Ayrıca, bu kursların müdavimlerinin büyük ölçüde bayan öğrenciler olduğu düşünüldüğünde; bu tür bir eğitim hizmetinin, toplumun bu kişilere atfettiği farklı statü ve roller bakımından toplumsal kimliklerini şekillendirmede oynadığı rolü de keşfetme imkanı sunabilecek olması, bu tercihte etkili olmuştur. Diğer bir faktör ise, Kur’ân Kursları’nda temel eğitim dönemindeki yetişkin bayanlarla, yaz dönemlerinde

ilköğretim çağındaki çocuklar ve yeni uygulanmaya başlayan ve hızla yayılan 4 - 6 yaş grubu anasınıflarının aynı mekan içerisinde eğitim almalarıdır.

Araştırma, temel amacına ulaşma çabası içerisinde ilk aşamada; “bünyesinde bu kadar farklı kuşakları barındırabilen ve verdiği eğitimle her kesime, her döneme hitab edebilen Kur’ân Kursları’nın kuşak çatışmalarını önlemede gerçekten herhangi bir role sahip midir?” sorusuna cevap aramıştır. İkinci aşamada ise, “bu tür çatışmaların önlenmesinde Kur’ân Kursları’nda ne tür eğitimlerin verilmesinin gerekli ve yerinde olacağı” sorusuna cevap aranmış; alınan eğitimlerin öğrencilere ne şekilde faydalar sağladığı, hayata bakış açılarında herhangi bir değişiklik meydana getirip getirmediği, ‘dinî duyarlılık’ ve ‘farkındalığın’ kuşak çatışmalarını önlemede bir etken olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Tezimiz iki ana kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda konu; kitap, dergi, internet kaynakları, makale ve tezlerden oluşan literatürden yararlanmak suretiyle teorik açıdan ele alınmıştır. Tezin ikinci kısmında ise; alan araştırmasının bulguları ve analizi yer almaktadır. Bu çalışmada Keçiören Müftülüğü’ne bağlı Yetişkin Kur’ân Kursları’ndaki öğrencilerle yarı-biçimsel mülakat yöntemi ve anket formu uygulanmıştır. Bu yöntemlerin tercih edilmesindeki temel amaç; cevaplayıcının ilgisi ve bilgisi çerçevesinde farklı sorular sormak suretiyle konunun değişik boyutlarının ortaya konulmasının amaçlanmasıdır.¹ Yarı-biçimsel mülakat yöntemiyle, kursa devam eden bayanlarla görüşerek gündelik hayatın pratikleri ölçüsünde konuya ilişkin doğru tespitlerin yapılması hedeflenmiş, böylece tezimizin sadece teorik çerçeveye sınırlı kalmaması için özen gösterilmiştir.

Sosyal Bilimlerde etkili ‘veri toplama araçları’ olarak en sık kullanılan araştırma teknikleri arasında yer alan² görüşme/mülakat ve anket yöntemi öğrencilere uygulanmak suretiyle; sosyo-ekonomik ve demografik profilleri, yaş durumlarının dağılımı, mesleki durumları, öğrenim düzeyleri, medeni durumları, ikamet ettikleri mahalleler, kuşak çatışmasına ilişkin görüş ve deneyimleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

---

¹ Remzi Altınışık, Recai Coşkun, Engin Yıldırım, Serkan Bayraktaroğlu, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamaları*, Genişletilmiş 2. Baskı, Sakarya Kitabevi, Adapazarı 2002, s. 84.

² Zahir Kızmaz, Rıfat Bilgin, *Hırsızlık: Suçlular, Nedenler ve Dinamikler*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2012, s. 124.

Mülakat yönteminin uygulanmasında Keçiören’de bulunan 8 Kur’ân Kursuseçilmiş; bunların tespitinde, gecekondu semtlerinden ziyade konuya vakıf olabileceği varsayılan, eğitim ve refah seviyesi nispi olarak yüksek mahallelerdeki tercih edilmiştir. Konunun farklı vecheleriyle ele alınabilmesi için bu tercihte ayrıca, mevzubahis kursların Tefsir, Hadis, Arapça, Meal gibi, Kur’ân dersinin dışında farklı branşlarda eğitim vermeleri de önemli bir faktör olmuştur.

Araştırmanın yüzeysel olmaması ve tatmin edici düzeyde verilerin toplanabilmesi amacıyla, mülakat uygulaması için denek olarak 50 yetişkin bayan öğrenciden oluşan bir örneklem grubu oluşturulmuştur. Deneklerin birbirini tetikleyeceği, konuyu daha rahat açarak cevap verebilecekleri düşünülerek; bu görüşmeler, bazen 15 - 20 kişilik sınıf ortamında gerçekleştirilmiştir. Özel olarak daha ayrıntılı bilgi paylaşımında bulunmak isteyen öğrencilerle de, bire bir görüşme imkanı sağlanmıştır. Görüşmeler ortalama 1 – 1,5 buçuk saat kadar sürmüştür. Öğrencilerin kendilerine yöneltilen sorulara verdikleri cevaplar; izin ve bilgileri dahilinde kayıt altına alınmış, araştırmacı tarafından çözümlenmeleri yapılarak 80 sayfalık notlar haline dönüştürülmüştür.

Bu görüşmeler esnasında dile getirilen görüşler, kelime telaffuzlarındaki belirgin bazı hatalar, anlatım bozuklukları ve kurulan devrik cümlelerin düzeltilmesi dışında olduğu gibi aktarılmıştır. Deneklerin dile getirmiş oldukları görüşlerde herhangi bir karışıklığın yaşanmaması ve ifadelerin kime ait olduğunun anlaşılması için, herbirinin isim ve soyadlarının ilk harfleri kullanılmıştır. Mülakat sorularına verilen cevaplar, gruplandırılmak suretiyle tezde kullanılmıştır.

Mülakat sorularının hazırlanması safhasında, ‘kuşak çatışması’ kavramının interdisipliner niteliği göz önünde tutularak; soruların psikolojik, sosyolojik ve pedagojik açıdan uygunluğuna dikkat edilmiştir. Soruların hangi sırayla sorulması gerektiği hususunda ise; öncelikle deneklerin konuya ne ölçüde vâkıf olduklarını tespit etmek gayesiyle, ‘kuşak çatışması’ kavramının tanımının sorulması suretiyle başlanması tercih edilmiştir. Bu bağlamda; kuşak çatışmasının genel anlamda nedenlerine ilişkin neler düşündükleri ve özellikle de hangi alanlarda ve kimlerle çatışma yaşadıklarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Sonuç olarak, tezimizin amacı çerçevesinde deneklere; Kur’ân Kursuları’na devam etmelerinin, yaşamış oldukları bu türden çatışmalara çözümler üretmede ne tür

yararlar sağladığını anlamaya yönelik sorular yöneltilmiş ve alınan cevaplar ölçüsünde sonuçlara ulaşılmış ve çıkarsamalarda bulunulmuştur.

4. Araştırmanın Varsayımı

Bu araştırmanın temel varsayımı; “aynı sınıf içerisinde farklı kuşaklara dinî bilgiler eğitiminin verildiği Kur’ân Kurslarının, kuşak çatışmalarını önlemede etkili olabileceği” hipotezine dayanmaktadır. Araştırmanın evreni olarak Ankara’nın Keçiören ilçesinin seçilme nedeni ise; burada bünyesinde farklı kuşaklardan öğrencileri barındıran çok sayıda Kur’ân Kursunun bulunmasıdır. Buradan hareketle, yapılacak mülakatlar için yeterli sayıda ve nitelikte öğrenciye ulaşabileceği varsayılmıştır.

Araştırmanın evreni olarak seçilen yerler, sosyo-ekonomik ve eğitim seviyesi açısından ‘orta’, ‘orta-üstü’ ya da ‘iyi’ düzeyde tanımlanabilecek semt ve mahallelerdir. Bu semt ve mahallelerdeki kurslara devam eden katılımcı öğrencilerin, yaş grupları ve eğitim düzeyleri itibarıyla ‘kuşak çatışması’ gibi kavramlara aşina olabilecekleri düşünülmüştür. Bu bölgelerde kentleşme oranının ve eğitim düzeyinin, gecekondu bölgelerine kıyasla çok daha yüksek olacağı varsayımıyla hareket edilmiş; böylece araştırma için gerekli olan mülakatlardan daha verimli neticeler elde edileceği öngörülmüştür.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında araştırmanın temel hipotezleri aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

- Yaşlı kuşakların toplumsal değerlere yüklediği misyon ile, değişen zaman içerisinde gençlerin değer yargılarının değişmesi çatışmalara neden olur.
- Örf, adet, gelenek, ve göreneklere bağlılık konusunda iki kuşak arasındaki anlayış ve uygulama hassasiyeti, kuşak çatışmalarına sebep olur.
- Geleneksel toplumdan, modern topluma geçişle birlikte teknolojik gelişmelerin çok hızlı yayılması neticesinde yaşam biçimlerinin de değişmesi; yaşlı kuşağın bu değişime ayak uydurmada gecikmesine karşın gençlerin hatta çocukların daha kolay adaptasyonu, kuşak çatışmalarına neden olur.
- Kur’ân Kurslarına eğitim almaya gelen öğrencilerin farklı kuşaklardan olmaları da dikkate alındığında, işlenen derslerin içeriği ve kurs ortamı, kuşak çatışmalarının önlenmesine katkı sağlayabilecektir.

➤ Yeni uygulanmaya ve benimsenmeye başlanan, hızla uygun fiziki şartlara kavuşan Kur'ân Kurslarının bünyesinde açılan 4 - 6 yaş grubu anasınıflarında verilen eğitim, kuşak çatışmalarının önlenmesine önemli katkılar sunacaktır.

➤ Kur'ân Kurslarında verilen eğitimle 'dinî anlamda duyarlılık' kazanan bireylerin, yeni kimlik oluşumlarıyla elde edecekleri tutum ve davranışlarla kuşak çatışmaları önlenebilecektir.

Bu hipotezlerden yola çıkarak; kuşak çatışmalarının nedenleri, hangi konularda yaşandığı, Kur'ân Kurslarında işlenen hangi derslerin bu çatışmayı önleyici faydalar sağladığı, öğrencilerle yapılan mülakatlarla tespit edilmeye çalışılmıştır.

5. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Keçiören Müftülüğüne bağlı 158 adet Kur'ân Kursu oluşturmaktadır. Bunlar arasından, Kur'ân öğretiminin yanı sıra özellikle Tefsir, Hadis, Fıkıh vb. derslere de yer veren kurslar tercih edilmiştir. Bu tercihte, mevzubahis derslerin İslâmi değerlerin anlatılması ve içselleştirilmesi için uygun konuları ihtiva etmesi ve dolayısıyla konunun çok yönlü ele alınabilmesine imkan tanınması önemli birer rol oynamıştır. Buna ilaveten; örneklem/odak grubunun oluşturulacağı Kursların seçiminde, muhtarlardan alınan bilgiler ışığında buldukları yer itibarıyla kentleşme oranı yüksek, sosyo-kültürel ve ekonomik bakımdan orta halli ya da nispi olarak iyi durumda olan kesimlerin bulunduğu bölgelerdekiler tercih edilmiştir. Bu Kurslara katılım bakımından müdavim öğrencilerin eğitim düzeyinin ve süreklilik oranının yüksek olması, yine tercih edilmelerinde belirleyici kriterler olmuştur.

Yukarıdaki temel kriterler göz önünde bulundurularak tercih edilen 8 Kur'ân Kursu'ndan seçilen 50 öğrenci, örneklem grubunu oluşturmuş; bunlarla derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Mülakatlar, kimi zaman sınıf ortamında ve bütün sınıfın katılımıyla; özel görüşmek isteyen öğrencilerin söz konusu olduğu bazı durumlarda ise, bire-bir sohbet yoluyla yapılmıştır. Denek öğrencilerin çoğunluğu bütün sorularımıza içtenlikle cevap vermiş, bir kısmı sadece birkaç soruya cevaplarırken, bazıları da sessiz kalmıştır.

Farklı yaş grupları ya da kuşaklardan gelen öğrencilerin birlikte eğitim almasına imkan sağlayan Kur'ân Kurslarının heterojen yapıları; araştırmamız için ihtiyaç duyulan bulgu ve verilere ulaşma imkanı sağlamıştır. Böylece, kuşak çatışmalarının çözümüne katkı sağlayan/sağlayabilecek değerlerin hangi dersler aracılığıyla aktarılıp

içselleştirilebileceği ve bunların ne tür bir içerik ve yöntemle işlenilmesi gerektiğine dair ip uçlarına ulaşılmıştır. Neticede bu çalışma, yaygın din eğitiminin daha etkin hale gelmesine fayda sağlayacak bir araştırma olmuştur.

Araştırmanın muhtevasında; Türkiye’deki bütün Kur’ân Kursları, kurslara devam eden öğrenci sayısı, öğretici sayısı, öğrenci ve öğreticilerin eğitim durumları gibi, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB)’ndan alınan 2016 yılına ait güncel istatistiksel verilere de yer verilmiştir.

6. Araştırmanın Sınırlılıkları

“Yetişkin Kur’ân Kurslarının Kuşak Çatışmalarını Önlemedeki Rolü” üzerine hazırlanan bu araştırma; örneklem grubunun oluşturulmasında Ankara Keçiören Müftülüğüne bağlı Güçlükaya Zehra Onat Kur’ân Kursu, Merkez Kur’ân Kursu, Sahra-1 Cedid Kur’ân Kursu, Hidayet Kur’ân Kursu, Ganime Cebeci Kur’ân Kursu, Akşemseddin Kur’ân Kursu, Çiçekli Kur’ân Kursu, Safiye Yüceler Kur’ân Kursu ile sınırlı tutulmuştur. Araştırma sürecinde elde edilen verilerden hareketle ulaşılan sonuçlar; deneklerin yarı-yapılandırılmış mülakat sorularına verilen cevapların doğru olduğu varsayımına dayanır ve seçilen örneklem ve zaman dilimi ile sınırlıdır.

7. Tezin Yapılandırılması

‘Giriş’ ve ‘Sonuç’ hariç, üç bölümden oluşan yüksek lisans tezimizin ‘Giriş’ kısmında araştırmanın amacı, konusu, yöntemi, varsayımları, hipotezleri ve sınırlılıkları belirlenmiştir.

Birinci Bölüm’de ‘din eğitimi’nin tanımı, konusu, amacı, kapsamı, fonksiyonları ve sosyal etkileri ele alınmış; ‘yaygın din eğitimi’, ‘yetişkin eğitimi’, ‘yetişkin din eğitimi’ vb kavramlar açıklanarak, “Yetişkin Din Eğitiminde Kur’ân Kurslarının Rolü” irdelenmiştir. Bu bağlamda Kur’ân Kurslarının tarihçesi, amacı, mevcut durumu, uygulanan eğitim programları ve temel sorunları ‘öğrenci’ ve ‘öğretici’ temelinde irdelenmiştir.

İkinci Bölüm’de; ‘kuşak’ ve ‘çatışma’ kavramlarının yaygın tanımlarına odaklanmak suretiyle, ‘toplum ve aile tiplerine göre çatışma’, ‘kuşaklar arasında meydana gelen çatışmada rol oynayan faktörler’, ‘kuşaklar arası çatışma nedenleri’ ve ‘çatışma konuları’ sosyolojik birer olgu olarak ele alınmıştır.

Üçüncü Bölüm’de ise, “Yetişkin Kur’ân Kursları’nın Kuşak Çatışmasını Engellemedeki Rolü” irdelenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla, Keçiören Müftülüğü’ne

bağlı Kur'ân Kurslarına gelen öğrencilerle yapmış olduğumuz mülakatlar neticesinde elde ettiğimiz veri ve sonuçlar değerlendirilmiştir. Bۆylece Yetişkin Kur'ân Kursları'nın kuşak çatışmalarını engellemedeki mevcut ya da olması gereken rolü, hangi ya da ne tür derslerin veya yöntemlerin etkili olduğu/olabileceği hususları veriler işığında analiz edilerek ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN EĞİTİMİNİN ÖNEMİ VE FONKSİYONLARI

1. 1. Temel Kavramlar

1.1.1. Din Eğitimi

1.1.1.1. Din Eğitimi Nedir?

Din eğitimi, bireyin fitratında bulunan inanma duygu ve ihtiyacı çerçevesinde din olgusunu kavramasına rehberlik etme ve kabul ettiği dinî önerdiği yaşam biçimini öğrenmesine yardımcı olma sürecidir.³

İslâm dinînin inanç sistemi ve pratiklerinin öğretilmesi ve hayata geçirilmesi, dinî gelmeye başladığı ilk günlerden itibaren Kur'ân -ı Kerim ve Hz. Peygamber'in Müslümanları eğitimiyle başlamış; tarihi süreç içerisinde gelişen dinî eğitim, İslâmın bir 'yaşam biçimi' olarak öğretilmesinden, 'dogmatik' ve 'törenselleşen' bir öğretime doğru evrilmesiyle devam etmiştir. Hz. Peygamberin eğitim metodolojisinde yaşam hemen her boyutuyla bir bütün olarak ele alınıp, davranışlar 'inanç', 'ibâdet', 'ahlâk' ya da 'farz', 'vacip' gibi bir ayrımına tabi tutulmazken; zaman içerisinde 'itikât', 'ibâdet', 'muamelât' konularına göre derecelendirilmiştir. Bu şekilde mü'minlerden yerine getirmeleri beklenen inanç esasları ve davranış kuralları, 'mükellefin görevleri' sınıflandırmasıyla kategorilere ayrılmıştır. Bu tarz bir eğitim anlayışı, söz konusu tasniften kurtulma imkanı olmaksızın günümüzde de devam etmektedir.⁴

Dinî bilgilerin, itikât, ibâdet ve siyer konularının öğretilmesi, bazı yazarlar tarafından 'din öğretimi'; dinî öğretilere inanma, kabul etme, dinî hükümlerine göre davranışlarda bulunma ise, 'din eğitimi' olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda gerek dinî bilgilerin 'öğrenilmesi' ve gerekse 'gereğini ifâ edecek irade gücünün gösterilmesi', 'özümsemesi', 'alışkanlık ve beceri haline getirilmesi' ve 'kalıcı davranışa dönüştürülmesi' söz konusudur.⁵

Kerim Yavuz tarafından önerilen bir tanımlamada 'din eğitimi'; "insanın doğuşla beraberinde getirdiği dinî istidat ve kabiliyetlerini işleyip geliştirmek üzere, başta Allah'ı ve İlâhi Kelamı öğrenip kabul ederek, içerisindeki mevcut bilgiler ve talepler doğrultusunda yaşayışını düzenleyebilmesi" şeklinde ifade edilmiştir. Yavuz'a

³ Muhiddin Okumuş, Fatih Genç, "Din Eğitimi'nin Bilimselleşmesi/Neliği", *Din Eğitimi: El Kitabı*, Der. Recai Doğan, Remziye Ege, 2. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara 2013, ss. 59 – 61, 70 – 76.

⁴ Age, s. 60.

⁵ Örneğin bkz. Halis Ayhan, *Eğitime Giriş ve İslâmiyetin Eğitime Getirdiği Değerler*, Damla Yayınevi, İstanbul 1982, s. 11.

göre ‘din eğitimi’; ferdin aynı zamanda kendini ve ruhunu çeşitli terbiye edici vasıtalarla, rûhen ve mânen geliştirmek suretiyle, Allah’ın ilâhi kitabındaki buyruklarına boyun eğmesi ve bununla ilgili bilgileri öğrenmesi ve özümsemesidir.⁶

Din eğitimi; ‘bilgilenme’ ve ‘yaşama’ şeklinde iki boyutlu olarak ele alan Abdullah Özbek ise, ‘yaşama boyutu’nda dinî benimsenmesi, kişinin hayatında ‘tutum’ ve ‘tavır’ haline getirilmesi gerektiğini önermektedir.⁷

Yukarıda yer alan bu tanımları da içine alacak biçimde, dinî hem bir ‘yaşam tarzı’ ve hem de ‘dogmatik’ yönünü bir bütün halinde ele alarak, genel bir yaklaşımda bulunmak mümkündür. Din, yaygın ve örgün eğitim alanlarında öğrenilebilen bir olgudur ve bireylerin dinlerini öğrenme süreçlerine ‘din eğitimi’ adı verilir. Bu eğitimin en genel ifadesiyle kurgulanmasını ise, ‘din eğitimi bilimi’ üstlenir.⁸

‘Din Eğitimi Bilimi’; dinî mahiyetine uygun olarak, insan varlığının bütünü ile ilgilenir. Bu bağlamda insanın yaşamını, hayatın bütünlüğü içindeki yeriyle ele alır; yani insanla ‘insan’ olarak ilgilenir. Yaratıcıyı insanın menşei, yeryüzündeki anlamı ve geleceğiyle ilgili bir alan olarak ‘öğretime müsait’ kılmaya çalışır. Bu amaçla metotlar arar, dener ve geliştirir.⁹

1.1.1.2. Din Eğitiminin Kapsamı

Din eğitiminin kapsamını belirlerken, din eğitiminin bir ‘bilim alanı’ olduğu gerçeğinden hareket edilmelidir. Dolayısıyla ‘Din Eğitimi Bilimi’, en genel ifadeyle ‘din eğitimi’ ile ilgili olup; bu alana ilişkin bilimsel bir anlayış ve metodoloji geliştirmeye çalışır. Bu bağlamda hangi konuların ya da nelerin öğretilmesi ve hangi davranışların kazandırılması gerektiğiyle değil; ‘din eğitimi nedir’, ‘niçin?’ ve ‘ne şekilde vardır?’ sorularıyla ilgilenir. Bu konulara ‘normatif’ açıdan değil; ‘olgusal’ olarak araştırılır.¹⁰

Din eğitimi bilimi; dinî ve dinî geleneği mahiyeti itibarıyla sorgulayan ve ortaya koymaya çalışan bir bilim alanı değildir. Zira bütün bu konuların araştırılması, İlâhiyat ve din bilimlerinin görevidir. ‘Din eğitimi’ ise, bir bilim alanı olarak özellikle dinî

---

⁶ Kerim Yavuz, *Günümüzde Din Eğitimi*, Çukurova Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Yayınları, Adana 1987, s. 52.

⁷ Abdullah Özbek, “Din Eğitiminin Problemleri”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1999, İstanbul, C. 6.

⁸ Okumuş & Genç, age, s. 61.

⁹ Nurullah Altaş, İsmail Arıcı, *Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci*, Der. Mustafa Köylü, Nurullah Altaş, Ensar Neşriyat, 3. Baskı, İstanbul 2014, s. 70 - 71.

¹⁰ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2002, s. 66.

öğretilebilirliğini ve ‘niçin’, ‘nerede’, ‘hangi araç ve gereçlerle’ öğretilbileceğini araştırır. Bunu yaparken ‘geçmiş’, ‘bugünü’ ve ‘geleceği’ birlikte değerlendirir. Diğer taraftan din eğitimi; ontolojik tabiatı itibarıyla eğitim bilimlerinin ve insan bilimlerinin verilerini de kullanır ki, bu yönüyle ‘interdisipliner’ bir özelliğe sahiptir.¹¹

Din eğitimi biliminin araştırma alan ve konularını, ana hatlarıyla ‘üç grup’ altında toplamak mümkündür.¹²

a. Kültürel Bağlamda Dinî Sosyalleştirme Alanları:

Bu da ‘formal’ ve ‘informal’ olarak ‘iki’ye ayrılır:

Ailede, okul öncesinde, ana okulu ve kreşlerde, cemaatlerde, ilk – orta ve yüksek öğrenimde gerçekleştirilen din eğitim ve öğretimi, ‘formal’ olanlara örnek teşkil eder. ‘İnformal’ olanlar ise, kitle iletişim araçlarıyla ve informal gruplar aracılığıyla dinin sosyalleştirilmesine ilişkindir.

b. Yaşam Biçimleri ve Alanları:

Etik, vicdan, cinsellik, iş, meslek, boş zaman ve politika gibi gündelik hayatın temel alanlarıyla; ‘sembolik’ anlamda dinî terminolojinin anlaşılması ve doğru kullanılmasına yönelik eğitim ve öğretim anlaşılır.

c. Prensipler: İman/Din ve Eğitim/Öğretim:

Bir bilim dalı olarak din eğitimi; insanların dine ilişkin bilgileri ‘formal’ ya da ‘informal’ ve ‘isteğe bağlı’ ya da ‘örtük’ olarak öğrendikleri temel alanlarla ilgili araştırma yapmak durumundadır. Çünkü din eğitiminin gerçekliğinin ortaya çıktığı bu alanlarda din eğitiminin doğru yapılabilmesi için, araştırmalar ve değerlendirmeler sonucunda elde edilmiş bilgi ve verilere dayalı önerilere ihtiyaç duyulmaktadır.

1.1.1.3. Din Eğitiminin Amacı:

‘Din Eğitimi Bilimi’nin amaçları söz konusu olduğunda ‘dindarlık’ ve ‘bilim’ merkezli olmak üzere iki temel yaklaşımın öne çıktığı görülmektedir:

a. Dindarlık Merkezli Yaklaşım: Din Eğitimi Bilimi; dinî referanslı bilgilerle Eğitim Bilimleri’nin verilerini birleştirerek, insanların “Allah’ın iradesine uygun kişiler” olarak yetişmelerine katkıda bulunacak çalışmalar yapar. Onların hayatları boyunca karşılaşılabilecekleri dinî anlayış ve yaşayışla ilgili teorik ve pratik problemleri araştırır, inceler, çözümler üretmeye ve geleceğe yönelik teoriler geliştirmeye çalışır. Kısacası bu yaklaşım çerçevesinde Din Eğitimi Bilimi’nin amacı; çocuğun İlahî irâdeye

¹¹ age, s. 66 – 67.

¹² age, s. 69.

uygun olarak yetiştirilmesine, insanların hayatın bütünlüğü içinde İlahî irâdeye uygun davranışlar geliştirmelerine yardımcı olmaktadır.¹³

b. Bilim Merkezli Yaklaşım: Din eğitiminin amacının; “din eğitimi bir ‘gerçeklik’ olarak bütün boyutlarıyla bilimsel metot ve teknikler kullanarak betimlemeye, açıklamaya ve kontrol altına almaya çalışmak” olduğu şeklinde bir anlayışı ifade eder.¹⁴

Bu yaklaşımlar da göz önünde tutulduğunda Din Eğitimi Bilimi’nin belirli görevleri ifâ etmesi beklenir. Bunlar arasında aşağıdaki hususları saymak mümkündür:

a. Yaygın ve örgün din eğitiminin görevlendirmesini yapar. Bireysel, toplumsal, milli, evrensel, ekonomik ve hukuki açılardan din eğitimi ve öğretiminin gereğini ortaya koyar.

b. Din eğitiminde program geliştirmekten başlayarak; bu süreç için ‘teorik zemin’ oluşturarak temel teori, ilke ve prensipler tespit eder.

c. Din eğitimi sürecinin öğeleri üzerinde düşünce üretir.¹⁵

1.1.1.4. Din Eğitiminin Fonksiyonları

Din eğitiminin en temel fonksiyonu, kişinin bireyselleşmesine yardımcı olmaktadır. ‘Din’ konusunda bireyin dinî inancını bağımsız olarak gerçekleştirmesine ve ibâdetlerini başkasına muhtaç olmadan yapabilecek birikime ulaşmasına yardımcı olur. Birey, din hakkında bilgilendikçe; kendi davranışlarını yönetme ve kontrol etme becerisine ulaşır.

Bireyin kendi başına karar verme ve uygulama becerisine ulaşması, din eğitiminin işlevleri arasındadır. Bu beceri sayesinde bireyde seçme, karar verme, uygulama ve sonuçlarını değerlendirme kabiliyeti gelişir ve bireyler, özgür düşünme ve özgürce yaşamlarını idame ettirme yetisine kavuşurlar. Böylece kendi değerlerini seçme ve uygulamaya koyabilme becerisi kazanan bireyin; kendi kararları üzerinde düşünmesi ve eylemlerini ahlâki açıdan sorgulaması, davranışlarında yönlendirici rol oynar. Ahlâki yargıların birey tarafından irdelenmesiyle birlikte; temelde ayırt etme, genelleme, çözümlenme ve sentez becerisi oluşmaya başlar.

¹³ Suat Cebeci, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996, s. 28 - 29.

¹⁴ Tosun, age, s. 71.

¹⁵ age, s. 73 - 74.

1.1.1.5. Din Eğitiminin Sosyal Etkileri

Sosyal açıdan din, bireyin toplumdaki diğer insanlarla din aracılığıyla anlamlı ilişkiler kurmasını ifade eder. Dinin bireye yüklediği görevler ve toplumla ilgili emirleri, bireyin sosyalleşmesinde büyük etkilere sahiptir. Kişinin çevresiyle karşılıklı etkileşimi ve ailede doğrudan veya dolaylı bir din eğitimi görmesi, bir anlamda onun ‘dinî sosyalleşme’sinin de ilk adımlarını oluşturur. Dinî sosyalleşmenin gerçekleştiği kurumlardan birisi olarak aile, sosyalleşmede temel kaynaklar arasında yer almaktadır.¹⁶

Birey, din ve dinle ilgili birçok konu hakkındaki temel bilgileri ailesi ve yakın çevresiyle etkileşimi sonucu öğrenir. Yapılan araştırmalar; sosyal kurumlar arasında hiçbirisinin, dinle sıkı bir duygu, yapı ve ilişki uyumluluğu oluşturma bakımından aile kadar etkili olmadığını göstermektedir.¹⁷ Ailede ve yakın çevrede öğrenilen bilgiler, okulda sistematik bir öğretimle örgütlenerek yeniden anlamlandırılır. Bu da bireyin içinde bulunduğu çevreye katılımını ve kendisini ifade etmesini kolaylaştırır.

Birey, bir yandan gelişimini sürdürürken; diğer yandan da dinî sosyalleşmesine devam etmektedir. Bu süreç, doğumla başlar ve ölene kadar devam eder. Din öğretimi, insanın toplumsallaşmasına iki önemli açıdan katkıda bulunur. Bunlardan birisi, dinî etkinliklere katılmak isteyenlere gerekli davranışları öğretmek, “öğrenmenin gerçekleşebilmesi için gerekli ön öğrenmelerin, yeterliliğin oluşması” anlamında bir tür ‘hazır bulunuşluk’ kazandırması;¹⁸ ve diğeri de, dinî etkinliklere katılmayanlara bu etkinlikleri ‘anlama’ ve ‘olumlu değerlendirme gücü’ kazandırmasıdır. Toplumda hakim olan dinî davranışların doğrusunu ya da yanlışını ayırt edebilme ve bunlara uygun tutum takınma, toplumsal barışın oluşması veya gelişmesinde dinden yararlanma ve dinî cemaetlere karşı uygun tavır takınabilme, ancak etkin bir din öğretimiyle mümkün olabilir.¹⁹

İnsanın olduğu her yerde iletişim vardır ve bazen kendisiyle ya da çevresiyle, bazen ise doğayla ve aşkın bir varlıkla olabilir. ‘Anlama’ ve ‘anlaşma’, büyük oranda iletişim becerisine ve bu becerinin gelişmesine bağlıdır. Bugün yoğun bir ileti bombardımı altındayız. Ancak yeteri düzeyde iletişim kurabildiğimiz söylenemez.

¹⁶ Münir Koştaş, “Sosyalleşme”, *AÜİFD*, 1987, S. XXXIX, s. 333; Aysel Aziz, “Toplumsallaşma ve Kitleleşme İletişim”, *AÜ Basın Yayın Yüksek Okulu Yay.*, 1982, s. 150.

¹⁷ Neda Armaner, *Din Psikolojisine Giriş*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1980, s. 76.

¹⁸ ‘Eğitimde Hazır Bulunuşluğun Önemi’ konusunda bir çalışma için bkz. Gonca Harman, Dilek Çelikler, “Eğitimde Hazır Bulunuşluğun Önemi Üzerine Bir Derleme Çalışması”, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi - Journal of Research in Education and Teaching*, Ağustos 2012, Cilt 1, Sayı 3.

¹⁹ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 2005, s. 160 - 161.

Bunda iletişim kodlarımızın farklılığı da etkili olmaktadır. Dinle ilgili de birçok konuda iletişim problemleri yaşanmakta; bunlar olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Bu da gerek ‘bireysel’ ve gerekse ‘toplumsal’ çatışmalara yol açabilmektedir. Etkin bir din eğitimi; iletişim çatışmalarının azalmasına, toplumda birlik ve beraberliğin oluşmasına katkıda bulunabilir.²⁰

1.1.2. Yetişkin Eğitimi

‘Yetişkin eğitimi’, zorunlu öğrenim çağının dışına çıkmış ve asıl uğraşısı artık okula gitmek olmayan kimselerin, yaşamlarının herhangi bir aşamasında duyacakları öğrenme gereksinimi ve ilgisini karşılamak üzere düzenlenen etkinlikleri ve programları ifade eder. ‘Yetişkin Eğitimi’ nin kapsamı içerisine ‘mesleki eğitim’ dışındaki mesleki eğitim, genel eğitim, biçimsel nitelik taşıyan ve taşımayan öğrenme türleri girebildiği gibi, ortak toplumsal amaçlara yönelik her türlü eğitim de girer.²¹ Dünya Ekonomik İşbirliği Örgütü (OECD) nin yapmış olduğu ‘Yetişkin ‘Eğitimi’ tanımı da bu şekildedir.

Yetişkin eğitiminde şu özellikler dikkat çekmektedir:

- ✓ Herkese yöneliktir.
- ✓ Planlı, programlı bir eğitimidir.
- ✓ Amaçlı bir eğitimidir.

Bu temel özellikler, yetişkinler eğitimini ‘informal eğitim’ dediğimiz, hayat sürecinde kendiliğinden gerçekleşen etkileşim ve eğitim türünden ayırmaktadır.²²

1.1.3. Yaygın Din Eğitimi

Örgün Din Eğitimi’ nin dışında kalan din eğitimine ilişkin uygulamaları ifade eden ‘Yaygın Din Eğitimi’; bireylere dinî inanç, ibâdet ve ahlâki esaslarını öğretmek, dinî duygu, düşünce ve davranışlarını geliştirmek, hayatın dinî boyutunu yorumlayabilmelerine yardımcı olmak ve değişik öğrenim gereksinimlerini karşılamak üzere ‘planlı’, ‘programlı’ ve ‘sistemik’ olarak yürütülen bir eğitim faaliyetidir.²³

Literatürde yer alan diğer bir tanımda ise, ‘Yaygın Din Eğitimi’;

Örgün eğitim kurumlarında verilen din eğitimi ve öğretiminin dışında;
halkı din konusunda aydınlatmak, onları batıl inanç ve hurafelerden

²⁰ Okumuş & Genç, age, s. 103.

²¹ Ahmet Duman, *Yetişkinler Eğitimi*, Ütopya Yayınları, Ankara 1999, s. 37.

²² Tosun, age, 2001, s. 156.

²³ Hasan Dam, *Yetişkinlerin Din Eğitimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, s. 17.

arındırmak, dinî kardeşlik, özveri, hoşgörü gibi ilkelerini bireylere kazandırmak ve ibâdetlerin usûlüne uygun olarak yerine getirilmesine yardımcı olmak üzere değişik mekanlarda yapılan etkinliklerin tümüdür.

şeklinde tanımlanmaktadır:²⁴

Bu tanım çerçevesinde Yaygın Din Eğitimi aracılığıyla; halka ‘dinî bilgi vermek’, ‘hayatı yorumlama becerisi kazandırmak’, ‘dinî ve millî değerleri aşlamak’, ‘kardeşlik, fedakarlık, hoşgörü gibi meziyetleri kazandırmak’, ‘ibâdetlerin usulüne uygun yerine getirilmesine yardımcı olmak’ gibi hedeflere ulaşılmak istenmektedir.²⁵

Yaygın Din Eğitimi, her yaş ve eğitim düzeyindeki bireyin örgün eğitiminin dışındaki ‘hayat boyu eğitimi’nin bir parçasıdır. Bu tür eğitimin faaliyet alanı; camilerdeki hutbe ve vaazlardan başlayarak, Kur’ân Kurslarında verilen eğitime ve dinî yayınlara kadar uzanan bir yelpaze içerisinde yer almakta ve bu şekilde oldukça geniş kitlelere hitap etme imkanı bulmaktadır.

1.1.4. Yetişkin Din Eğitimi

‘Yetişkin Din Eğitimi’nin literatürde yer alan tanımlarından birisinde “yetişkinlere ve okul dışındakilere dinî bilgiler kazandırmak ve dinî anlayışlarını geliştirerek hayatın dinî boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla yürütülen planlı, programlı ve örgütlü bir din eğitimi çabası” olduğu ifade edilmektedir.²⁶

Bir başka tanıma göre ise ‘Yetişkin Din Eğitimi’; yetişkinlere ve okul dönemi dışındakilere, örgün eğitim dışında ya da yanında, din eğitimi ihtiyacında ve isteğinde olanlara, resmi ya da özel kurum ve kuruluşlarca, dinî bilgilerini artırmak, dinî anlayışlarını geliştirerek hayatın dinî boyutunu yorumlamalarına yardımcı olmak amacıyla verilen planlı ve amaçlı bir din eğitimidir.²⁷

Yetişkin Din Eğitimi’nde, kanunla kendisine toplumu dinî konularda aydınlatma görevi verilen Diyanet İşleri Başkanlığı’nın,²⁸ bu fonksiyonunu yerine getirdiği en önemli yaygın eğitimi kurumu Kur’ân Kursları’dır.²⁹

²⁴ Hüseyin Yılmaz, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, s. 128.

²⁵ Mehmet Akif Kılavuz, *Kur’ân Kurslarında Yetişkin Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi, İstanbul 2005, s. 19.

²⁶ Cemal Tosun, *Din ve Kimlik*, TDV Yayınları, Ankara 1993, s. 26.

²⁷ Kılavuz, *age*, s. 20.

²⁸ Ülkemizde Yaygın Din Eğitimi görevi; 22.6.1965 tarih ve 633 sayılı kanunla, Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığına verilmiştir.

²⁹ Kur’ân Kursları Öğretim Programı, 2004, 1.

1.2. Kur'ân Kurslarının Din Eğitimindeki Rolü ve Mevcut Durumu

1.2.1. Kur'ân Kurslarının Tarihçesi³⁰

Kur'ân Kursları'nın tarihçesini, Cumhûriyet'in kuruluşuyla başlayan değişim süreci ve gelişmelerden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Bu değişim ve dönüşüm, eğitim politikalarına da yansımış ve önemli ölçüde etkilemiştir. Bu gelişmeler neticesinde Kur'ân eğitim ve öğretimi sil baştan ele alınmıştır.

1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu, eğitimdeki çoğul yapıyı kaldırarak, 'tekil' ve 'türdeş' bir sistem getirmiştir.³¹ Kanun'un yürürlüğe girmesiyle medreseler kapatılmış;³² böylece Cumhûriyet Dönemi'nde Kur'ân öğretimi 'örgün' olarak sadece İmam Hatip Liseleri, Yüksek İslâm Enstitüleri ve İlâhiyat Fakülteleri gibi meslekî din öğretimi kurumlarında, 'yaygın' olarak da daha ziyade camiler ve Kur'ân Kursları'nda yapılmaya başlanmıştır.

Kur'ân Kursları, yaşanan birçok soruna rağmen, Cumhûriyet tarihi boyunca açıldığı günden bugüne kadar, kanuni dayanağı olmadığı halde öğretim hayatına şu veya bu şekilde kapatılmadan devam edebilmiş tek kurumdur. Bu Kurslar, ilk açıldıkları günden itibaren sadece Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak hizmet vermiştir.

Kur'ân Kursları, ilk defa 1925 yılında TBMM gündemine gelmiş ve aynı yıl Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak 9 adet açılmıştır. Bu yıllar, Türkiye'nin eğitim hayatında önemli değişimlerin yaşandığı yıllardır. 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte, medreseler de dahil olmak üzere, ülkedeki bütün eğitim kurumları Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmış; Kanun'un yürürlüğe girmesinden sonra da zamanın Milli Eğitim Bakanı tarafından yayınlanan bir genelge ile medreselerin tamamı kapatılmıştır.³³

Medreselerin kapanmasının ardından Maarif Vekâleti, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. maddesi gereği yüksek dinîyat mütehasısları yetiştirmek üzere,

---

³⁰ Türkiye'de Cumhûriyet Dönemi'nde 'Din Eğitimi ve Öğretimi' ve 'Kur'ân Kursları' konusunda 1923 – 2007 tarihleri arasındaki gelişmeleri kronolojik bir çizgide ele alan bir çalışma için bkz. "Türkiye'de Din Politikaları ve Eğitime Etkileri", Medine Sevim, *DEM DERGİ* [Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi], YI L 1, SAY I 2, ss. 64 – 71; Bu makale, Turgay Gündüz'ün "Türkiye'de Cumhûriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi (1923'den Günümüze)", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (7), 1998, s. 543 - 557 makalesine, Medine Sevim tarafından ekleme ve güncelleştirmeler yapılarak hazırlanmıştır.

³¹ Recai Doğan, *Cumhûriyetin İlk Yıllarında Tevhidi Tedrisat Çerçevesinde Din-Eğitim Öğretimi ve Yapılan Araştırmalar*, Yurt Yayınları, Ankara 1999, s. 227.

³² Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, Dem Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2014, s. 59.

³³ Ahmet Koç, *Kur'ân Kurslarında Din Eğitimi*, Der. Mustafa Köylü, Nurullah Altaş, 3. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul 2014, s. 379.

Darülfunun'da bir İlähiyat Fakültesi, İmam Hatip yetiştirmek üzere de 29 yerde İmam Hatip Mektebi açmıştır.³⁴ Fakat İmam Hatip Mektepleri 1930'da, Darülfunun İlähiyat Fakültesi de 1933'te "öğrenci bulunamaması" gerekçesiyle kapatılınca; ülkede resmi alanda Kur'ân öğretimi yapılan kurum olarak sadece Kur'ân Kursları kalmıştır. Hatta ilk ve ortaokullardaki din derslerinin 1927'den 1939'a kadar bütün Eğitim - Öğretim programlarından çıkartılmasıyla, 1950'li yıllara kadar din öğretimi yapılan tek kurum da yine Kur'ân Kursları olmuştur.³⁵

Kur'ân Kursları, açılışından günümüze kadar inişli-çıkışlı bir gelişim çizgisi göstermiştir. Bunda sosyal ve ekonomik pek çok etkenin rolü olmuşsa da; asıl belirleyici faktör, dönemin siyasi ve ideolojik şartları olmuştur. Nitekim Cumhûriyet'in kuruluş yıllarında 9 kursta 232 öğrenciyle eğitim veren Kur'ân Kursları'nın ülke genelindeki sayısı, 1945 - 1946 öğretim yılına gelindiğinde ancak 61, öğrenci sayısı ise 2.765 olabildiği.³⁶

Bu tablo, siyasi tarihimizde 'Tek Parti Dönemi' diye bilinen ve din eğitiminde bazı sancılarının yaşandığı yıllara aittir. Buna karşılık 1946'da çok partili siyasi sisteme geçişle birlikte Kur'ân Kursları'nın sayısı artmaya başlamış ve 1950 yılına gelindiğinde kurs sayısı 127'ye, öğrenci sayısı 8.706'ya ulaşmıştır.³⁷

Kur'ân Kursları'yla ilgili önemli gelişmelerin 1950'li yıllarla başladığı ve devam ettiği görülmektedir. Özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı Teşkilat Kanunu'nun 1965 yılında çıkarılması³⁸ ve buna dayanarak Kurslarla ilgili yönetmelik vb. yasal düzenlemelerin yapılmasıyla birlikte, Kur'ân Kursları'nın gelişimi hızlı bir sürece girmiştir. 1980 - 1981 öğretim yılında ülke genelindeki Kur'ân Kursus sayısı 2.610, öğrenci sayısı 67.816 iken; 1989 - 1990 öğretim yılında kurs sayısı 4.714'e, öğrenci sayısı ise 165.416'ya yükselmiştir.³⁹ Bu gelişme, temel eğitimin kesintisiz ve zorunlu

---

³⁴ Ayhan, age, s. 58.

³⁵ İsmet Parmaksızoğlu, *Türkiye'de Din Eğitimi*, Ankara 1996, s. 25 – 26.

³⁶ Koç, age, s. 380.

³⁷ Age

³⁸ DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI KURULUŞ VE GÖREVLERİ HAKKINDA KANUN, Kanun Numarası: 633, Kabul Tarihi: 22/6/1965, Yayımlandığı Resmi Gazete: Tarih: 2/7/1965, Sayı: 12038, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5, Cilt: 4, Sayfa: 2911.

³⁹ *İstatistiklerle DİB*, DİB APK Daire Başkanlığı, Ankara 1990, s. 66 - 68.

olarak 8 yıla çıkartıldığı 1997 yılının sonlarına kadar devam etmiş⁴⁰ ve bu yılda kurs sayısı 5.241, öğrenci sayısı ise 180.000 olarak, o zamana kadar ki en yüksek seviyeye ulaşmıştı.⁴¹

1997 öncesinde beş sene ilkokul, ardından üç sene ortaokul olan ‘temel eğitim’ sistemi; 1997 - 1998 Eğitim - Öğretim yılından itibaren kesintisiz 8 yıla çıkarılıp zorunlu hale getirilmiştir. Kur’ân Kursu’na gitmek isteyen öğrencilere ortaokulu bitirme zorunluluğunun getirilmesi; kursa gitme yaşını büyütmüş ve bu uygulama diğer din eğitimi kurumlarının yanı sıra, Kur’ân Kursları’nı da ‘olumsuz’ etkilemiş ve 2000 - 2001 öğretim yılına gelindiğinde öğretime açık kurs sayısı 3.252’ye, öğrenci sayısı 90.353’e düşmüştür. Bu sayısal düşüşten daha da önemlisi; Kur’ân Kursları’nın idareci, öğretici, talebe ve veli bazında moral ve motivasyonunun bozulması ve yıllarca talep gören ‘hâfızlık’ eğitiminin ‘bitme noktası’na gelmiş olmasıdır.

Kur’ân Kursları’nın içine düştüğü bu olumsuz tablo, 2003 yılında alınan radikal kararlar ve değiştirilen yönetmeliklerle değişmeye başlamıştır. Yapılan yeni düzenlemelerde daha esnek bir çerçeve benimsenmiş, ‘yapılandırmacı yaklaşım’ modeliyle; ‘öğreten’ değil ‘öğrenen’, ‘konu’ değil ‘problem merkezli’ öğretim modeli tercih edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde; öğrenme ve öğretme sürecine ilişkin olarak öğrencinin bilişsel, sosyal ve duygusal yönden gelişimini dikkate alan, öğrenme merkezli yöntem ve teknikleri kullanmayı öngören, sevgi - bilgi dengesi gözetilen, din anlayışının oluşumunda Kur’ân ve Sünneti merkeze alan, bununla birlikte gelenek içinde kültürel mirasın sorgulanarak güncelleştirilmesine önem veren yeni bir eğitim anlayışı benimsenmiş ve bu anlayışa uygun çalışmalar hız kazanmıştır.

Böylece Kur’ân Kursları’ndaki eğitim programları güncellenmiş, yeni eğitim anlayışına ve hazırlanan program çerçevesinde öğrencilerin hizmet içi eğitimlerine ağırlık verilmiş, ders kitapları yanında görsel - işitsel materyal setleri hazırlanmış ve kursların fizikî ve teknik imkanlarında iyileştirmeler yapılmıştır.

2016 yılına gelindiğinde, bu çalışmalar neticesinde ülke genelindeki Kur’ân Kursları’nın sayısı 12.000’i, öğrenci sayısı ise 418.000’i geçmiştir. Bu öğrencilerin

---

⁴⁰1997 yılında 4306 sayılı Kanun’la ‘Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu İlköğretim Uygulaması’na geçilmesi konusunda bkz. “İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Milli Eğitim Temel Kanunu, Çıraklık ve Meslek Eğitimi Kanunu, Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile 24/3/1988 tarihli ve 3418 sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kağıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun”, Kanun no: 4306, Tarih: 16.08.1997, *Resmi Gazete*, Sayı: 23084, Yayımlı Tarihi: 18.08.1997.

⁴¹ *DİB 1996 Yılı İstatistikleri*, DİB APK Daire Başkanlığı, Ankara 1997, s. 105.

yaklaşık 390.000'i yüzünden okuma, 20.000'i hâfızlık programlarına devam etmektedir.⁴²

1.2.2. Kur'ân Kurslarının Din Eğitimindeki Rolü

22.6.1965 tarih ve 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'la teşekkül ettirilmiş olan Kur'ân Kursları; kuruluşundan itibaren Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olmuş dinî eğitim - öğretim müesseseleridir. Köklü bir tarihi geçmişe sahip olan Kur'ân Kursları; bugün örgün öğretim süreci içinde bulunan veya bu süreci tamamlamış yetişkinlerin büyük bir kısmı tarafından, devletin gözetimi ve denetimi altında Kur'ân -ı Kerim, itikat, ibâdet, siyer, ahlâk konularında temel dinî bilgiler öğrenmek ve şartlar oluştuğunda hâfızlık yapmak için devam edebileceği, vatandaşın teveccüh ettiği en etkili yaygın din eğitimi kurumudur.

Bu çerçevede Kur'ân Kursları'nın, Müslüman bireylerin içinde yaşadıkları toplumun dinî kültür ve yaşantısını, değerlerini, geleneklerini vs. öğrenmelerinde, bunları hayata geçirmelerinde ve böylece toplumdaki diğer bireylerle barış ve hoşgörüyü dayalı bir ilişki geliştirerek sağlıklı ilişkiler kurabilmelerinde ve onlarla birlikte sosyal etkinliklere katılmalarında yol gösterici bir rol üstlendiği gözlenmektedir.⁴³

Din, insanı kuşatan bir olgu olduğundan; insan yaratılışı gereği bu olguyla bir şekilde ilişki halindedir. Nitekim gerek insanlık tarihine ilişkin bulgular ve gerekse Antropoloji, Sosyoloji, Psikoloji gibi insanı 'bireysel' ya da 'toplumsal' bir varlık olarak konu edinen disiplinlere ilişkin araştırma verileri; dinsiz/inançsız insanın olmadığını, tabiatı gereği dinle ilgili/ilişkili bir varlık olduğunu ortaya koymaktadır.⁴⁴

'İnanma', 'bağlanma', 'sığınma' ve 'aşkın bir varlığa yönelme' anlamında dinî inançlar, her insanda doğuştan vardır. İnsanda bir tür 'ihtiyaç' olan bu özellik, hiç bir zaman yok olmamakta; ancak eksik veya yanlış doyurulabilmekte ya da yön değiştirebilmektedir.⁴⁵ Dolayısıyla Hz. Peygamber'in "Her çocuk fitrat üzere doğar; sonra annesi - babası onu kendi dinleri üzerine yetiştirir" hadis-i şerifi, bu bağlamda da değerlendirilebilir.

⁴² Koç, age, s. 381.

⁴³ Mehmet Korkmaz, *Kur'ân Kurslarında Din Eğitimi*, Der. Recai Doğan, Remziye Ege, 2. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara 2013, s. 374.

⁴⁴ Beyza Bilgin, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Yeni Çizgi Yayınları, Ankara 1995, s. 15.

⁴⁵ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, 2005, s. 94.

İnsan, fitratı gereği dinle ilgili ihtiyaçlarını gidermek için çevresine yönelmekte ve arayış içine girmektedir. İnsanın bu ihtiyacını görmezden gelmek, yok saymak veya ötelemek sorunu çözmektedir; sağlıklı, doğru ve doyurucu bir şekilde karşılanması gerekmektedir. Zira bu ihtiyaç, formal yollarla doğru ve doyurucu bir şekilde karşılanmadığında; birey ‘informal öğrenme süreçleri’ne maruz kalmakta, bu şekilde dinî konular hakkında gelişi-güzel, eksik, yalan-yanlış bir takım bilgi ve davranışlar edinebilmektedir. Bu durumda bireydeki inanç ve değerler yön değiştirmekte, çevresine zarar veren bir kişi olmasına yol açabilmektedir.⁴⁶

Türkiye’deki eğitim sistemine bakıldığında, Müslüman bireylerin dinle ilgili sınırlılıklarının olduğu görülmektedir. Zira örgün eğitimde yeni arayışlar olmakla birlikte, İslâm dininin öğretimine ilişkin dersler/konular, sadece meslekî anlamda dinî eğitim kurumu olan İmam Hatip Liseleri ve İlâhiyat Fakültelerinde bulunmaktadır. Ülke nüfusunda Müslümanların oranı göz önüne alındığında; bu okulların sayıca sınırlı bir orana tekâbül ettiği görülmektedir. İlk ve orta öğretim kurumlarındaki ‘Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi (DKAB)’ dersleri ise; mevcut uygulamaya göre ilköğretim 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda haftada iki saat, lise 1, 2, 3 ve 4. sınıflarda da haftada bir saat olarak düzenlenmiştir. Bu dersin amaç ve işlevleri, adından da anlaşılacağı üzere, özel olarak İslâm dininin eğitimi odaklı değildir. Okullardaki DKAB dersleriyle herhangi bir dinin dindarını yetiştirmek amaçlanmamakta; genelde ‘din’, özelde ise ‘İslâm dinî’ bir olgu olarak öğretim konusu yapılmaktadır.⁴⁷

Söz konusu derslerin amaçlarında ‘bilişsel boyut’ öne çıkartılmakta; dolayısıyla bu ders, yetişmekte olan Müslüman bireylerin İslâm dinî ile ilgili bilgi ihtiyaçlarını yeterince karşılamamaktadır. Kaldı ki bireyler, söz konusu derste İslâm dinine dâir bir şeyler öğreniyor olsalar da; bunlar zamanla unutulmakta ya da güncellenmedikleri için günlük hayatta karşılaştığı yeni durumlarda yeterince kılavuzluk edemeyebilmektedir.

Dolayısıyla Müslüman çocuk ve gençlerin, İslâm dinine ilişkin bilgi, beceri, tutum ve değerleri öğrenebilecekleri başka derslere ya da kurumlara da ihtiyaç vardır. Bu durumda karşımıza bir çözüm aracı olarak ‘yaygın din eğitimi’ ve Kur’ân Kursları çıkmaktadır. Bu bağlamda Kur’ân Kursları, Müslüman bireylerin dinle ilgili öğrenme ihtiyaç ve beklentilerine cevap verebilecek, dinî gelişimlerine katkıda bulunabilecek

---

⁴⁶ Korkmaz, age, s. 374.

⁴⁷ Bkz. *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4,5,6,7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, MEB Yayınları, Ankara 2010.

önemli bir kurum olma özelliğine sahiptir. Öyle ki Kur'ân Kursları, bir yönden okulun eksik bıraktığı, tam ver(e)mediği dinî bilgi, beceri, tutum ve değerleri Müslüman bireylere kazandırma amacını taşıırken; diğer taraftan da okulun kazandırdıklarını pekiştirme, geliştirme ve güncellemesine katkıda bulunma gibi işlevleri de görebilme kapasitesine sahiptirler.⁴⁸

Son yıllarda, özellikle Yaz Kur'ân Kursları'na teveccüh eden öğrenci profiline bakıldığında; bunların arasında temel eğitim çağındaki çocukların ve ergenlerin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.⁴⁹ Aileler, gerek İlköğretim çağındaki ve gerekse ergenlik dönemindeki çocuklarının bu Kurslara devam etmeleri için çaba harcamaktadırlar. Çünkü ergenlik öncesi ve ergenliğe geçiş dönemlerdeki bireyler; fizyolojik, psikolojik, sosyal, ahlâki vb. açılardan hızlı bir değişim ve gelişim yaşamaktadır. Özellikle 'ergenliğe geçiş' sürecinde bireyde 'kimlik' ve 'benlik' arayışı hızlanmaktadır.⁵⁰

Ergenliğe geçiş dönemindeki gençler, bu dönemlerinde "ben kimim?", "hayattaki amacım ne?", "nasıl mutlu olabilirim?", "değerli olan yaşam ne?" vb sorularına 'tatmin edici' cevaplar bulamadıkları takdirde; aileleri başta olmak üzere, çevrelerindeki insanlarla çatışmalara girebilmekte, 'kimlik bunalımı' yaşayabilmektedir.⁵¹

Ergenliğe geçiş çağındaki bireylerde; kötü arkadaş edinme, sigara, alkol ve uyuşturucu kullanmaya başlama, çeteleşme, olumsuz modellerle özdeşleşme gibi yanlış davranışlar da sıkça gözlemlenebilmektedir. Bu gençlere doğru rehberlik edilmesi, onlar için 'sağlıklı ve olumlu bir çevre' oluşturulabilmesi açısından son derece önemlidir. Bu nedenle Kur'ân Kursları'nın; çocukların ve gençlerin hayatta karşı karşıya kaldıkları bu tür sorunları aşmalarında, kimlik arayışlarında ve kişiliklerini geliştirmelerinde olumlu katkılarının olacağı savunulabilir.⁵²

Kur'ân Kursları'na gündüzleri devam eden öğrenci profiline bakıldığında, ağırlıklı olarak kadınların olduğu görülmektedir. Türkiye'deki kadınların Eğitim - Öğretim imkanlarından yararlanma oranlarının erkeklere nazaran hâla düşük olduğu gerçeği göz önünde tutulduğunda; bunun arkasında, özellikle bazı kırsal bölgelerde ailelerin kız çocuklarını çeşitli kaygılarla okula daha az gönderme ve erken yaşta

⁴⁸ M. Şevki Aydın, *Bir Din Eğitimi Olarak Kur'ân Kursu*, DİB Yayınları, Ankara 2008, s. 25 - 26.

⁴⁹ *Din Eğitiminde Çağdaş Vizyon ve Dönüşüm*, DİB Yayınları, Ankara 2009, s. 25.

⁵⁰ Atalay Yörükoğlu, *Çocuk Ruh Sağlığı*, Özgür Yayınları, İstanbul 1998, s. 375 - 381.

⁵¹ Ayten Durmuş, *Ergenlik Dönemi*, Nesil Yayınları, İstanbul 2005, s. 15.

⁵² Korkmaz, age, s. 376.

evlendirme eğiliminde olmalarının önemli bir faktör olduğu düşünülebilir. Bu durum, onların eğitimlerini ve kendilerini geliştirmelerini engelleyebilmektedir. Bu durumda Kur'ân Kursları, belirli yaş grubundaki genç kızların ve kadınların 'gönüllü' olarak dinî eğitim alabilecekleri önemli bir kurum olma özelliğine sahiptir.

Bu çerçevede Kur'ân Kurslarının; farklı sosyo-ekonomik ve kültürel çevrelerden gelen kursiyerlerin dinî ve ahlâkî konularda bilinçlenmelerinde, iletişim tekniklerini geliştirmelerinde ve toplumsal hayata daha etkin katılmalarında teşvik ve rehberlik edici bir konumda olduğu söylenebilir. Ayrıca bu kurumların; başta kız çocuklarına olmak üzere, aile ferdlerine sağladığı dinî eğitim imkânlarıyla aile içi rollerin iyileştirilmesi yönünde 'farkındalık yaratma' kapasitesine sahip olmasıyla, aile kurumuna da destek sağlayacağı düşünülebilir.⁵³

Kesintisiz 8 yıllık eğitimle ilgili düzenlemelerle⁵⁴ gelişen süreçte; Kur'ân Kursları'na dinî eğitim almak için gelen öğrenci profili değişmiş, öğrencilerin büyük bir bölümü yetişkinlerden oluşmaya başlamıştır. Bu yetişkinler arasında 'okur-yazar' olmayan, örgün eğitim dönemini uzun zaman önce bitirmiş ya da hâla devam eden, yaşamlarında yeni roller (gelin, kayınvâlîde, anne, baba, dede, büyükanne vs) ve sorumluluklar üstlenmiş bireyler bulunmaktadır.

Hayatın her evresi, şüphesiz yeni ihtiyaçları ve sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda Kur'ân Kursları, bireylerin karşı karşıya kaldıkları yaşama ilişkin gerçekler karşısında kaldıkları dinî, psikolojik, sosyal ve ekonomik sorunlarının daha kolay çözümlenmesi konusunda rahatlatıcı bir rol üstlenmiştir. Öyle ki çoğu öğrenci, bu Kursları adeta bir tür 'terapi merkezi' olarak görmektedir. Fakat bütün bu diğer yarar ve fonksiyonlarının yanı sıra; Kur'ân Kursları'nın temel görev ve işlevinin, öğrencilerin dinî inanç ve yaşantılarını sağlıklı, hurâfelerden uzak bir şekilde geliştirebilmelerini sağlamak olduğu da unutulmamalıdır.

1.2.3. Kur'ân Kursları'nın Amaçları

Kur'ân Kursları'nın 'genel amaçları' aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır:⁵⁵

- a) Kur'ân -ı Kerim'i usûlüne uygun olarak yüzünden okumayı öğretmek;

⁵³ Aydın, age, s. 101 – 107.

⁵⁴ İlhan Yıldız, *Anayasal Bir Hak Olarak İsteğe Bağlı Din Eğitimi*, Der. Recep Kaymakcan, Mahmut Zengin, Şeyma Arslan, Dem Yayınları, İstanbul 2011, s. 414.

⁵⁵ İhtiyaç Odaklı Kur'ân Kursları Öğretim Programları (Yüzünden Okuyanlar İçin), Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2012, s. 6.

- b) Tecvid, tashih-i hurûf ve tâlim gibi, Kur'ân -ı usûlüne uygun ve güzel okumayı sağlayıcı bilgileri uygulamalı olarak öğretmek;
- c) İbadetler için gerekli sûre, ayet ve duâları ezberletmek ve anlamlarını öğretmek;
- d) Hâfızlık yaptırmak;
- e) Kur'ân -ı Kerim'in anlaşılmasını sağlamak;
- f) İslâm Dinînin inanç, ibâdet ve ahlâk esasları ile Hz.Peygamber'in hayatı ve örnek ahlâkı hakkında bilgiler vermek;
- g) Dinî içerikli sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemek.

Kur'ân Kursları'nın amaçları, öğretim programlarında; Türk Milli Eğitimi'nin genel amaç ve temel ilkelerine uygun olarak, öğrencilerine kazandırmayı hedefler doğrultusunda daha 'somut' ve 'spesifik' bir şekilde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:⁵⁶

- a) İslâm Dinî'nin, 'Allah – insan', 'insan – insan' ve 'insan – tabiat' ilişkilerini düzenleyen boyutunu fark ettirmek;
- b) İbadetlerle ilgili bilgilerini davranışa dönüştürmek;
- c) İslâm'ın temel kaynağı olan Kur'ân -ı Kerim'i Arapça metninden usûlüne uygun okuyabilmelerini sağlamak;
- d) İbadetleri ve toplum içinde gerçekleşen dinî törenleri yerine getirebilecek yeterlikte Kur'ân ezberine sahip olabilmelerini sağlamak;
- e) Kur'ân -ı Kerim'i meâlinden okuma alışkanlığı kazanabilmelerini ve O'ndan, yaşama ilişkin prensipler çıkarabilme yeteneği kazandırmak;
- f) Hz. Muhammed'in hayatından 'değerler üretebilmeleri'ni sağlamak;
- g) Kültürler arası etkileşimin hızlandığı günümüzde, 'barış kültürü'nün geliştirilmesi ve hoşgörü ortamının sağlanmasına katkıda bulunabilmelerine yardımcı olmak.

1.2.4. Kur'ân Kurslarının Yasal Dayanakları, Açılma ve İşleyiş Usulleri

Kur'ân Kursları'nın yasal dayanakları şunlardır:

- a. Anayasanın, din ve vicdan hürriyetini ve buna bağlı olarak din ve ahlâk eğitimini düzenleyen 24. maddesi;⁵⁷

⁵⁶ Kur'ân Kursları Yüzünden Okuma Programı, DİB, Ankara 2004.

⁵⁷ **MADDE 24-** Herkes, vicdan, dinî inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

14 üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dinî âyin ve törenler serbesttir. Kimse, ibadete, dinî âyin ve törenlere katılmaya, dinî inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz. Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve

b. Anayasanın, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın statüsünü düzenleyen 136. maddesi;⁵⁸

c. Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'ân Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği.⁵⁹

Bu yönetmelik, Kur'ân eğitim ve öğretimine yönelik kursların, Kur'ân Kursuyurt ve pansiyonlarının açılış ve çalışmaları, kurslarda verilen eğitim ve öğretim hizmetleri ile bunların yönetim ve denetimine ilişkin esasları belirlemektedir. Bu esaslardan bazıları şunlardır:

a. Kur'ân Kursları; il, ilçe, belde ve köylerde ilgili il müftülüğünün teklifi ve Başkanlığın onayıyla Eğitim - Öğretime açılır.

b. Kur'ân Kurslarının öğrenci sayısı; verilecek eğitimin ve öğretimin niteliği ile kullanılacak binanın fiziki koşulları gibi ölçütler dikkate alınarak A grubu, B grubu, C grubu ve D grubu olarak tasnif edilir.

c. Kursa kayıt olacaklarda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma şartı aranır. Yabancı uyruklu olanlar ise, Dışişleri Bakanlığı'nın görüşü alındıktan sonra, Başkanlığın izni ile kursa kaydedilir.

d. Çeşitli nedenlerle Kur'ân Kursları'na gelemeyen veya bu hizmetlerden yararlanamayan vatandaşlar için uygun görülen yerlerde Müftülüğün teklifi, mülki amirin onayı ile Kur'ân eğitim ve öğretim kursu düzenlenebilir.

e. Kurslarda yürütülecek eğitim ve öğretim faaliyetlerine ilişkin çalışmalar Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde oluşturulan Kur'ân Eğitim ve Öğretim Kurulu tarafından yürütülür. Bu Kurul; taslak olarak hazırlanan eğitim ve öğretim programları, ders kitapları, yardımcı kitaplar ve öğretici kılavuz kitaplarını incelemek ve uygulanmasını sağlamak, eğitim ve öğretimi geliştirme ve değerlendirmeye ilgili görev

---

denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır. Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasî veya hukukî temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dinî veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.

⁵⁸ **MADDE 136-** Genel idare içinde yer alan Diyanet İşleri Başkanlığı, lâiklik ilkesi doğrultusunda, bütün siyasî görüş ve düşüncülerin dışında kalarak ve milletçe dayanışma ve bütünleşmeyi amaç edinerek, özel kanununda gösterilen görevleri yerine getirir.

⁵⁹ Bu Yönetmelik, 7 Nisan 2012 tarih ve 28257 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmeliğe dayanılarak, 20 Temmuz 2012 tarih ve 81 sayılı Başkanlık onayı ile 'Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'ân Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi' hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur.

ve hizmetleri yürütmek, yaygın din eğitiminde uygulanan programlara göre ders veya yardımcı ders kitapları ile materyal hazırlamak, hazırlatmak veya satın almak, diğer kamu kurum ve kuruluşları ile kişilerce hazırlanan ders materyallerini inceleyerek, bunların uygulanmasına karar vermekle görevlidir.

Ayrıca mahallinde yürütülen yaygın din eğitimi, bu arada Kur'ân Kursu faaliyetlerinin mevzuata ve Başkanlığın eğitim anlayışına uygun, etkin ve verimli olarak yürütülmesini sağlamak ve takibini yapmak üzere; İl ve İlçe Müftülüklerinde, 'İl ve İlçe Eğitim Kurulları' oluşturulur.

f. Kur'ân Kursları'nda Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanan eğitim ve öğretim programları uygulanır. Bu eğitimlerde, Başkanlıkça hazırlanan ders kitapları kullanılır ve uygun görülen ders materyalleri takip edilir.

g. Kurslarda öğretici ihtiyacının 'kadrolu' veya 'sözleşmeli' öğretmenlerle karşılanması esastır. Ancak bu ihtiyaç; kadrolu veya sözleşmeli öğretmenlerle karşılanamadığı takdirde, 'vekil' veya 'geçici' öğretici görevlendirilir.

h. Kur'ân Kursları ile yurt ve pansiyonların denetimi; Diyanet İşleri Başkanlığı müfettişleri, ilgili müftü veya müftünün görevlendireceği personel tarafından yapılır.

Kur'ân Kurslarının dışında, bir de camilerde verilen Kur'ân Öğretimi Kursları vardır. Bu kurslar, Kur'ân Kursu bulunmayan veya bulunup da ihtiyaca cevap veremeyen yerlerde açılır. Ayrıca, arzu eden vatandaşlara Kur'ân Kerim ve meâli ile gerekli dinî bilgileri öğretmek üzere, ilgili Müftülüğün teklifi ve Mülki Âmirin onayı ile camilerde Kur'ân Öğretimi Kursları açılabilir.

Kur'ân Öğretimi Kursları açılacak camilerin ya da müstemilatının; Eğitim - Öğretime uygun fiziki şartlara haiz olmaları ve ilgili Müftülükçe uygun görülmeleri gerekir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan 'Camilerde Kur'ân Öğretimi Programı'nın uygulanacağı bu kurslarda; öğrencilerin talepleri doğrultusunda 'hafta sonu' veya 'hafta içi' ve 'haftada üç gün' ve 'günde iki saat' Eğitim - Öğretim yapılır.

1.2.5. Kur'ân Kurslarında Uygulanan Eğitim Programları

Kur'ân Kursları'nda; 'Kur'ân -ı Kerim'i Yüzünden Okuma Programı', 'Hâfizlik Eğitim Programı' ve 'Yaz Dönemi Çocuklara Yönelik Kur'ân Eğitim Programı' olmak üzere 'üç' tür program uygulanmaktadır.

(1) Kur'ân -ı Kerim'i Yüzünden Okuma Programı

Diyanet İşleri Başkanlığı, “Kur'ân Kurslarında Hizmet Çeşitliliği Projesi” çerçevesinde yeni bir program hazırlanmış ve bu programı, ‘pilot’ olarak seçilen illerde⁶⁰ 2010 - 2011 Eğitim - Öğretim Yılı’nda uygulamaya koymuştur.⁶¹ 2010 – 2011 ve 2011 - 2012 Eğitim - Öğretim yılında ‘pilot’ olarak Kur'ân Kursları’nda uygulanan ‘İhtiyaç Odaklı Öğretim Projesi’, 2012 - 2013 Eğitim - Öğretim yılından itibaren tüm Türkiye genelinde uygulanmaya başlanmış ve uygulaması devam etmektedir.

Kur'ân Kursları’nda yürütülen ‘yaygın din eğitimi’ hizmetinden, toplumun tüm kesimlerinin ‘etkin’ ve ‘verimli’ bir şekilde yararlanabilmesi hedeflendiğinden; yeni ‘Kur'ân Kursları Öğretim Programı’nın adı, ‘İhtiyaç Odaklı Öğretim Programı’ olmuştur. Bu programlarla, mesai saatleri içerisinde Kur'ân Kursları’na gelemeyen kamuda veya özel sektörde çalışan ya da öğrenci olan vatandaşlar, iş saatleri dışında (Sabah 7:00’den gece 23:00’e kadar) veya hafta sonları, ‘Halk Eğitim Uygulamaları’nda olduğu gibi, iş veya okuldan sonra Kur'ân ve Dinî Bilgileri öğrenebilme imkanına sahip olmaktadır.

Söz konusu program; Cumartesi ve Pazar günleri de dâhil olmak üzere, kursiyerlerin taleplerine ve mahalli şartlara göre, haftanın bütün günlerinde ve farklı düzeylerde, Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Daire Başkanlığı’nın hazırlamış olduğu ‘farklı kur sistemleri’ ve ‘alternatif ders programları’ çerçevesinde, öğrencilerin ihtiyaçlarına uygun bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Böylece, günlük hayatlarındaki yoğun iş ve meşguliyetleri nedeniyle, vakitlerinin bir bölümünü Kur'ân okumayı öğrenmeye veya dinî bilgiler almaya ayıramayan vatandaşların, gündelik iş hayatı ve meşguliyetlerinden kopmadan ‘Yaygın Din Eğitimi Hizmetleri’nden yararlanmaları hedeflenmektedir.

Bu gerekçeden hareketle DİB, bir dizi çalışma başlatmış; muhatap kitlenin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, Eğitim - Öğretim programlarında çeşitliliğe gidilmiştir. Bu bağlamda atılan adımların temel gerekçelerinden bazıları şunlardır:

---

⁶⁰ Proje, 2010 - 2011 öğretim yılında pilot olarak seçilen Ankara, Düzce, İstanbul, İzmir, Kayseri, Rize, Tekirdağ ve Van illerinde uygulamaya konuldu.

⁶¹ *KUR'ÂN KURSLARI ÖĞRETİM PROGRAMLARI (Pilot Uygulama)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2011.

1. Kur'ân Kursları'nda öğrenci profiline zamanla değişmesi ki, bu kurslara devam eden öğrencilerin %66'sını 23 ve üzeri yaş grubu yetişkin ev hanımlarının teşkil etmesi;

2. Kur'ân Kursları'na devam eden öğrencilerin, 'Ekim' ayından 'Mayıs' sonuna kadar devam eden kurslara, bir Eğitim - Öğretim boyu devam edememeleri;

3. Kırsal kesimde tarım ve mevsimlik işlerde çalışan vatandaşların, bir Eğitim - Öğretim süresini tamamlayamamaları;

4. Mesai saatleri içinde Kur'ân Kursları'na gelemeyen kamu, özel sektör ve kendi işinde çalışan vatandaşlarımızın; 'akşam' veya 'hafta sonları' iş saatleri dışında Kur'ân Kursu hizmetlerinden faydalanmayı arzuladıkları halde, mevcut Eğitim - Öğretim sisteminin buna uygun olmayışı..⁶²

Ayrıca; 2013 - 2014 Eğitim - Öğretim yılında DİB'nin aldığı kararla 'Kız Kur'ân Kursu' adı yerine, sadece 'Kur'ân Kursu' adı tercih edilmiştir. Bu sayede yetişkin erkeklerin de Kur'ân Kursları'ndan istifade etmeleri sağlanmıştır.

Bu düzenlenen yeni program; birisi 'Kur'ân Kursları Temel Öğretim Programları' ve diğeri de 'Ek Öğretim Programları' olmak üzere 'iki tür' uygulama getirmektedir:

(i) Kur'ân Kursları Temel Öğretim Programları

Bu program, birbirini izleyen 'dört dönem' halinde düzenlenmektedir. Her dönem, kendi içinde 'müstakil' olup; 9 haftadan oluşmaktadır. Öğrenci, seviyesi ya da ihtiyacına göre, Kurs görevlisinin değerlendirmesine uygun olarak 'dört' dönemin tümüne devam edebileceği gibi, birine veya birkaçına da devam edebilmektedir. Son yapılan değişiklikle birlikte, 8 dönem temel eğitime devam eden öğrencinin tekrar kursa kaydı yapılmamaktadır.

Bu pragramlardaki haftalık ders saatleri; 12 saat 'Kur'ân -ı Kerim', 6 saat Dinî Bilgiler (İbadet, îtikat, Siyer, Ahlâk) olmak üzere toplam 18 saat'tir.

(ii) Ek Öğretim Programları

Ek Öğretim Programları'nın amacı; çeşitli sebeplerden dolayı uzun süreli programlara katılamayan veya katıldığı halde sürecin uzun olması sebebiyle kursu tamamlayamayan ya da ilgi ve beklentileri doğrultusundaki alanlara ilgi duyan kişilerin

---

⁶² İhtiyaç Odaklı Kur'ân Kursları Öğretim Programları, DİB, Ankara 2012.

ihtiyaçlarını karşılamaktır. Bu tür programlar; Temel ğretim Programları ile birlikte aılabileceği gibi, talep halinde ‘bağımsız’ olarak da aılabilmektedir.

Haftada ‘6 saat’ şeklinde uygulanan bu programda; öğrenme alanları itibarıyla Kur’ân -ı Kerim ve Dinî Bilgiler, ‘kur esası’na dayalı olarak işlenmektedir. Dördüncü Kur’a kadar her bir kur, ‘8 hafta’ olup; sadece ‘Hatim Kuru’ olan Beşinci Kur ‘18 hafta’dır. ‘Aşamalılık’ esasına göre hazırlanan bu programda kursiyerler, kendi seviyelerine uygun kura katılabilmektedirler. Son yapılan değişlikle; Ek ğretim Programları’na iki dönem katılan öğrencinin, üçüncü bir dönem tekrar aynı programa kaydı yapılamamaktadır.

(2) Hâfızlık Eğitim Programı

Kur’ân Kurslarında yürütülen faaliyetlerin en önemlilerinden biri de ‘hâfızlık eğitimi’dir. Son dönemlerde ‘hâfızlık eğitimi’ tekrar gözden geçirilmiş ve yeni bir ‘Hâfızlık Eğitim Programı’ hazırlanarak, 2010 - 2011 Eğitim - ğretim yılından itibaren uygulamaya konulmuştur.

Bu programda; günümüz şartları dikkate alınmak sûretiyle, ‘hâfızlık geleneği’nin sürdürülmesi ve geliştirilmesi, aynı zamanda da öğrencinin kâbiliyetine bağlı olarak, hâfızlığını mümkün olan en kısa sürede tamamlaması hedeflenmiştir.

‘Hâfızlık Eğitim Programı’; ‘hazırlık’, ‘ezberleme’ ve ‘pekiştirme’ olmak üzere ‘ dönem’den oluşmaktadır. Her üç dönemde ‘Kur’ân -ı Kerim’, ‘Dinî Bilgiler’ ve ‘Sosyal Etkinlik ve Rehberlik’ olmak üzere ‘ temel alan’ bulunmaktadır. Bu programla ğrencilere; Kur’ân -ı Kerim’i usûlüne uygun olarak okuma ve ezberleme becerisiyle, Kur’ân merkezli temel dinî bilgiler kazandırma, motivasyon ve sosyal becerilerini artırma hedeflenmiştir. Programda haftada ‘30 saat’lik ders planlaması esas alınmıştır. Her alana ait dersler ve içerikler, hâfızlık eğitim süreci dikkate alınarak programa dahil edilmiştir.

Hâfızlık eğitim süreçlerini takip etmek ve değerlendirmek üzere, İl ve İlçe Mftlklerinde ‘Hâfızlık Takip Komisyonu’ kurulur. Hâfızlık Eğitim Programı, azami 24 ay olarak planlanmakla birlikte Hâfızlık Takip Komisyonu, ğrencinin durumuna göre, ‘ezberleme’ ve ‘pekiştirme’ dönemlerinde ek süre verebilmektedir.

Hâfızlık Eğitim Programı’nda öğrencilere ihtiyaçları, talepleri, nitelikleri ve Kur’ân Kursu’nun mevcut şartları göz önünde tutularak ‘Geleneksel Ezberleme

Yöntemi' ve 'Tekrarlara Göre Yapılandırılmış Yöntem' olmak üzere iki farklı ezberleme yöntemi tavsiye edilmektedir.

Hâfızlık Programı, bu programı başarıyla tamamlayan öğrenciler için aşağıdaki genel amaç ve hedeflere ulaşmayı planlamaktadır:⁶³

- a. İslâm'ın temel kaynağı olan Kur'ân -ı Kerim'i doğru ve usulüne uygun okur.
- b. Kur'ân -ı Kerim hâfızı olur.
- c. Kur'ân -ı Kerim'i okuyuş usullerini bilir ve uygular.
- d. Kur'ân -ı Kerim'den belli bölümleri (aşır, mihrabiye) cemaat önünde tahkik usûlüne uygun olarak ezbere okur.
- e. Kur'ân -ı Kerim'in ana konuları hakkında bilgi sahibi olur.
- f. Kur'ân -ı Kerim'i Ramazan'da 'mukâbele' olarak cemaat huzurunda ezbere okur.
- g. İslâm dininin inanç, ibâdet, ahlâk esaslarını bilir.
- h. Peygamberimizin hayatını (Siyer-i Nebî) bilir.
- i. İbadetlerle ilgili gerekli bilgi ve becerileri kazanır.
- j. Kur'ân -ı Kerim'in meâlini okuma ve anlama alışkanlığı kazanır.
- k. Din hizmetinin gerektirdiği temel bilgi ve becerilere sahip olur.
- l. Özgüvenini, iletişim ve sosyal katılım becerilerini geliştirir.
- m. Demokratik değerlere ve insan haklarına saygılı bir birey olur.

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından oluşturulan sınav komisyonunca yapılan hâfızlık tespit sınavında hâfızlığı bitirip başarılı olanlara 'Hâfızlık Belgesi' verilir. Türkiye'de, 1981 - 2016 yılları arasında yaklaşık olarak 90.000 kişi hâfızlık belgesi almıştır. Son yıllarda bilhassa bayanlar arasında İlâhiyat Fakültesi mezunu hâfızların sayısında artış gözlenmektedir.

(3) Yaz Kur'ân Kursları

'Yaz Kur'ân Kursları'; 07.04.2012 tarih ve 28257 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan, 'Kur'ân Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kur'ân Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği'nin 25. Maddesi'nde aşağıdaki şekilde yer almıştır:

⁶³ Hâfızlık Eğitim Programları, DİB, Ankara 2010.

Okulların tatil olduğu zamanlarda, kişilerin kendi isteğine, kiuklerin de kanuni Temsilcilerinin talebine bağlı olarak Kur'ân -ı Kerim'i ve Meali'ni renmeleri, dini bilgilerini geliştirmeleri, dini içerikli sosyal ve kültürel etkinliklerden yararlanmaları amacıyla Kur'ân kurslarında, camilerde ve mftlklerce uygun görülecek yerlerde, mülki amirin onayı ile yaz Kur'ân kursları açılır.

Bu kursların süresi, okulların tatil olmasından bir hafta sonra başlayıp; 9 hafta boyunca 3+3+3 şeklinde 3 kur'dan oluşur. Kur sisteminin uygulanmasıyla çocuklar, farklı dönemde kayıt yaptırabilme imkanına kavuşmuştur. Bu kurslarda 'haftada 5 gün' ve 'günde 3 saat' eğitim - ğretim yapılır. Yaz Kur'ân Kursları'nda DİB tarafından hazırlanan "Yaz Kur'ân Kursları ğretim Programları" uygulanır. Günde iki saat 'Kur'ân -ı Kerim ve Meali'; her gün bir saat 'İtikat', 'İbadet', 'Siyer' ve 'Ahlâk' derslerinden biri okutulmaktadır. Bu kurslarda, eğitim ve ğretim saatleri dışında öğreticinin rehberliğinde sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlenebilir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Yaz Kur'ân Kursları'nda 2005 yılından itibaren yeniden yapılandırma çalışmalarına başlamıştır. Bu bağlamda aşağıdaki yenilikler yapılmıştır:

- ❖ Yaz Kur'ân Kursları'na devam eden öğrencilerin eğitim ihtiyaçları, eğitim süresi, ğrenci velilerinin tatil programları, eğitimin etkin ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi vb. etkenler dikkate alınarak 'kur sistemine' geçilmiştir.
- ❖ Kur esasına göre hazırlanan 'Yaz Kur'ân Kursları ğretim Programı', 2005 yılında uygulamaya konulmuştur.
- ❖ Kur sisteminin uygulanabilirliğini sağlamak amacıyla, Yaz Kur'ân Kursları'nda 'dönem esası' benimsenmiş ve bu Kurslar - 'er haftalık  dönem - halinde düzenlenmeye başlanmıştır.
- ❖ Söz konusu programların, n görülen yeni eğitim anlayışına göre etkin ve verimli bir biçimde uygulanabilmesi için, 'öğreticilerin eğitimi' bağlamında materyal geliştirme çalışmaları başlatılmış ve bu çerçevede öğreticiler için 'Yaz Kur'ân Kursları ğretici Kılavuzu', 'Dinimizi öğreniyoruz ğretici Kitabı' ve 'Grsel - İşitsel Materyal Seti II' ile öğrenciler için 'Dinimizi öğreniyoruz ğrenci Kitabı' ve 'Etkinlik ve Eğlence Kitabı' hazırlanmıştır.
- ❖ Yaz Kur'ân Kursları'nda görev alacak personel, 2005 yılından itibaren her yıl Haziran ayında mahallinde bir hafta süreli hizmet içi eğitim semineri almaktadır.

- ❖ Yaz Kursları'nda görev alan din hizmetleri personeline, Bakanlar Kurulu Kararı ile 2005 yılından itibaren ek ders ücreti ödenmeye başlanmıştır.⁶⁴

Anne - babalar için önemli fırsatlar sunan Yaz Kur'ân Kursları, çocuklara ve gençlere yönelik yaygın din eğitimi faaliyetlerinin başında gelmektedir. Günümüzde anne ve babaların tek başlarına çocuklarının din eğitimi ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri pek mümkün gözükmemektedir. Zira geleneksel anlayış ve usullerle, bugünün çocuğunun din eğitimi ihtiyacı yeterince karşılanamaz. Türkiye'de Kur'ân -ı Kerim'i, namaz sûrelerini ve duâlarını okuyabilen vatandaşların büyük bir kısmı, bu becerilerini Yaz Kur'ân Kursları'nda öğrenmektedir. Bu Kurslar, çocukların yaz tatillerinde boş vakitlerini verimli bir şekilde değerlendirmeleri, sokakların olumsuzluklarından kurtulmaları için iyi bir fırsat sunduğu gibi; aynı zamanda da camiye, din görevlisine, Kur'ân 'a, dine ve din eğitime karşı olumlu bakış geliştirmeleri için de uygun ortamlardır.

Yaz Kur'ân Kursları, son dönemlerde DİB'in benimsemiş olduğu yeni eğitim anlayışının da egemen olmasıyla kendini geliştirmiş; öğrencilerin aylarca devam ettiği eğitim kurumlarından farklı ortamlarda, değişik bir mekanda yaz tatili geçirmelerini ve bu arada kendi dinlerini öğrenme imkanı sağlamaktadır. Bu yaz kursları sayesinde öğrenciler, sıkıldıkları monotonluğa ara vermektedirler. Alışık oldukları arkadaş grubundan farklı bir çevre ile etkileşim içine girmekte, bu yeni çevre içinde 'toplumsallaşma', özellikle de dinî toplumsallaşma, bağlamında kendilerini besleyip geliştirecek yeni imkanlar elde etmektedir.

Bu kurslardaki öğrenciler, kültürün çok önemli bileşeni olan dini daha yakından tanıma fırsatı yakalamaktadırlar. Öyle ki bu kursiyerler; camiyi tanımakta, cemaatle tanışmakta, toplumsal dinî hayata uyum sağlama yeteneklerini geliştirmekte ve farklı konularda öğrenmeler gerçekleştirerek kişilik gelişimlerini gerçekleştirebilmektedir.

Bu Kurslarda; "varlığa ve olaylara farklı zaviyeden bakma imkanının da olduğunu" fark eden bu öğrenciler, ufuklarını geliştirmektedirler. Zoraki bir öğretim ortamında değil, gönüllü katıldıkları bir öğrenme - öğretme sürecinde olmanın zevkine varmaktadırlar. Şiddetin, korkunun, kaygının, aşağılanmanın değil; sevginin, yakın ilginin, değerli sayılmanın ikliminde kendilerini bulmaktadırlar. Ezberci bir din

---

⁶⁴ Yaz Kur'ân Kursları Öğretim Programları, DİB, Ankara 2005.

eğitiminin cenderesinden çıkıp; düşünmenin, sorgulamanın, anlamlandırmanın, eğlenerek ve dinlenerek öğrenmenin hazzını tatmaktadırlar.⁶⁵

Türkiye’de İlköğretim öğrencileri, haftada 2 saat’ten yılda toplam 72 saat; Lise öğrencileri ise, haftada 1 saat’ten yılda toplam 36 saat ‘Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi’ dersi görmektedir. Buna karşılık Yaz Kur’ân Kursları’na tam olarak devam eden bir öğrenci, bir sezonda toplam 135 saat din eğitimi alma imkanını bulabilmektedir. Bu sayede çocuğuna sağlıklı bir din eğitimi aldirmek isteyen ebeveynler; dinî bilginin uzmanlar eliyle doğru bir şekilde ve uygun yöntemlerle verilmesi fırsatını yakalamış oldukları gibi, bunun model davranışlarla desteklenmesi olasılığını da yakalamış olmaktadır. Bu da ‘dindar bir gençlik’ için önemli bir imkandır.

1.2.6. Kur’ân Kursları’nın Temel Sorunları

Kur’ân Kursları üzerinde yapılan bilimsel çalışmalar, bize önemli veriler sunmaktadır. Son yıllarda yapılan araştırma verilerine, resmi belgelere ve gözlemlere dayanarak; Kur’ân Kursları’ndaki temel sorunlara ilişkin aşağıdaki tespit ve genellemeler yapılarak, belirli başlıklar altında toplanabilir:

1.2.6.1. Yapısal Sorunlar

Günümüzde Kur’ân Kursları; gerek potansiyel imkanlar, gerekse Eğitim - Öğretimin kalitesi ve verimliliği bakımından, birçok olumlu gelişmeye rağmen, tam bir standarda ulaşabilmiş değildir.

İsminin halen ‘Kurs’ olarak ifade edilmesinin (biçki-dikiş kursu, gitar kursu vb.. gibi); halkın nazarında bu eğitim kurumlarını basitleştirdiği düşüncesi vardır. Halkın Kur’ân Kursları’na ‘değer verdiği’ bilinmekle birlikte; bir ‘okul’ gibi görmediği de kanaatler arasındadır. Sendikaların ve DİB’in, ‘Kurs’ isminin ‘Kur’ân Eğitim Merkezi’ olarak değiştirilmesi yönündeki çalışmaları devam etmektedir.

Kur’ân Kursları’nın fizikî ve teknik kapasite itibarıyla birbirinden oldukça farklı mekanlara sahip olduğu gözlenmektedir. Bu Kurslar, büyük çoğunluğu itibarıyla binası, derslikleri, eğitim araç-gereçleri, bahçesi, oyun ve dinlenme alanları, çalışma odaları, yatakhâne, kütüphâne, yemekhâne, kantin, hatta bilgisayar ve görsel materyallerden yararlanmak için projeksiyon destekli eğitim imkanlarıyla, her bakımdan ‘eğitim ve öğretime elverişli’ oldukları gibi; cami müstemilâtına veya bir binanın altına

---

⁶⁵ Aydın, *Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur’ân Kursu*, 2. Baskı, DİB Yayınları, Ankara 2010, s. 118 - 119.

sıkıştırılmış, güneş görmeyen, bilgisayarı, projeksiyon cihazı, fotokopi makinesi vb teknik imkanları bulunmayan, sadece masa – sıra ve tahtayla eğitim vermeye çalışan kurslar da mevcuttur. Bu teknik imkansızlıklar için bağlı oldukları Müftülükten ve DİB’den destek alamayan bazı kurslar; bu ihtiyaçları bağış ya da kermes vb sosyal etkinliklerle gidermeye çalışmaktadırlar.

‘Kur’ân Kursu açma yetkisi’, sadece Diyanet İşleri Başkanlığı’na ait olmasına rağmen; Kurs binalarını yapacak, bütün giderlerini karşılayacak finansal güce sahip değildir. Bu nedenle Kur’ân Kursları’nın önemli bir kısmının mülkiyeti; dernek, özel vakıf veya bu hizmetin verilmesini arzu eden vatandaşlara aittir. Mülkiyetinin yanı sıra Kur’ân Kursları’nın yapım, onarım, öğretim araç-gereçleri, elektrik, su, yakıt vb giderleri, yine bu tür dernek ve vakıflar tarafından karşılanmaktadır. Bu durum, halkın bu kurumlara olan teveccühünü, desteğini ve alâkasını göstermektedir. Hayırsever vatandaşlar, bu kurs yapma ve yaşatmaya yönelik hizmetlerini; ‘Kur’ân ’a hizmet’ adına ibâdet aşkıyla ve maddi karşılık beklemezsizin kişisel fedakarlıklarla, büyük zorluklara katlanarak kermes vb sosyal etkinlikler aracılığıyla ya da bağışlarla gerçekleştirmektedirler.

Kur’ân Kursları’nın yapılması ve yaşatılmasına destek olan bu tür ‘hayır kuruluşları’ ile DİB arasında sıkı bir işbirliğinin kaçınılmazlığı izahtan vârestedir. Bu nedenle DİB ve bu sivil oluşumların ‘birlikte’ ve ‘uyumlu’ çalışmaları, başarılı sonuçların elde edilmesini sağlamaktadır. Aksine durumların ortaya çıkması halinde ise, eğitimin etkinlik ve verimlilik düzeyi olumsuz etkilenmektedir. Öyle ki, bazı durumlarda ileri düzeyde bir ‘rol karmaşası’ dahi yaşanabilmekte; örneğin dernek ve vakıf yöneticilerinin ya da mülk sahibi şahısların Kurs’a veya Kurs’un işleyişine müdahale etmeleri söz konusu olabilmektedir. DİB’in “Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’ân Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği”⁶⁶ ile ‘Kurs Aile Birliği’nin kurulmasına imkân sağlanması;⁶⁷ bu sorunun çözülebilmesi için atılmış önemli bir adım olarak telâkki edilebilir.⁶⁸

---

⁶⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’ân Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği, Resmî Gazete, 7 Nisan 2012 Cumartesi, Sayı : 28257

⁶⁷ **MADDE 37** – (1) Kurslarda kurs aile birliği oluşturulabilir. Kurs aile birliği, dini, kültürel, eğitsel, sosyal ve sportif etkinlikleri kurs yönetimi ile koordineli olarak yapar.

⁶⁸ ‘Kurs Aile Birliği’nin Kuruluşu, Organları, İşleyişi, Görev, Yetki ve Sorumluluklarına ilişkin daha detaylı bilgi için bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’ân Eğitim ve Öğretimine Yönelik Kurslar ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönergesi, YEDİNCİ BÖLÜM, Madde 48 – 55.

Kur'ân Kursları'nın eğitim sistemimiz içerisindeki 'statü' ve 'işlevi' yeterince açık olmaması ise, en temel sorunlardan birisi olmakta; Kur'ân Kursları'yla ilgili çalışmaları ve kurum mensuplarının motivasyonunu olumsuz etkilemektedir.

1.2.6.2. Öğrenci Sorunu

Kur'ân Kursları'ndaki öğrenci profilinin son 10 yılda değiştiği, cinsiyete göre dağılımının yaklaşık %90'ının kız ve kadınlardan oluştuğu ve bunların büyük bir kısmını ise ev hanımlarının oluşturduğu gözlenmektedir. DİB tarafından 2014 yılında alınan bir kararla, Kur'ân Kursları'ndaki 'Kız Kur'ân Kursu' ibaresi çıkartılıp, yerine sadece 'Kur'ân Kursu' ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Bu tercihteki temel amaç; yetişkin erkeklerin de, bayan öğrencilerin eğitim yaptığı saatler dışında bu kurslardan istifade edebilmesi ve böylece eğitim alan kursiyerler bakımından 'kadın' ve 'erkek' durumunu dengeye kavuşturmadır.

Kur'ân Kursları'nda 13 - 80 arasında çok farklı yaş gruplarında öğrenciler/kursiyerler bulunmaktadır. 2012 yılı istatistiklerine göre, Türkiye'de Kur'ân Kursu öğrencilerinin % 83'ü 18 yaş üzeridir. Kur'ân Kursları'ndaki yaş sınırlamasını kaldıran ve '4 - 6 yaş grubu'nun da alınmasına izin veren yasal düzenlemelerden sonra kurslara devam eden öğrencilerin yaş aralığı daha da artmıştır. Bu kurslara anne, babaanne, anneanne ve ablayla gelen ve Kur'ân eğitimi alan çocuklar görülebilmektedir.

'Öğrenim durumları' bakımından öğrencilerin büyük bir kısmı 'ilköğretim mezunu' olup; bunu bir örgün öğretim kurumuna devam etmeksizin sadece 'okur-yazar' olanlar takip etmektedir. Son dönemlerde az da olsa 'lise' mezunları da bu kurslara ilgi göstermeye başlamıştır. 'Üniversite' mezunu olanların oranı düşük olmakla birlikte, Kursların yakın civarındaki Kamu Kurumlarında çalışan bayanların mesailerini dışındaki öğle izin saatlerinde, akşamları iş çıkışında ya da hafta sonları derslere katılmaları mümkün olabilmektedir.⁶⁹

Öğrencilerin Kur'ân Kursu'na geliş amaçları arasında ilk sırada, bilhassa Cuma günleri ve bazı sosyal etkinliklerinde Yâsin, Mülk, Nebe vb. Sûreleri olmak üzere, Kur'ân -ı Kerim'i 'tecvid kurallarına uygun okumak' ve 'gerekli dinî bilgileri öğrenmek' yer almaktadır. Kur'ân Kursları'na devam eden bayanların önemli bir kısmının; Kur'ân okumayı öğrenip gitmek istedikleri, dinî bilgileri öğrenmek

⁶⁹ 'İhtiyaç Odaklı Öğretim Programları' sayesinde, haftanın 7 günü sabah 07.00'den akşam 23.00'e kadar bu imkân dâhilindedir.

konusunda yeterince istek ve ilgili olmadıkları gözlemlenmektedir. Ne var ki, Kurs'taki öğreticinin tutum ve gayretleri, bu bakış açısını değiştirebilmekte, dinî konulara ilgi ve alaka artabilmektedir.

Kurslara katılan ve özellikle eğitim düzeyi alt seviyede olan bayanların; dinin bunlara attığı önemin de idrâkiyle, bilgi ve eğitimin önemini kavramaya başladıkları görülmektedir. Bu farkındalık, bir taraftan bayanların kendi bilgi ihtiyaçlarını gidermek için çabalamasına yol açarken; diğer taraftan da dinî inançlarını ve ibâdet hayatlarını olumlu yönde etkilemektedir. Yetişkin öğrencilerin büyük çoğunluğu; Kur'ân Kursları'nda öğrenilen bilgilerin günlük yaşamlarında 'uygulanabilir' nitelikte ve 'katkı sağlayıcı' olduğunu düşünmekte ve hayatlarına yansıtılmaktadır.

Yetişkin öğrencilerin başarısını olumsuz etkileyen en önemli faktör ve güncel problemlerin başında çoğunun 'ev hanımı' ve 'anne' olmalarından kaynaklanan sorumluluklarının olması, evin ve çocukların yükünün büyük ölçüde onların omuzlarına yüklenmesi (çarşı, pazar, hastane, alış-veriş, misafir ağırlama, çocukları okula getirip - götürme, derslerini çalıştırma, ödevlerini yaptırma vs) gibi hususlar gelmektedir.

Kadınlar arasında popüler olan 'altın günleri' ve benzeri rutin aktiviteler de, yine Kurslar'a düzenli devam edememelerinde ya da yeterince verim alamamalarında önemli bir etkidir. Burada zikredilmesi gereken sorunlardan bir diğeri de; özellikle bayanların, Kur'ân okumayı daha önceden bir biçimde yanlış, eksik ya da hatalı öğrenmelerinden kaynaklı kıraat uslûbunu sonradan düzeltmelerinde yaşanan güçlülük.

Ayrıca sağlık problemleri, şive bozuklukları, devamsızlıkların neden olduğu başarısızlıklar, öğrenci giriş-çıkış saatlerinin esnek olması ve bunun suistimal edilmesi, öğrenci sayısının yeterli olmaması sebebiyle öğreticilerin mecbûren toleranslı davranmaları gibi durumlar da yetişkin kadın eğitimini zorlaştırmakta ve verimin arzulanan düzeyde olmasına başlıca engel teşkil etmektedir.

Kurslara katılımcı öğrencilerin, mevcut durumdan genel anlamda 'memnun' oldukları gözlemlense de; özellikle yatılı kurslardaki ergen öğrencilerin, kurs ortamında sevgi ve ilgi eksikliği, sürekli eleştirilme, aşırı disiplin, aile özlemi çekme, öğrenim çağını geçmiş öğrencilerin çokluğu ve eğitim ciddiyetini bozmaları, hâfiz olmayan öğreticilerin hâfızlık yaptırması, kurs binalarının kifâyetsizliği ve ders dışı etkinliklerin yetersizliği gibi hususlardan şikayet ettikleri görülmektedir.

Öğreticiler ise, muhatapları olan öğrencilerin karma bir kitleden oluşması nedeniyle, onlarla bir takım ‘iletişim sorunları’ yaşayabilmektedirler. Zira ‘çocukluk’, ‘ergenlik’ ve ‘yetişkinlik’ gibi farklı gelişim çağlarında olan, aynı zamanda öğrenim ve bilgi düzeyleri bakımından çeşitlilik arz eden öğrencilere ‘bireye yönelik’ ilkesi dâhilinde uygun davranışlar sergilemek kolay değildir. ‘Eğitim-öğretim’ alanında, ‘deneme-yanılma’ ya da ‘tecrübe ederek’ bilgi ve beceri kazanmak, çoğu zaman sakıncalar doğurabilmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin, ‘meslekî’ ve ‘kişisel’ gelişimlerine zaman ayırmaları ve bu amaçla bireysel çalışma ve gayretlerin yanı sıra profesyonel etkinlikleri de takip etmeleri gerekir.⁷⁰

1.2.6.3. Öğretici Kadro Sorunu

Kur’ân Kursları’na devam eden öğrenci profilinin değişmesi; bu kurslar’da gerçekleştirilen din eğitimi uygulamaları da günün ihtiyaçlarını karşılama, yeni durumlara ilişkin soruları cevaplama, güncel sorunların çözümüne katkıda bulunma ve bilimsel çalışma verilerinden yararlanma gibi hususları gerektirmektedir. Dolayısıyla günümüzdeki Kur’ân Kursu modeli, bütün bu hususlar gözetilerek yeniden gözden geçirilmelidir.

DİB, ortaya çıkan bu yeni din eğitimi anlayış ve uygulamalarının, ancak gerekli yeterliliklere sahip öğretmenlerle gerçekleştireceğinin bilincindedir. Bununla birlikte, Kur’ân Kursları’nda eğitim veren öğretmenlerin, öğrenim durumları ve sahip oldukları meslekî nitelikler bakımından farklı seviyede oldukları görülmektedir. Örneğin bu öğretmenlerin arasında İmam Hatip Lisesi mezunu, Önlisans⁷¹ mezunu ve İlahiyat Fakültesi mezunu olabildiği gibi, pedagojik formasyon sahibi ve hatta Yüksek Lisans mezunu olanlar da mevcuttur. Ne var ki mâli, idari ve diğer özlük hakları bakımından; bunlar arasında eğitim seviyelerini yükseltmelerini ve akademik kariyerlerini geliştirmelerini teşvik edecek düzeyde bir fark söz konusu değildir.

Kur’ân Kursları’nı belirli bir standarda kavuşturarak geliştirme ve dönüştürmede öğretmenlerin rolü ve öneminin farkında gözükken DİB; bunu öğretmenlerin yeterlilik düzeylerini yükseltmeyi amaçlayan bir takım uygulamalarla gerçekleştirmeyi tercih etmektedir. Bu nedenle, Kur’ân Kursu öğretmenlerinin kendilerini sürekli yenileyerek, ‘yeterlilik’ düzeylerini geliştirmelerini sağlayacak ‘hizmetiçi eğitim’, ‘seminer’, ‘rehber kitapçıklar’, ‘sürelî yayınlar’ vb uygulamalara yönelmektedir.

⁷⁰ Koç, age, 2014, s. 398.

⁷¹ Önlisans düzeyinde eğitim-öğretim yapan 2 yıllık ‘İlahiyat Meslek Yüksekokulları’ kast edilmektedir.

Planlamadan uygulamaya kadar, bütün iş ve işlemlerde Kur'ân Kursu öğretmenlerinin de sürece dâhil edilmesi çabası, bu bağlamda DİB'in politikaları arasında yer almaktadır.⁷²

DİB, Kur'ân Kursu öğretmenlerinin 'yeterlilik' düzeylerini, üç ana kategoride ele almakta ve değerlendirmektedir:

- a. Alan Yeterlilikleri
- b. Genel Kültür Yeterlilikleri
- c. Eğitime - Öğretme Yeterlilikleri

Yeterliliklere yönelik çalışmayla DİB'in; Kur'ân Kursu öğretmenlerinin bir 'Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmeni'nin sahip olduğu formasyonu edinmelerini istediği sonucuna varılabilir. İdeal bir Kur'ân Kursu öğreticisi, bu formasyonla;

- alanının muhtevâsını iyi bilecek,
- bu muhtevâyı öğretebilecek metodolojik bilgi ve beceriyle donanacak (pedagojik formasyon),
- öğrencilerin kendilerine verilen bilgiyi içselleştirerek 'uygular hâle gelmeleri'ni sağlayabilmek için yeterli bir genel kültüre sahip olacaktır.⁷³

Her yaş grubu ve öğrenim düzeyinde öğrencinin aynı sınıfta eğitim görmesinin, Kurs öğreticisinin işini zorlaştırdığı görülmektedir. Bu nedenle Kur'ân Kursu öğretmenlerinin de, DİKAB öğretmenleri gibi 4 yıllık Yüksek Öğretim Kurumlarından mezun ve pedagojik formasyona sahip olmaları ideal olmalıdır.

Kur'ân Kursu öğretmenlerinin sahip oldukları formasyonunun, ideal olanla ne ölçüde örtüşmekte olduğu araştırıldığında ise, ortaya çıkan tablonun hiç de istenildiği şekilde olmadığı anlaşılmaktadır. Yüklendiği görevler bakımından, asgarî bir DİKAB öğretmenin formasyonuna sahip olması gereken Kurs öğretmenlerinin büyük çoğunluğunun 'İmam-Hatip Lisesi' veya en fazla 'Önlisans' mezunlarından oluştuğu görülmektedir.

2012 yılı itibariyle, bir anda 7.000 fahri Kurs öğreticisine kadro verilmesiyle birlikte, eğitim seviyesinin daha da düştüğüne şahit olunmuştur. 2016 yılı itibariyle Türkiye'de toplam Kur'ân Kursu öğreticisi sayısı 17.000 civarındadır ve bunların yaklaşık % 87'si kadındır. Son yıllarda, İlahiyat Fakültesi gibi 4 yıllık dinî yüksek

⁷² Ayrıca bkz. Aydın, age, s. 244.

⁷³ Bkz. Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Teşkilatı'nda Din Hizmetlerini Yürütenlerin (İmam-Hatip, Kur'ân Kursu Öğreticisi, Din Hizmetleri Uzmanı, Vaiz ve Müftü) Temel ve Özel Yeterlilikleri, DİB, Ankara 2005.

öğretim kurumlarından mezun olanların oranı, ancak %35'lere çıkmıştır. İstatistikler ve konuyla ilgili araştırmalar incelendiğinde, öğretmenler arasında dinî yüksek öğrenim görmüş olanların oranının gittikçe yükseldiği; buna karşılık 'hâfızlık' öğretmenlerinde bu oranın düştüğü görülmektedir.

Kur'ân Kursları'yla ilgili en temel problemlerden birisinin, Kur'ân Kursları öğreticisi istihdâmında, aynı 'unvan' ve 'kadrolar' için açılan sınavlara farklı düzeyde eğitim kurumlarından mezun ve yine farklı niteliklere hâiz kişilerin başvurabilmesidir. Öyle ki bu sınavlara, İHL mezunu, İHL mezunu + Hâfız, Önlisans mezunu, farklı lisans mezunu + önlisans mezunu, İlâhiyat mezunu vs gibi, farklı kombinasyonlarla ifade edilebilecek mezûniyet ve niteliklerde adaylar girebilmektedir.

Kur'ân Kursu öğretmenleri, son yıllarda farklı ortamlarda özlük haklarını dile getirerek, kendilerinin de 'öğretmen' sayılmaları ve aynı haklara sahip olmaları gerektiği yönünde talep ve beklentilerini dile getirmektedir. Türkiye'de 'Millî Eğitim Sistemi' içerisindeki okulların herhangi bir kademesinde 'öğretmen' olabilmek için, Eğitim Fakültesi mezunu olmak ya da 4 yıllık belirli Yüksek Öğretim Kurumları'ndan mezun olup, 'pedagojik formasyon'a sahip olmak gerekmektedir. Bu şartlara hâiz olmaksızın, 'yeterlilik' sınavını kazanmış ve 'Kur'ân Kursu öğreticisi' olarak atanmış olsa da, bir kişinin 'öğretmen' olarak atanması mümkün değildir.

Dolayısıyla 'Kur'ân Kursu öğretmeni' unvanı alacak olan kişilerin de; diğer branş öğretmenleriyle aynı kriterleri karşılaması gerekmekte ve ancak bu şartla benzer haklara sahip olmaları mümkün gözükmemektedir. Bu konunun çözümünde izlenebilecek yollardan birisi, 'öğretmenlik formasyonu'na sahip Kurs öğretmenlerinin 'öğretmen'; diğerlerinin ise, 'öğretici kadrosu'yla istihdâm edilmeleridir. 'Öğretici' kadrosundaki personelden, zamanla gerekli nitelikleri karşılayanların da ivedilikle 'öğretmen' unvanı ve kadrosuna kavuşturulmasını mümkün kılacak yasal düzenlemeler de yapılmalıdır. Bu vesileyle, öğretmenlerin kendilerini yenileyip – geliştirmeleri istikâmetinde motive edici bir adım da atılmış olacaktır.⁷⁴

Kur'ân Kursu öğretmenlerinin, meslekî yeterlilikleri açısından en çok 'eğitme – öğretme' alanında sıkıntı yaşadıkları gözlenmektedir. Zira uzun süreli temel eğitim döneminde 'yetişkinlerin', yaz döneminde ise 'ilköğretim çağındaki öğrencilerin' bu Kurslar'a devam etmesi nedeniyle öğrenci profilinin çok farklı yaş gruplarından oluşan

---

⁷⁴ Aydın, age, s. 248.

'heterojen' bir yapıda olması; aynı zamanda Kur'ân ve din eğitiminde değişik metot ve tekniklerin kullanmasını zorunlu kılmaktadır.

Öğrenci profilinin eğitim düzeyi ve yaş grupları bakımından homojen olmaması; öğretmenlerin çocuk, ergen ve yetişkin psikolojisi, etkili iletişim, farklı öğretim yöntem ve teknikleri, ölçme değerlendirme, sınıf yönetimi, psikolojik danışmanlık ve rehberlik konularında topyekûn bilgi ve beceri sahibi olmasını gerektirmektedir. Bu da özel bir pedagojik formasyonla kazanılabilir. Ayrıca öğretmenlerin güncel, dinî, kültürel ve sosyal konularda da yetersizlikleri söz konusudur.

Buna karşılık, günümüzdeki eğitim alanındaki gelişmeleri ve bilgi akışını yakından takip eden, bu amaçla bilgisayar teknolojisi ve internetin sunduğu imkanlardan yararlanan, hizmetiçi eğitim kurslarını ya da haftalık seminerleri külfet görmeyen, kendini geliştirme gayretinde olan öğretici oranı fazla değildir. Öğreticilerdeki bu olumsuz zihniyet ve anlayışın değiştirilmesi, mevzubahis eksikliklerin giderilmesi açısından elzemdir.

Kur'ân Kursu öğretmenlerinin, bu kurslar'da hedeflenen kalite ve nitelikte eğitim sunabilmelerinin ön şartı, belli yeterliliklere sahip olmalarıdır. Bu nedenle Diyanet İşleri Başkanlığı, personeli için hizmet alanlarına göre belirli 'yeterlilik kriterleri' belirlemiştir. Bu çerçevede Kur'ân Kursu öğretmenlerinin yeterlilik kriterleri, 'Temel Yeterlilikler' ve 'Özel Yeterlilikler' başlıkları altında tasnif edilmiş olup; istihdamlarında, seçilmelerinde ve atanmalarında bu yeterlilikler göz önünde bulundurulmaktadır.

Kur'ân Kursu öğretmenlerinin büyük çoğunluğu, 'İhtiyaç Odaklı Eğitim' programında yer alan bütün dersleri okutmakta ve haftalık '18 saatlik' zorunlu ve '12 saatlik' de ek ders süresinin tamamında derse girmektedir. Pilot uygulamayla bu yük daha da artmakta, gerektiğinde mesâi dışında ve hafta sonu ders yapma durumu ortaya çıkmaktadır.

Eğitim - öğretim faaliyetlerinin yanı sıra Kur'ân Kursu öğretmenleri, kurs'un sekreteryâ işlerini yürütmek, temizliğini ve düzenini sağlamak, psikolojik danışmanlık ve rehberlik yapmak, temel ve teknik ihtiyaçların karşılanması için gereken maliyetleri karşılamak için kermesler düzenlemek, yatılı olması durumunda öğrencilerin yeme - içme, barınma vb işlerine yardımcı olmak gibi, pek çok ek görevi de ifâ etmek durumundadır.

1.2.6.4. Öğretim Programlarına İlişkin Sorunlar

A. Temel Eğitim Programları

Uzun dönem temel öğretim programlarına katılan öğrenciler, yetişkin bayan öğrencilerden oluşmaktadır. Kur'ân Kursları'nda öğrenme - öğretme sürecini etkileyen en olumsuz faktörler arasında; katılımcıların büyük çoğunluğunun öğrenim çağını geçmiş olmaları, aynı sınıf içerisinde eğitim seviyesi, yaş, etnik köken, sosyo-ekonomik düzey, sosyo-kültürel değerler vb açılardan farklılaşan bir profil sergilemeleri gibi hususlar yer almaktadır.

Aynı sınıf ortamındaki kursiyer öğrencilerin talep ve beklentileri de; Kur'ân -ı Kerim okumasını hiç bilmediğinden öğrenmek isteyenlerden, tecvid, dudak tâlimi ve makam dersi almak isteyenlere kadar değişkenlik gösterebilmektedir. Bu nedenle, farklı ve spesifik ek ders programları açmak için asgarî 12 öğrenci olması şartı olduğundan, Kur'ân okuma seviyeleri farklı öğrencilerin, aynı sınıfta eğitim görmeleri zarûreti hâsıl olmaktadır.

Son dönemlerde din eğitimine bilimsel yaklaşımların getirilmesi, konunun uzmanlarının alternatif programlar geliştirme çabaları, ders kitaplarının günümüz şartlarına uygun yeniden uyarlanmaları, fikhî ve ibâdete ilişkin konuları içeren kitapların sadece Hanefî Mezhebi'ne göre değil, Şâfiî Mezhebi'ni de kapsayacak şekilde hazırlanmaları, yardımcı kaynakların ve görsel - işitsel materyallerin zenginleştirilmesi gibi hususlar, Kur'ân Kursları'ndaki eğitim - öğretimin kalitesini artırmaktadır.

Kur'ân Kursları'nda 'öğretme - öğrenme süreci'nde gözlemlenen temel sorunlardan birisi de öğreticilerin metodolojik yöntem ve teknikler konusunda yeterince donanımlı olmadıklarıdır. Özellikle de, 'öğrenen merkezli' yöntem ve tekniklerden ziyade; 'öğreten merkezli' klasik yöntemleri kullanmaktadırlar. Çoğu öğretici, okumasını bilen öğrencilere Kur'ân 'ı defaatle hatmettirmek, talim dersleriyle mahreç ve tecvid bilgilerinin uygulamasını pekiştirmek, Meal ve Tefsir Dersleri işlemek gibi faaliyetlerde zaafiyet göstermektedir.

Ders öncesi hazırlık ve planlama konusunda yeterince titiz davranılmamakta; derslerin işlenmesinde, ders kitapları dışında yardımcı kaynaklardan yeterince yararlanılmamaktadır. Çoğu Kur'ân Kursu'nda teknik alt-yapının yetersiz olmasından dolayı; bilgisayar, internet ve projeksiyon gibi güncel teknolojilerden istifade etme oranı da hayli düşüktür.

Yetişkin öğrencilerin çoğunluğunun Kurslar'a geliş amacı, kadınların Cuma günleri kendi aralarında rutin hale getirdikleri 'Cuma Toplantıları'nda sürekli okunan Yasin, Mülk ve Nebe gibi Sûreleri, topluluk içerisinde düzgün bir şekilde okuyabilmek olduğundan; en çok Kur'ân okumaktan hoşlanmakta, ne var ki Kur'ân -ı Kerim'in içeriği konusunda kayıtsız kalabilmektedirler. Bu eksik tutumun, öğreticiler tarafından zaman içerisinde değiştirilip; öğrencilere bir taraftan Kur'ân -ı Kerim'i güzel okuma kabiliyeti kazandırılırken; diğer taraftan da Kur'ân 'ın içeriğinden haberdar edecek Meal ve Tefsir Dersleri'nin yeterli düzeyde verilmesi gerekmektedir.

Bütün bunlara ilaveten; öğrencilerin en çok tecvid konularını öğrenip uygulama, ezberlerdeki yanlışları düzeltme, mahrec hatalarını giderme ve yeni ezberler yapmada zorlandıkları dikkat çekmektedir. Çok fazla olmamakla birlikte, bazı Kurslar'da Arapça, Tefsir, Meal, Hadis Dersleri de yapılmakta; bilinç düzeyi yüksek öğrenciler yetiştirilmekte ve son zamanlarda bu tür deslere ilgi ve alakanın da arttığı gözlenmektedir.

B. Yaz Kur'ân Kursu Programı

'Yaz Kur'ân Kursları', fizikî ve psikolojik şartlarla birlikte, süre açısından da oldukça sınırlı koşullar altında yürütülmektedir. Bu olumsuzluklara rağmen Yaz Kursları'ndaki ana hedef, öğrenciye bilgi yüklemek değil; Kur'ân iklimiyle ve manevî değerlerle tanıştırmak ve bunları içselleştirmelerine rehberlik etmek olmalıdır. Özellikle çocukların; cami avlusunda ve minare gölgesinde Kur'ân ve ezan sesi dinleyen, Kur'ân okuyan, sıcak dostluklar ve arkadaşlıklar kuran, camide cemaate katılan, koşturan, cami ve muhitiyle ilgili güzel hatıralar biriktiren, kimliklerini inşâ sürecinde bunların bilincinde olan millî-manevî değerlerli bezenmiş kişiler olarak yetişmelerine ortam hazırlamak hedef olmalıdır.

Bu bakımdan Yaz Kur'ân Kursları'nda öğrencilerin seviyelerine göre Kur'ân okumayı öğretmek, çok şey belletmekten ziyâde, az fakat doğru ve sağlam ezberler yaptırmak yeterli görülmeli ve daha çok dinî hayata ilişkin güzel duygular ve tecrübeler yaşamalarına fırsatlar oluşturmalıdır. Ancak bu şekilde 'anamlı' ve 'kalıcı' öğrenmeler gerçekleşecek ve dinî hayata ilgi uyandırmak mümkün olacaktır.⁷⁵

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın son yıllarda "Gel Bu Yaz Kur'ân -ı Kalbine Yaz! Haydi Çocuklar Kur'ân Öğrenmeye!", "Camiler Çocuk Açacak!", "Câmiler Çiçek

---

⁷⁵ Koç, age, s. 392.

Açacak!” sloganlarıyla başlattığı Yaz Kur’ân Kursları’yla ilgili projeler; çocukların bu kurslara ilgisini artırmış, yaz döneminde kurslara katılım oranı yükselmiştir. Bu projeler, kesintisiz 8 yıllık eğitimin ve Kur’ân Kursları’na gidebilmek için ortaokulu bitirme yaşının zorunlu hale getirilmesinden kaynaklanan olumsuz etkileri ortadan kaldırmıştır. Öyle ki, 2013 - 2014 Yaz Eğitim Dönemi’nde ‘4 - 6 yaş grubu okul öncesi’ çocukların, bu kurslara kayıtları velileri tarafından yaptırılabilmiştir. Özellikle ‘4 - 6 yaş grubu çocuklar’da, bu kurslara yönelik talep patlaması görülmüştür.

Ne var ki bu ciddi talep artışını karşılayacak ve okul öncesi çocuklara Kur’ân eğitimi verebilecek düzeyde yöntem ve teknik bilgilere sahip, ‘çocuk gelişimi’ konusunda gerekli pedagojik formasyonu tamamlamış öğretici sayısı yeterli düzeyde değildir. GİB, bu alandaki açığı kapatmak amacıyla personel kadrosu içerisindeki mevcut öğretmenlere seminerler tertip etmekte, Halk Eğitim Merkezleri’yle ortak 360 saatlik eğitimler düzenleyerek, bu alanda yeterliliklere sahip kişileri kadrosuna katmak için sınavlar düzenlemektedir.

Yukarıda bahsi geçen bütün olumlu gelişmelere rağmen; Yaz Kur’ân Kursları’ndan halen arzulanan düzeyde verim alınmadığı söylenebilir. Zira bu verimsizlikte, daha önce de ifade edildiği gibi; yaş, eğitim durumu, dinî bilgi seviyesi, yetenek, kapasite, ilgi ve beklentileri yönünden homojen olmayan öğrencilerin aynı sınıflarda eğitim almaları, bu Kurslar’ın teknoloji çağında büyüyen çocuklara yeterli teknik imkanları sunamaması, çoğu Kurs’un bilgisayar, projeksiyon gibi teknolojinin sunduğu imkanlardan yoksun olmaları, öğretmenlerin bu cihazları kullanma becerilerinin yetersizliği gibi hususlar başat rolü oynamaktadır.

‘Sekiz aylık’ uzun bir okul döneminin hemen bir hafta sonrasında başlayan ve haftada 5 gün, günde 3 saat uygulanan Yaz Kursları; çocukların tatil psikolojisi içerisinde olmaları, yaz sıcaklarının olumsuz etkileri gibi bir takım handikaplarla karşı karşıyadır. Nitekim oyun çağındaki bu çocukların/öğrencilerin, Yaz Kur’ân Kursları’yla ilgili en önemli şikayetlerinin başında, kısa süreli bir ders için uzun süre beklemek zorunda kalmaları ve bu nedenle sıkılmalarıdır.

‘Yaz Kursları’ söz konusu olduğunda akla ilk câmiler gelmektedir. Çünkü bu kursların çoğunluğu câmilerde gerçekleştirilmektedir. Bu da öğrencilerin hayatına yeni bir renk ve farklı bir heyecan katmakta, öğrencilik serüvenine yeni bir boyut kazandırmaktadır. Okul dönemi boyunca sınıf ortamından sıkılan öğrenciler için Yaz

Kursları, âdeta monotonluktan kurtuldukları mekanlar olmakta, bu da hoşlarına gitmektedir. Câmilerin geniş alanlarında oyun oynamalarına izin verilmesinin çocukları çok mutlu ettiği gözlenmektedir. Ne var ki yaşlı câmi cemaatinden bazı şahısların, namaz vakitlerinde zaman zaman olumsuz tepkileri söz konusu olabilmekte, bu konuda biliçlendirilmeleri gerekmektedir.

DİB'in Yaz Kur'ân Kursları'yla ilgili son uygulamalarından birisi de, bu Kurslar'a devam eden öğrencilerin, en azından bir vakit namazını câmide cemâatle kılmasının sağlanmasıdır. Namaz vakitlerinde öğrencilerin câmi cemaatine katılmaları; teorik olarak öğrendikleri ibâdetleri pratiğe geçirme imkânına sahip olma, câmi adabını öğrenme, yetişkinlerle kaynaşma ortamı yakalama, 'câmi-cemaat atmosferi'ni bizzat teneffüs etme gibi, bir dizi avantaj ve fırsatlar sunmaktadır. Bütün bu avantaj ve fırsatların, aynı zamanda, tezimizin konusu olan 'kuşak çatışmaları'nın önlenmesinde birer etmen olduğunu/olabileceğini hatırla(t)mak gerekir.

Ayrıca, Ramazan ayının son 4 yıl boyunca yaz dönemlerine denk gelmesi, bu Kurslar açısından önemli yarar ve fırsatlar sunmuş; çocukların Ramazan orucu, terâvih namazı, mukâbele ve fitre gibi, daha ziyâde bu ay'a özgü dinî vecîbelerin günlük hayatta uygulamasını öğretme fırsatı vermiştir. Yine câmi avlularında yapılan toplu iftarlar, çocukları mutlu etmekte, yönelik ramazan hatıraları bırakmaktadır.

C. Hâfızlık Eğitim Programları

Kur'ân Kursları'nda yürütülen dinî eğitim-öğretim faaliyetlerinin en önemlilerinden biri de 'hâfızlık eğitimi'dir. 'Hâfızlık eğitimi', önceki dönemlerde geleneksel usûl ve yöntemlerle yürütülmekte iken; zaman içerisinde şart ve imkanların değişmesiyle yeni anlayış anlayış ve uygulamalar gündeme gelmeye başlamıştır.

1997 yılında 4306 Sayılı Kanun'la 'Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu İlköğretim Uygulaması'na geçilmesi,⁷⁶ yakın geçmişte hâfızlık eğitim programınının tıkanmasına sebep olmuş; 15 yaşından küçük erkek ve kız öğrencileri hâfızlık çalışmasına başlatma imkanını ortadan kaldırmıştı. Bu uygulamayla birlikte, hâfızlık çalışmaya gelecek 15 yaş ve üzeri öğrenci bulmak zorlaşmış; gelen öğrencileri ise, eski eğitim ve disiplin anlayışıyla bu Kurslar'da tutmak sorunlu olmuştu. Yatılı hâfızlık kurslarındaki klasik disiplin anlayışı ağır disiplin kurallarıyla sağlanmaya çalışılmış; Kurs ortamının da

---

⁷⁶ Bu süreç, 11 Nisan 2012'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6287 No'lu Kanun'la kademeli eğitime geçilmesine kadar devam etmiştir.

getirmiş olduğu ilgi eksikliği, sürekli eleştirilme, aşırı disiplin, katı kurallar, aile özlemi, öğrenim çağını geçmiş öğrencilerin çokluğu ve bunların eğitim ciddiyetini bozması, hâfız olmayan öğreticilerin hâfızlık yaptırması, Kurs binalarının yetersizliği ve ders dışı etkinliklerin yetersizliği gibi olumsuzluklar, hâfızlık kurslarına olan ilgiyi azaltmış, öğrenci bulamayan kurslar ard arda kapanmaya başlamıştır.

‘Hâfızlık Kursları’ ve ‘hâfızlık eğitimi’yle ilgili yapılan bir çalışmada,⁷⁷ “Hâfızlık eğitiminde karşılaşılan önemli güçlükler nelerdir?” sorusuna öğreticilerin verdikleri cevaplar şu noktalarda yoğunlaşmaktadır:

- (1) Öğrenci yaşlarının büyüklüğü ve aralarındaki yaş farkı - %32.4;
- (2) Öğrencilerin amaçsız ve isteksiz olmaları - %22.5;
- (3) Ailelerin sorumluluklarını yerine getirmemeleri - %22.5;
- (4) Öğrencilerin adaptasyon zorluğu ve motivasyon ihtiyacı - %16.9;
- (5) Bu eğitimin resmiyette bir işe yaramaması – 11.3;
- (6) Ezberde zorlananların hâfızlığa devam ettirilmesi - %9.9;
- (7) Kurstaki fizikî-maddî eksiklikler ve monotonluk - %9.9;
- (8) Öğrencilerin ders yerine başka şeylerle meşgul olmaları - %9.9;
- (9) Çevredeki ahlâkî bozukluğun olumsuz etkileri - %8.5;
- (10) Diğer okullarda başarılı olamayanların hâfızlığa gelmesi - %8.5

Bütün bu olumsuzluklara rağmen; aynı araştırmada, “Hâfızlık eğitiminde yeni metotlara ihtiyaç vardır” diyen öğreticilerin oranı ise, sadece %11’dir. Öğreticilerin, kendilerine yöneltilen bu sorulara verdikleri cevap ve ifadeler; öğretmenlik formasyonları, dolayısıyla verdikleri eğitimin niteliği konusunda önemli ipuçları sunmaktadır.⁷⁸

Bu olumsuz tablo karşısında DİB, hâfızlık eğitiminde kalite sorununu çözmek amacıyla gerekli adımları atmaya başlamış; hâfızlık eğitimlerini gözden geçirerek, yeni bir ‘Hâfızlık Eğitim Programı’⁷⁹ hazırlamak sûretiyle, 2010 - 2011 Eğitim - Öğretim yılından itibaren uygulamaya koymuştur. Bu programda, günün şartları dikkate alınarak hâfızlık geleneğinin sürdürülmesi ve geliştirilmesi, hâfızlık bilincinin kazandırılması ve öğrencinin kabiliyetine bağlı olarak hâfızlığını mümkün olan en kısa sürede tamamlaması hedeflenmiştir.

⁷⁷ Suat Cebeci & Bilal Ünsal, “Hâfızlık Eğitimi ve Sorunları”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 11, İstanbul 2006, s. 41.

⁷⁸ Aydın, age, 2010, s. 217.

⁷⁹ Bkz. “Hâfızlık Eğitim Programı”, DİB, Ankara 2010.

Son dönemlerde ‘4+4+4’ şeklinde kademeli eğitim modelinin uygulanmaya başlaması; bu çerçevede İmam-Hatip Okulları’nın orta kısımlarının açılması ve ortaokullara devam etmekte olan öğrencilerin, aynı zamanda hâfızlık yapabilmesini sağlayan şartların teşekkülü önemli gelişmeler olarak telâkki edilebilir. Ayrıca, hâfızlık çalışmasıyla birlikte ortaokulu eş-zamanlı okuyacak Özel İmam-Hatip Ortaokulları’nın açılarak, buralardaki nitelikli öğrencilerin hâfızlık eğitimine dâhil edilmeleri, bu alandaki olumlu gelişmelerin bir parçası olarak, hâfızlığa ilgi ve alâkayı artırmıştır.

KUR’ÂN KURSLARI 2016 YILI SAYISAL VERİLERİ
(Eğitim Verilen Kur’ân Kursu Sayısı: 15602)

Tablo 1

	ÖĞRENCİ SAYILARI				
	Temel Eğitim	Ek Öğretim	Hâfızlık	4 – 6 Yaş	Toplam
KADIN	687837	391058	24780	27337	1131012
ERKEK	54673	53957	29509	26855	164994

Tablo 2

	İHTİYAÇ ODAKLI (TEMEL & EK ÖĞRETİM) ÖĞRENCİLERİN EĞİTİM DURUMUNA GÖRE SAYILARI				
	Okul Öncesi	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksekokul
KADIN	6135	420380	98527	132878	0
ERKEK	5374	15523	25830	29331	0

Tablo 3

	EĞİTİM DURUMUNA GÖRE ÖĞRETİCİ SAYILARI (GEÇİCİ & KADROLU)				
	İmam-Hatip Lisesi	İlâhiyat Önlisans	İlâhiyat	Hâfız	TOPLAM ÖĞRETİCİ SAYISI
KADIN	14049	4880	13397	7595	32326
ERKEK	1588	409	2718	2305	4715

Kaynak: Diyânet İşleri Başkanlığı

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYOLOJİK BİR OLGU OLARAK KUŞAK ÇATIŞMASI

2.1. ‘Kuşak’ ve ‘Çatışma’ Kavramlarının Analizi

2.1.1. ‘Kuşak’ Kavramı

‘Kuşak’, bir toplumun yaklaşık olarak aynı zamanlarda doğan üyelerinden oluşan yaş gruplarının bir biçimidir. ‘Kuşak’ terimi, bir nesil ile öteki nesil arasında geçen dönem için de kullanılır.⁸⁰ Bir ‘kuşak’ veya ‘nesil’, anne ve baba ile çocukları arasındaki yaş ve yaşanan zaman diliminin kültür farkını ifade etmektedir. Bu da yaklaşık olarak 25 - 30 yıllık bir zaman diliminden oluşmaktadır. Bir kuşaktakiler, aşağı yukarı aynı zaman diliminde doğmuş ve aynı kültürel ortamda yaşamış insanlardır.⁸¹

Kuşaklar; ‘yaşlı’, ‘orta’ ve ‘genç’ kuşak olmak üzere, ‘üç kategori’de ele alınabilir. Aile içinde ‘yaşlı kuşak’ ifadesi ‘dede’, ‘anneanne’ ve ‘babanne’; ‘orta kuşak’ ‘anne’ ve ‘baba’; ‘genç kuşak’ ise, gençlik dönemini geçirenlerdir. ‘Genç’ ya da ‘gençlik’; bulûğa ermeyle başlayan, fizyolojik ve biyolojik değişmeyi içeren, bireyi sosyal olgunluğa hazırlayan bir yaş dönemini ve bu dönemin tüm özelliklerini gösteren kişileri ifade eder.⁸² ‘Gençlik çağı’ ise; önenlik (buluş öncesi - *pre-puberty*), erinlik (buluş - *puberty*), ergenlik (rüş - *adolesence*) ve önenlik (olgunluk öncesi - *pre-adult*) dönemlerini içerir.⁸³

2.1.2. ‘Çatışma’ Kavramı

Namık Kemal’e atfedilen “Müsademe-i efkârdan bârika-i hakikat doğar” sözünden de hâfızalarda yer tutan Osmanlı Türkçesindeki ‘müsâdeme’, günümüzdeki kullanımıyla ‘çatışma’ kavramı; genel olarak duygu, düşünce ve davranışlarda ‘işsel’ ya da ‘dışarıdan’ gerçekleşen psikolojik ve sosyal engellenme haliyle ilgili olup; “farklılaşan amaç ve isteklerin karşıtlıklar içinde mücadele etmesi” anlamına gelmektedir.⁸⁴

---

⁸⁰ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akınhay & Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999, s. 438.

⁸¹ Hatice Alev Anıl, Kültürel Değişme Açısından Kuşaklar Arası Çatışma (Aşkın ve Dumlupınar Mahallesi Örneği), Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2011, s. 17.

⁸² Birsen Gökçe, *Orta Öğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları*, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Ankara 1984, s. 21.

⁸³ Özcan Köknel, *Kimliğini Arayan Gençliğimiz*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2001, s. 168.

⁸⁴ Halil AYDINALP, “Sosyal Çatışma ve Din”, *ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ*, Cilt: 19, Sayı: 2, 2010, s. 189.

‘Çatışma’ durumunda; “ulaşılmaya çalışılan amacın yerine bir başka amacın ikâme edilmesi ve bu sebeple de sosyal ilişkilerin değişmesi” söz konusudur. Prensip olarak bir çatışmanın ortaya çıkması için; katılımcının rakibe, uzlaşmaz bir tutum içinde, temek amaç yerine ikâme amaçla hüçûm etmesi yeterlidir. Çatışma sürecinde, çatışan tarafların amaç farklılığı ve uzlaşmazlığı çok açıktır. Bu durum, ‘gâlip’ ve ‘mağlûp’ ortaya çıkıncaya; çatışmaya katılanların birinin isteyerek veya istemeyerek amacından vazgeçinceye kadar devam eder. ‘Çatışma süreci’, kendisini ‘şiddet içeren’ ve ‘şiddet içermeyen’ sözlü ve fiilî biçimleriyle kendisini gösterebilir.⁸⁵ Örneğin Joseph Fichter’e göre ‘çatışma’, “iki veya daha çok kişi ya da grubun bir diğerini ortadan kaldırmaya veya etkisizleştirmeye çabaladığı bir etkileşim formudur. Çatışmanın en ileri biçimi silahlı mücâdeledir.”⁸⁶

‘Çatışma’ ve ‘düzen’, kavramları, ‘tarihsel olarak’ Antik Yunan’dan İslam filozoflarına kadar, ilk dönemlerden itibaren üzerinde düşünülen iki problem olsa da;⁸⁷ ‘sosyolojik’ anlamda çatışmanın doğası ve işleviyle ilgili ilk teoriler, 19. yy ile 20. yy başlarında öne sürülmüştür. Sosyolojik açıdan ‘çatışma’ kavramının, tartışmalı olduğu görülmektedir.

Avrupa ve Amerika’da, XX. yüzyılın ilk yarısı ve özellikle de 1929 krizi ile II. Dünya Savaşı sonrası kendini gösteren olumsuz durum ve şartlar ‘Çatışma Teorileri’nin ortaya çıkışına da imkân verdiler. Yapısal fonksiyonalizm, toplumsal düzen ve statükoya önem verirken; Çatışma Teorileri de ‘güç’, ‘mücadele’, ‘değişim’ ve ‘çatışma’ üzerinde yoğunlaştılar. Nitekim “toplumu birbiriyle çatışan gruplar ve çıkarların sistemi” şeklinde gören Çatışma Kuramı teorisyenlerinin en çok vurgu yaptıkları temel kavramlar ‘çatışma’, ‘çelişki’, ‘değişme’, ‘baskı’, ‘güç’, ‘otorite’ ve ‘çıkart’ olmaktadır. Başlıca temsilcileri T. Veblen, R. Park, R. Dahrendorf, L. Coser, C.W. Mills, D. Reisman ve J. Rex’dir. Çatışma kuramcıları, Diyalektik Materyalizmin büyük temsilcisi olan Karl Marks’tan oldukça etkilenmişlerdir.⁸⁸

‘Çatışma Teorisi’, çağdaş sosyolojik yaklaşımlardan biri olsa da; Klasik Dönem sosyolog ve toplum felsefecileri Karl Marx, Max Weber ve Georg Simmel’in

---

⁸⁵ Zeki Arslantürk & Tayfun Amman, *Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2001, s. 344 - 345.

⁸⁶ Joseph Fichter, *Sosyoloji Nedir?*, Çev. Nilgün ÇELEBİ, 7. Baskı, ANI Yayıncılık, Ankara 2004, s.132

⁸⁷ Halil AYDINALP, “Sosyal Çatışma ve Din”, *ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ İLÂHIYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ*, Cilt: 19, Sayı: 2, 2010, s. 189.

⁸⁸ Ünver GÜNAY, “Kuramsal Yaklaşım ve Türk Sosyolojisi”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 21, Yıl: 2006/2, s. 518 – 519.

görüşlerinden farklı biçimler ve derecelerde beslenmiştir.⁸⁹ Çatışma Kuramı'nın temel öğeleri, Sosyolojide Klasik Okul'u temsil eden üç isimden⁹⁰ Marx ve Weber tarafından konulmuştur.⁹¹

Çatışma Teorileri esasında önemli bir Marksist temele sahiptir. Diğer bir temel ise Georg Simmel'dir. Bu çerçevede sosyolojik teoride iki baskın çatışmacı teori ortaya çıkmıştır: (1) Diyalektik Çatışma Teorisi ve (2) İşlevselci/Fonksiyonalist Çatışmacılık

Çatışma Kuramları'nın başında Karl Marx'ın ekonomi politiği ve sosyal felsefesi üzerinde şekillenmiş olan ve iki sınıf arasındaki çatışmaya dayanan 'Toplumsal Çatışma Modeli' gelmektedir.

Marx'a göre 'toplumsal örgütlenme', 'üretim' ve 'mülkiyet' ilişkilerine dayanmaktadır. Ekonomik yapıyı toplumun temeli olarak gören Marx, "sosyal, siyasal ve zihinsel yaşam sürecinin maddi üretim şekli tarafından tayin edildiğini" ifade etmektedir.⁹²

Marxist Kuram'a göre; 'üretim ilişkileri', 'mülkiyet dağılımı' ve 'sermaye yapısı'nın belirlediği bir toplumsal örgütlenmede, 'sınıflar arası çatışma' kaçınılmaz hâle gelmektedir. Bu nedenle Marx'a göre, geçmişten günümüze kadar bütün toplumların tarihi, diğer bir ifadeyle insanlık tarihi, aslında 'bir sınıf çatışmaları tarihi'nden başka bir şey değildir.

Marx'a göre, çatışmanın 'toplumu dönüştürme' işlevi vardır.⁹³ Üretim ilişkileri, üretim güçlerini geliştirme yerine geriletmeye ya da engel olmaya başladığı zaman, üretim biçiminde değişim kaçınılmaz olur. Başka bir deyişle, tarihteki bütün çatışmaların kökeni, üretici güçlerle bunlar arasındaki ilişki şeklinin çelişkisinde.⁹⁴

Marx, insanların yaşantılarının doğasını ve toplumsal çatışmanın yollarını ve yönünü belirlemede teknoloji ve mülk sahipliği örüntülerinin önceliğini vurgular.

---

⁸⁹ Ümit Tatlıcan, *Sosyoloji ve Sosyal Teori Yazıları*, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 87.

⁹⁰ Karl Marx, Max Weber ve Emile Durkheim

⁹¹ Ruth A. Wallece & Alison Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Genişletilmesi*, Çev. Leyla Elburz & M. Rami Ayaz, 3. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2012, s. 110.

⁹² Karl Marx, "Preface to A Contribution to the Critique of Political Economy", *Karl Marx and Frediric Engels-Selected Works*, V.I., Lawrence and Wishart, London 1962, ss. 362 - 363.

⁹³ Alev Akbal, "Sosyal Hayat ve Çatışma", *Üniversite Gençliği ve Çatışma*, Der. Aytül Kasapoğlu, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2008, s. 57.

⁹⁴ İrfan Erdoğan, "Karl Marx: İnsan, Toplum ve İletişim", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı: 25, Yaz - Güz 2007, s. 214.

Çatışma Kuramları içerisinde göze çarpan temel öğeler, Marx'ın teorisinde özellikle üç ana unsur olarak öne çıkar.⁹⁵

- a) Marx, ilk olarak, insanların belli bir tabiata ve önceden belirlenmiş çıkar duygularına sahip olduklarına inanır. İnsanlar, çıkarlarına göre hareket etmedikleri takdirde; başkalarının lehine işleyen bir toplumsal sistem tarafından, kendi 'gerçek çıkarları'nın ne olduğu hakkında aldatılmış olacaktırlar. Dolayısıyla insanlar, belirli bir fitrata ve önceden belirlenmiş çıkarlara sahiptirler.
- b) Marx, ikinci olarak, tarihsel ve çağdaş toplumu, farklı çıkarlara sahip farklı toplumsal kümeler arasındaki çatışmalar açısından inceler. Yani tarihsel ve çağdaş toplumların analizinde, toplum içindeki farklı çıkarlar esas alınmalıdır.
- c) Marx, üçüncü olarak ise; 'fikirler' ve 'ideolojilerin yapısı' ile bunları geliştiren ve yayanların çıkarları arasındaki bağlantıyı vurgular. Belirli bir dönemde geçerli olan fikirlerin, esasında 'egemen sınıf'ın çıkarlarını yansıttığı üzerinde ısrâr eder.

Çatışma sosyolojisinin gelişimine katkı sunmuş ve kendilerinden sonrakileri etkilemiş diğer önemli iki isim, Max Weber ve Georg Simmel'dir. Bunlardan Weber de, Marx gibi, insanların etkinliklerinin büyük ölçüde kendi çıkarlarına dayandığına inanır. Fikirleri, 'Çözümlemeci Çatışma Kuramı'⁹⁶ üzerinde çok etkili olmuştur.

Bunlardan Weber, 'tabakalaşma', 'çatışma' ve 'değişme' bazı önemli çatışma ilkeleri ortaya koyar ve bu bağlamda geleneksel otoriteye dayalı toplumlardan rasyonel-hukukî otoriteye dayalı toplumlara geçiş aşamasında, geleneksel otoriteye karşı çıkan çatışma grupları ve onları örgütleyen karizmatik liderlerle, ortaya çıkışlarını teşvik eden koşullardan söz eder. Weber'in, 'sınıflar', 'statü grupları' ve 'güç' arasında ayrımı; ekonomik faktörlerin her zaman insanların yaşantılarının ve gücün belirleyicileri olmadığını savunan 'modern/çağdaş çatışma teorisi' üzerinde büyük etkiye bulunmuştur. Weber'in 'düşünceler' ve 'değerler'in tarihte önemli ve bağımsız bir

---

⁹⁵ Ruth A. Wallece & Alison Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Gelenegin Genişletilmesi*, Çev. Leyla Elburz & M. Rami Ayaz, 3. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2012, s. 111 – 112.

⁹⁶ 1960 ve 1970'lerde 'Neo-Marxist - Yeni Marksçı' ve 'Çözümlemeci Çatışma Kuramı' giderek ağırlık kazanmaya başlamıştır. Ralf Dahrendorf, Lewis Coser ve Randall Collins, nesnel ya da bilimsel sosyolojinin geliştirilmesinde çatışma bakış açısının gerekli olduğuna inandıkları için 'çözümlemeci çatışma kuramcıları' olarak anılmaktadırlar. Detaylı bilgi için bkz. Wallece & Wolf, age, 174 – 175.

etkiye sahip oldukları ve temel/maddî çıkarların basit bir yansıması olamayacakları düşüncesini belirli bir ölçüde benimseyen çatışma teorisyenleri, onların bir toplumsal grubun konumunu veya belirli bir toplumsal düzeni güçlendirmede oynayabilecekleri rolü vurgularlar.⁹⁷

Alman felsefe profesörü Georg Simmel'in 'Çatışmacı Sosyal Teorisi'nde ise; çatışmanın, sosyal değişimde merkezî bir yeri vardır. Modern toplumda çatışmanın temeli üretim süreci değil, mübâdeledir. Özellikle de, kentsel yaşamda ortaya çıkan 'para ekonomisi', toplumun normları ve değerlerinin değişimine etki ederken; aynı zamanda toplumda bir takım yaygın rahatsızlıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Çatışma, insanlar arasında etkileşim yaratarak birbiriyle ilişkilendirir ve 'geçici' olmayıp; toplumun daimi bir özelliğidir. Bu fonksiyonuyla çatışma; ortak ilgi ve çıkarlara sahip bireylerin, (ortak) amaç ve çıkarlarına ulaşmak için bir araya gelmelerini sağlar. Böylece, toplum içinde ortak çıkarları diğerleriyle zıtlık ve rekâbet teşkil eden farklı çıkar grupları oluşur. Bu durumda çatışma, toplumu dinamik kılar ve toplumsal değişime kaynaklık eder.

Georg Simmel'e göre, çatışmanın; durağanlığı, toplumsal istikrar ve dengeyi sağlamak ve bireyleri korumak bakımından üstlendiği çok önemli rol ve işlevler vardır.⁹⁸ Yine Simmel, toplumda insanları bir arada tutan ortak çıkarların olduğu gibi, farklı çıkarların da olduğunu ileri sürmektedir. O'na göre, tamamen uyum durumunda olan hiçbir toplum yoktur. Bilakis toplum, ortak çıkarların bir araya getirdiği, kendi kendine yeterli olan 'dost topluluklar' ile farklı ortak çıkarlara sahip 'hasım topluluklar'ın bileşiminden meydana gelmektedir. Bunları birbirinden net olarak ayırmak ise, mümkün değildir. Simmel'e göre, bir bakımdan bir arada olanların, bir başka bakımdan birbirlerine karşı olmaları mümkündür. Nitekim toplum, birbirleriyle keşişen birçok çatışma ile bütünleşmiş bir yapı arz eder.⁹⁹

Sonuçta Simmel'de çatışma olgusu, toplumsal yaşamın gelişimi açısından olumlu (pozitif) bir boyutta ele alınmıştır. Bu anlamda çatışmanın toplumsal yaşamda önemli bir anlamı, daha da ötesi bir işlevi vardır. Çünkü toplumsal çatışma; öncelikle taraflarının kaçınılmaz olarak birbirini etkilediği "karşılıklı bir eylem, bir ilişki

---

⁹⁷ Tatlıcan, age, s. 90, 91.

⁹⁸ Akbal, age, s. 57.

⁹⁹ Ruth A. Wallece & Alison Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Genişletilmesi*, Çev. Leyla Elburz & M. Rami Ayaz, 3. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2012, s. 119.

biçimidir.” Bu nedenle de, çatışmayı ‘yıkıcı’ olarak tanımlamak yerine; ‘yaratıcı’ özellikleriyle tanımlamak daha doğrudur. Eğer çatışma dışarı yönlendirilebilirse, bu kez grubun bütünleşmesini geliştiren bir etki gücüne sahip olur.¹⁰⁰ Çatışmanın olumlu yönü, sorunu incelemeye ve muhtemel bir çözüm için çaba harcamaya zorlamasıdır.¹⁰¹

Çağdaş Çatışma Teorileri içerisinde yer alan Alman sosyolog Ralf Dahrendorf’un ‘Çatışmacı Yaklaşımı’nda ise; her toplum, her alanda değişim sürecine tabidir ve bu değişim kaçınılmazdır. Bir toplumdaki her unsur, onun değişmesine belirli oranda katkı sunar. Her toplumun her noktada ‘çatışma’ ve ‘uyumsuzluk’ sergilediğini ileri süren Dahrendorf, sosyal çatışmayı ‘kaçınılmaz’ olarak görür. Her toplum bazı mensuplarının diğerleri üzerinde baskı kurmasına dayanır.

1950’lerin sonlarında, toplumun ‘konsensüs’ ve ‘çatışma’ olmak üzere, iki yüzü bulunduğunu ileri süren Dahrendorf; buradan hareketle sosyolojinin de ‘çatışma’ ve ‘konsensüs teorileri’ şeklinde iki kısma ayrılması gerektiğini söyler. Bunlardan ‘konsensüs teorisyenleri’, toplumda ‘değer bütünleşmesi’ni; ‘çatışma kuramcıları’ ise, ‘çıkartışmaları’ni ve toplumu bir arada tutan ‘baskı’yı incelemelidir. Zira O’na göre, birbirlerini karşılıklı gerektiren ‘çatışma’ ve ‘konsensüs’ olmadan toplumlar da varolamaz.¹⁰²

Lewis A. Coser, yapısal-işlevselci kurama yönelik eleştiriler yönelterek, toplumsal yapı ve değişmeyi çatışmacı bir biçimde ele alır. Toplumdaki bireyler arasında eşitsizlikler ve farklılıklar kaçınılmazdır ve modern toplum, ‘eşitsizlik’ ve ‘çatışma’ üzerine kuruludur. Çatışma, insan olmanın ve toplum içinde yaşamının temel bir koşuludur. Çatışma, bütün toplumlarda vardır. Bir toplumda özellikle birbirine sorumluluk ve güç ağlarıyla bağlı olan ve yakın ilişki içerisinde bulunan insanlar arasında kaçınılmaz bir biçimde çatışma ortaya çıkar.

Fakat Coser’in Çatışma Teorisi, Marksistlerde olduğu gibi ekonomi-politik bir temele ve yaklaşıma değil, toplumsal yaşamdaki işlevlerin yerine getirilmesi fikriyle ilişkilidir. Dolayısıyla Coser’in çatışmacı görüşleri, ‘işlevselci’ bir yaklaşımı da içermektedir. İşlevselcilerin aksine Coser, çatışmanın olumlu işlevlere de sahip

---

¹⁰⁰ Metin Ayçiçek, Çocuk ve Demokratik Eğitim Kuşaklar Arası Çatışma ve Aile İçi Demokrasinin Önemi, *Aram Pedagoji*, İstanbul 2013, s. 27 - 28.

¹⁰¹ Serdar Kaypakoğlu, *Kişilerarası İletişim: Cinsiyet Farklılıkları, Güç ve Çatışma*, Derin Yayınları, İstanbul 2010, s. 178.

¹⁰² Tatlıcan, age, s. 94.

olduğunu ileri sürmektedir. Zira çatışma, sadece yıkıcı unsurlardan ibaret değildir; aynı zamanda toplumu bir arada tutan bağların oluşmasında da önemli bir rol oynar.

Çatışma, toplumun parçalanmasına yol açmaz; zira her toplumda düşmanca ve saldırganca duygular oluşmadan, ortaya çıkan sorunların ifade edilmesini sağlayan ‘emniyet supabı’ işlevini gören kurumlar bulunmaktadır. Toplumun biçimi ve ilişkilerin düzeyine göre değişen bu kurumlar, toplumdaki gerilimleri azaltır ve toplumun işleyişini sağlarlar. Çatışma, toplumsal yapının işleyişi için olumludur; ancak olumlu ve işlevsel olmayan çatışmalar da söz konusudur. Eğer bir çatışma, toplumun varlığını üzerine inşa ettiği temel norm ve değerler hakkında ise, bu çatışma ‘olumlu’ ve ‘işlevsel’ değildir. Aksine çatışma, eğer toplumdaki süreç ve işlevlere ilişkin ise, ‘olumlu’ ve ‘işlevsel’ olacaktır.

Robert Ezra Park ve Ernest Watson Burgess gibi sosyologlar da çatışmayı, karşılıklı bir eylem ve ilişki biçimi olarak ele almıştır. Çatışmaya dahil olanlar ya da çatışmayı dışarıdan gözleyenler, bu ilişkiyi tamamen olumsuz olarak nitelendirebilirler. Ancak çatışmanın, taraflar için yıkıcı olmaktan ziyade, yapıcı yönleri de söz konusudur. Çatışma, insanların bir araya gelerek örgütlenmesine, bireyler arasındaki mevcut ilişkileri güçlendirmesine, grup içi dayanışmanın gelişmesine, dolayısıyla toplumsal yapının değişmesine neden olur.¹⁰³

Toplumların genel yapısını ve toplumsal kurumları analiz etmeye çalışan ‘Çatışma Teorisi’nin bir takım karakteristik öğeleri, anlaşılmasında kolaylık sağlamaktadır. Bu karakteristiklerden bazıları; aynı zamanda, genel çatışma kuramlarının en önemli ve birbirleriyle ilgili ‘üç (ön) kabûl’ünü de içermektedir.

(1) Bu (ön) kabûllerden birincisi, insanların istedikleri, elde etmeye çalıştıkları, ancak toplumlar tarafından belirlenmemiş olan, ama insanların hepsinde ortak bazı temel çıkarılara sahip olduklarıdır.¹⁰⁴ Dolayısıyla Çatışma Teorisi kuramcıları; toplumu, “grupların güç mücadelesi verdikleri ve çatışmanın ‘kontrolü’nün sadece bir grubun rakiplerini geçici bir süre bastırabilmesi” anlamına geldiği bir ‘arena’, yani “rekâbet

---

¹⁰³ Mahmut Tezcan, *Gençlik Sosyolojisi ve Antropolojisi Araştırmaları*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 178, Ankara 1997, s. 16 - 17.

¹⁰⁴ Ruth A. Wallece & Alison Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Genişletilmesi*, Çev. Leyla Elburz & M. Rami Ayaz, 3. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2012, s. 108 – 109; Tatlıcan, age, s. 88.

hâlindeki gruplar veya çıkarlar sistemi” olarak görürler. Bu kuramcılara göre, sosyal sistemin her noktasında ‘anlaşmazlıklar’ ve ‘çatışmalar’ vardır.¹⁰⁵

(2) Tüm çatışma yaklaşımlarının en belirgin (ön) kabûlü olan ikinci varsayım; toplumsal ilişkilerin çekirdeği olarak ‘güç’e verilen ağırlıktır. Bu (ön) kabûlde ‘güç’, çatışmanın bir kaynağı olarak sadece ‘az bulunur’ ve ‘eşitsizce bölünmüş/paylaşılmış’ bir şey olmayıp; aynı zamanda ve esas itibâriyle ‘zorlayıcı’dır.¹⁰⁶ Dolayısıyla Çatışma Kuramcıları, düzenin devamında belirleyici faktör olarak ‘gücü’ öne çıkartırlar.

(3) ‘Çatışma Kuramı’nın ‘üçüncü belirgin varsayımı’ ise, “değerlerin ve düşüncelerin tüm toplumun genelinin kimliğini ve hedeflerini belirleyen araçlar” olmaktan ziyâde; “farklı toplulukların kendi amaçlarını gerçekleştirmek kastıyla kullandıkları silahlar” olarak öngörülmesidir. Burada özellikle ‘ideoloji’ ve ‘meşrûiyet kaynağı’ olarak başvuru araçlar devreye girer.¹⁰⁷ Dolayısıyla toplumsal yaşamdaki bir takım kurumları, örneğin ‘hukûku’, “bazı grupların diğerleri aleyhine fayda sağladıkları belirli bir düzeni tanımlama ve desteklemenin bir yolu” olarak düşünürler. Çatışma Kuramcıları’na göre ‘toplumsal düzen’; hangi türde olursa olsun, üst konumlardaki üyelerin diğer bazı üyeler üzerinde kurdukları baskıdan kaynaklanır.¹⁰⁸ Çatışma Kuramlarının bu karakteristik ve (ön) kabûlü, aynı zamanda Marxist Teori’yle olan ilişkisi ve etkileşimini yansıtmaya açısından da dikkat çekicidir.

(4) ‘Çatışma Teorisi’ne göre, genel toplumsal unsurların çoğu ‘çözülme’ ve ‘çatışma’ya katkıda bulunur. Bu bağlamda Çatışma Kuramcıları; toplumların sürekli değişim hâlinde olduklarını ileri sürerler. Bu anlayış; Çatışma Kuramları’nı, “toplumdaki her unsurun istikrâra katkıda bulunduğunu” ve “statik veya en azından hareketli bir denge hâlinde olduğunu” savunan ‘Fonksiyonist/İşlevselci – Yapısalcı Teoriler’den ayıran en önemli öğelerden birisi olmaktadır.¹⁰⁹

Sonuç olarak çağdaş sosyoloji, birey olarak ‘insan’ ve ‘toplumsal yaşam’a ilişkin birçok varsayım ve kuramı içermektedir. Bunlardan ‘çatışma kuramı’, toplumların genel yapısını çözümlenmede, özellikle yapısal işlevselciliğe oranla daha

---

¹⁰⁵ Tatlıcan, age, s. 87.

¹⁰⁶ Ruth A. Wallace & Alison Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Genişletilmesi*, Çev. Leyla Elburz & M. Rami Ayaz, 3. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2012, s. 108 – 109; Tatlıcan, age, s. 88.

¹⁰⁷ Age, s. 108 – 109; Tatlıcan, age, s. 88.

¹⁰⁸ Tatlıcan, age, s. 87.

¹⁰⁹ Sosyolojide, “toplumun ‘çatışma’ üzerine kurulduğunu” düşünen ‘Çatışma Kuramları’ ile “uyum ve uzlaşma üzerine kurulduğunu düşünen işlevselciler” birbirine zıt iki kutubu oluştururlar.

fazla açıklamacı gözükmetedir.¹¹⁰ İşlevselcilik, toplumları ve toplumsal kurumları bir arada işleyerek denge yaratan ve birbirleriyle karşılıklı etkileşime dayanan sistemler olarak ele alırken; çatışma kuramı, toplulukların güç elde etmek için birbirleriyle mücadele ettikleri esas fikri üzerine bina olunmuş bulunmaktadır.

Çağdaş sosyoloji kuramları, insan davranışlarının ‘önceden belirlenebilir’ olup olmadığı konusunda önemli farklılıklar göstermektedir. Aynı şekilde, insanların ‘çıkarlar’ veya ‘değerler’ tarafından güdülendiklerini kabul bakımından da ayrılırlar. Bu farklılık, İşlevselcilik ve Çatışma Kuramı’nda kendisini oldukça keskin bir biçimde gösterir. İşlevselcilik, insanların güdülerinin ve davranışlarının temelde içseleştirdikleri toplumsal değerlerin bir işlevi olduğunu varsayar ve buarada ‘temel ihtiyaçlar’ ve ‘işlevsel zorunluluklar’ öne çıkar. Diğer taraftan Çatışmacı Kuram ise, değerlerden çok servet ve makam-mevkî sahibi olmayı içeren çıkarları ön planda görürler.¹¹¹

‘Çatışma Kuramları’ tarafından serd edilen düşünceler çerçevesinde çatışma, toplumsal yaşamın doğal bir parçası olarak görülür. Bu nedenle çatışma, toplumsal yaşamda kaçınılmaz olarak var olmaya devam edecektir. Çatışmayı ‘olumlu’ değerlendiren düşünürlerin yanı sıra, ‘olumsuz’ olarak değerlendirenler de bulunmaktadır. Bununla birlikte, çatışmanın hem olumlu hem de olumsuz yanlarını birlikte ele alanlar da söz konusudur. Kültürel değişim sürecinde, çatışmanın söz konusu olumlu işlevlerinden yararlanmak, toplumsal değerleri koruyarak yenilikleri kabul etmek ve sosyal gelişmeyi sağlamak; buna karşın kültürel yapıyı sarsan çatışmalardan da kaçınmak, her toplum için önem arz etmektedir.¹¹²

2.2. Toplumsal Etkileşimin Öğeleri

Klâsik sosyoloji teorileri gibi İşlevselcilik/Fonksiyonalizm ve Çatışma Kuramları, toplumu ‘makro’ düzeyde ele almakta; buna karşılık küçük grupları ve bireyleri ihmal etmekteydi. Batı’da kapitalizm ve bürokratikleşmenin gelişmesiyle birlikte, özellikle küçük gruplar ve bireyler düzeyinde ‘kalabalık içinde yalnızlık’, ‘yabancılaşma’, ‘anomi’ ve ‘sapma’ gibi olgularda bir artış gözlenmeye başlamış; bu olgular karşısında, ‘Sembolik Etkileşimcilik’, ‘Alış-Veriş Kuramı’ ve ‘Etnometodoloji’ gibi yeni bir kısım sosyoloji teorileri, toplum sorunlarına ‘makroskopik’ boyuttan ‘mikroskopik’ boyuta doğru yönelme ihtiyacının bir sonucu olarak ortaya çıkmışlardır.

¹¹⁰ Wallece & Wolf, s. 108 – 109; Tatlıcan, age, s. 37.

¹¹¹ Wallece & Wolf, s. 108 – 109; Tatlıcan, age, s. 30.

¹¹² Anıl, agt, s. 21.

Bu teoriler ise; ‘birey –birey’, ‘birey – grup’ ve ‘grup – grup’ ilişkilerini ön plana çıkardılar.¹¹³

Sembolik Etkileşimciler; daha ziyade ‘düşünme kapasitesi’, ‘düşünme ve etkileşim’, ‘anlamları ve sembolleri öğrenme’, ‘aksiyon ve etkileşim’, ‘tercih yapma’ gibi kavram ve konular üzerinde durmuşlardır.¹¹⁴ Buna karşılık ‘Alış-Veriş Kuramı’nın temel ilgi alanı ‘aktivite’, ‘etkileşim’, ‘duygu’, ‘ödül’, ‘ceza’, ‘statü’, ‘iktidar’ ve ‘güç’ gibi konu ve kavramlar olmuştur.¹¹⁵ Etnometodoloji akımı ise, insanların kendi dünyalarını nasıl inşa ettiklerinin araştırılmasını amaç edinir. Varsayımları, gündelik yaşamın oldukça düzenli olduğu ve düzenliliğin araştırılması gereken bir nitelik taşıdığıdır. Toplumun üyeleri, sürekli olarak kendi faaliyetlerini başkaları için anlamlı kılmaya çalışmak zorundadırlar.¹¹⁶

Toplumsal etkileşim, bir toplumsal yapı içinde ortaya çıkar. Toplumsal yapı, bireyler ve gruplar arasındaki düzenli ilişkilerdir. Bir toplumdaki statüler, roller ve toplumsal ağ, toplumsal etkileşimin, dolayısıyla toplumsal yapının öğeleri arasındadır.¹¹⁷

2.2.1. Toplumsal Statü ve Rol Dağılımı

Günlük dildeki kullanımı ile ‘statü’ kavramı Latince kökenli ‘*standing*’ sözcüğünden gelir. En genel anlamda ‘statü’, kişinin toplumsal yapı içerisinde işgal ettiği konumdur.¹¹⁸ ‘Toplumsal statü’, sosyal yaşamda bizim diğer bireylerle karşı karşıya geldiğimizde ilk anda kullandığımız ve kendimizi tanımlamamız istendiğinde “kimliğimizin sanki bir parçasıymış” gibi ifade ettiğimiz bir sosyal kategorileştirme aracıdır.¹¹⁹

Toplumsal statüler aracılığıyla bireyler, sosyal tabakalaşma içinde hiyerarşik olarak, bir tür ‘ayrıcılık’ ya da ‘saygınlık’ göstergesi de olabilen bir yer elde ederler. Toplumsal statü, aynı zamanda sosyal organizasyonun da bir parçasıdır. Bireylerin

---

¹¹³ Sezgin Kızılcılık, *Sosyoloji Teorileri*, C. 2, 2. Baskı, Yunus Emre Yayıncılık, Konya 1994, s. 19.

¹¹⁴ Kızılcılık, age, s. 21

¹¹⁵ Kızılcılık, age, s. 22.

¹¹⁶ Kızılcılık, age, s. 23, 24.

¹¹⁷ Veysel Bozkurt, *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Aktüel Yayınları, İstanbul 2005, s. 146.

¹¹⁸ Bryan Turner, *Statü*, Çev. Kemal İnan, 2. Baskı, Ütopya Yayınları, Ankara 2001, s. 11.

¹¹⁹ Nilüfer Demir, *Birey, Toplum, Bilim: Sosyoloji Temel Kavramlar*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2004, s. 89.

sahip oldukları toplumsal konumları, yani statüleri içinde yer aldıkları çeşitli organizasyonların da birer göstergesidir.¹²⁰

Bireylerin toplumsal yaşamda birden fazla statüsü olabilir. Bunun nedeni, bireylerin birden fazla organizasyonun aynı anda üyesi olabilmeleridir. Örneğin birey, hem bir resmi kurumda üst düzey bir yönetici, hem de bir aile içinde anne ve eş, evlat ve kardeş ya da bir Sivil Toplum Kuruluşu'nda üye olabilir. Bir kişi görev yaptığı bir ilk ya da ortaöğretim kurumunda 'öğretmen' statüsünde iken; aynı anda bir yüksek öğretim kurumunda Yüksek Lisans ya da Doktora öğrencisi konumunda olabilmektedir. Tüm bunlar aynı anda sahip olunabilen statülerdir. Unutulmaması gereken bir başka konu da, her statünün bir başka statüye bağlı olduğu gerçeğidir. Örneğin 'annelik' statüsünün varlığı, 'evlat' statüsünün mevcûdiyetine bağlıdır. Toplumsal statülerin belirleyicisi, toplumun bizzat kendisidir. 'Statü' konusunda iki farklı ayırmadan söz edilebilir: Bunlardan ilki 'verilen', diğeri ise 'kazanılan' statülerdir.¹²¹

'Doğuştan Elde Edilen Statü'ler, kişiye kendi talebine bağlı olmaksızın verilmiş olan statülerdir. Toplum, kendi belirlediği kriterler çerçevesinde bireye bu statüyü verir. Örneğin; kız, erkek, beyaz, yaşlı, genç vb olmak gibi.. Bu statülerde bireyin hiç etkisi yoktur.

'Kazanılmış Statü'ler söz konusu olduğunda ise; bireyin toplumsal yaşam içinde yer edinmek için kendi çalışmaları, yetenekleri ve birikimleri sonucunda elde ettiği toplumsal konum akla gelir. Birey, bu statüyü kazanmak için çeşitli aşamalardan ve sınavlardan geçerek emek harcar. Örneğin; bir üniversite öğrencisi ya da öğretim üyesi veya iş adamı bu gruba girer.

Geleneksel toplumlarda doğuştan statülerin daha yaygın olmasına karşın, kişisel rekabetin ön plana geçtiği toplumlarda kazanılmış statülerin yaygınlaştığı sıkça dile getirilmektedir.¹²²

2.2.2. Kilit & Anahtar Statü

Sahip oldukları önem açısından sosyal statüler arasında sıralama farkı vardır. Bu statülerin önemi, toplum tarafından belirlenir. Bireylerin toplumsal yaşamda sahip olduğu birden fazla statü içerisinde, toplumun önem sıralamasında en fazla değer atfettiği statüsü, onun 'kilit statüsü'dür. Toplumda bu statülerden örneğin; ekonomik

---

¹²⁰ Demir, age, s. 89.

¹²¹ Age, s. 90.

¹²² Bozkurt, age, s. 147.

statüye daha fazla önem ve itibar veriliyorsa; bireyin anahtar statüsü, ‘üst düzey yöneticilik statüsü’ olacaktır.¹²³

2.2.3. Toplumsal Rol

Sosyolojide ‘toplumsal rol’ kavramı, çoğunlukla ‘toplumsal statü’ kavramıyla ilişkili görülmektedir. ‘Roller’, sosyal konumlarla ilişkili olan toplumsal bağlamda belirlenmiş yükümlülük ve beklentiler paketidir.¹²⁴ Rol, toplumsal statü çerçevesinde bireyden beklenen davranış modlarından oluşmuştur. Toplumsal statü; normlar ve kurallar aracılığıyla, bireyden o statüye uygun davranış tarzlarını yerine getirmesini bekler. Sosyal yapı içinde statüler, rollere kıyasla daha ‘statik’ bir görünüme sahipken; sosyal roller, aktif ve dinamik özellikler göstermektedir. Statü, bir konum olarak bireylerce doldurulur ve aktif olarak da statünün yüklediği ‘rol’ şeklinde davranışsal anlamda oynanır.¹²⁵

‘Statü’ ve ‘rol’ aynı madalyonun farklı iki yüzü gibidir. Rol, belirli bir statüyü işgal eden kişiden beklenen davranıştır. ‘Statü’ bireye belirli hak ve yükümlülükler getirirken; rol, bunun gereklerini yerine getirmektedir. Bir kültür içinde normlar, roller yoluyla öğrenilir. Çok az norm bütün toplum üyelerine uygulanır. Örneğin bir statü için uygun olan norm, diğeri için yanlış olabilir. Sosyalleşme, büyük ölçüde rol davranışları sürecidir.¹²⁶ Örneğin bizim kültürümüzdeki ‘eş’ olma ve Alman kültüründe ‘eş’ olma statüsü, gerektirdiği roller bakımından farklılık arz eder.

İnsanlar, aynı anda birden çok statü ve dolayısıyla rol sahibi olabildiklerinden, bir statü içinde birden fazla rolü ifade eden ‘rol kümesi (*role set*)’nde yer alan bütün rolleri oynamak durumunda kalabilir. Rol kümesinde yer alan rol çeşitliliği, kişinin aktivitelerine göre çok daha fazla olabilir. Rol kümesi, bir tür ‘ilgili roller’ takımını kapsar; ancak bu rollerden bazıları çok büyük ölçüde farklılık arz edebilir. Örneğin çok nitelikli bir akademisyen, çok kötü bir hatip olabilir.¹²⁷

Kısaca rol, bireyin işgal ettiği statüde ne yaptığı ve nasıl davrandığıyla ilgilidir. Statü toplumsal anlamda bir kez tanımlanır ve bu anlamda tektir. Ancak herkes o statüyü işgal ettiğinde farklı rol kalıplarını kendi kişiliğiyle oynar.

2.2.4. Anahtar Rol

---

¹²³ Demir, age, s. 91.

¹²⁴ Turner, age, s. 11.

¹²⁵ Demir, age, s. 92.

¹²⁶ P. B. Horton, C. L. Hunt, *Socioloji*, Fourth Edition, Mcgrow- Hill, 1976, s. 99.

¹²⁷ Bozkurt, age, s.148.

Kişinin rolleri arasında toplumun beklentileri ve değerlendirmeleri açısından en önemli olarak kabul edilen rolü ‘anahtar rol’dür. ‘Anahtar statü’ ile de yakından ilişkilidir. Örneğin; toplumun en önem verdiği başat kurum aile olabilir; bu durumda aileye dayalı statüler ve doğal olarak da bireyin tüm rolleri arasında ailevî rolleri, başat olarak anahtar rol olacaktır.¹²⁸

2.2.5. Rol Çatışması & Gerilimi

Zaman zaman roller arasında çatışma veya rol gerilimi doğabilir. ‘Rol çatışması (*role conflict*)’, iki veya daha çok statünün talep ettiği roller arasındaki uyumsuzluktur.¹²⁹ Özellikle çağdaş toplumsal yapı içerisinde bireylerin sahip olduğu statüler ve bu statülere bağlı olan bir çok rolün olması nedeniyle yaşanan rol çatışmaları, çok sık karşılaşılan bir durumdur. Gündelik yaşamda bireyler bir rolden diğerine hızlı geçişler yapmak zorundadır. Örneğin çalışan kadın, işi ve ailesine ilişkin sorumluluğun verdiği roller arasında kalabilir. Bunlardan birine yönelik rolünü öne almak, diğerinin ihmal edilmesine yol açacaktır. Yani sık sık iki farklı statünün talep ettiği rol çatışacaktır. Dolayısıyla rol çatışması, özellikle kişinin üyesi olduğu bir gruptaki statüsü ve ona bağlı oluşan rolünün bir başka toplumsal yapı ya da gruptaki rolü ile bağdaşmaması durumunda ortaya çıkar.¹³⁰ ‘Rol gerilimi (*role strain*)’ ise, bir statünün talep ettiği roller arasındaki uyumsuzluktur.

2.3. Toplum Tiplerine Göre Çatışma

Sosyologlar toplumları bilimsel yöntemlerle incelemek amacıyla, sınıflama yönteminden büyük ölçüde yararlanmışlardır. Bu nedenle, kültürel değişim sürecinde yaşanan kuşaklar arasındaki farklılıkları ve buna bağlı olarak yaşanan çatışma konularını, nedenlerini ve çözüm önerilerini doğru olarak ortaya koyabilmek için, birbirinden farklı toplum tiplerini ele almak gerekir.

Sosyolojinin ilk öncülerinden olan İbni Haldun, 14. yüzyılda toplumları hayat tarzlarına göre ‘bedevi (göçebe)’ ve ‘hadarî (yerleşik)’ olmak üzere ikiye ayırmıştır. O’ndan önce yaşamış olan İslâm bilgini Farabi ise, toplumları ‘fâzıl toplum’ ve ‘fâzıl olmayan toplum’ şeklinde ikili tasnife tâbi tutmuştur.

---

¹²⁸ Demir, age, s. 94.

¹²⁹ Bozkurt, age, s. 148.

¹³⁰ Demir, age, s. 95.

Sosyoloji literatüründe ‘toplum tipleri’ konusunda yapılan en yaygın sınıflamalardan birisi de ‘geleneksel’ ve ‘modern’ toplum tipidir. Geleneksel toplum ile modern toplum, yapı bakımından birbirinden oldukça farklılık gösterir. Modern toplum; ekonomik, toplumsal ve siyasal farklılaşmaya uğramış, örgütlü devlet kurumlarına sahip toplum yapısını ifade eder. Buna karşın geleneksel toplum yapısı; modern toplumun tam tersine homojen, farklılaşmamış, eşitlikçi ve durağan bir toplum biçimine işaret etmektedir. Geleneksel toplum ile modern toplumu birbirinden ayıran en önemli özellik ise ‘farklılaşma’dır.¹³¹

2.3.1. Geleneksel Topumlarda Çatışma

Geleneksel toplum; genellikle endüstriyel, kentleşmiş ve kapitalist modern toplumların dışındakileri tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. ‘Geleneksel toplum’ kavramı, daha ziyade modern olmayan döneme ait çok çeşitli toplumları bir arada harmanlayan ve yargılayıcı tarzda kullanılan bir terimdir.¹³² Bu tür toplumlarda yüz yüze (informel) ilişkiler egemen olup; toplumsal değerler ve alışkanlıklar baskındır. Özellikle akrabalığın önemli bir etken olduğu bu geleneksel toplumlarda tarıma dayalı ekonomi; akrabalık başta olmak üzere, sık dokulu toplumsal ilişkiler düzeneğinin önemli unsurları arasındadır. Ekonominin tarımsal düzlemde gelişen kendine yeter yapısı, toplumun başka toplumlara ihtiyaç duymayan kapalı yapısını oluşturur. Bu yüzden geleneksel toplumlara ‘kapalı toplum’ da denir.¹³³

Geleneksel toplumlarda törenin etkisi her zaman güçlüdür ve kentlerde bile nüfusun çoğunluğu için ‘ahlâkî’ bir karaktere sahiptir.¹³⁴ Bu toplumlarda ‘birey kimliği’ gelişmemiştir ve birey bütünüyle toplum içinde eritilmiştir. Hatta, bütünüyle toplum kimliğinin egemen olduğu söylenebilir. Bu nedenle, bu toplumlarda ‘kuşak çatışması’, dar anlamda bir aile içi çatışma olarak ortaya çıkmaz.

Geleneksel toplumlarda ‘kutsal olan’ ile ‘kutsal olmayan’ içi içe girmiştir. Aile ve akrabalık ilişkileri, aynı zamanda ‘dinsel’ bir anlam taşır. Temel değerlerini kutsallıktan alan bu toplumlarda bireyler, hem toplum ve hem de ‘din’ adına kendine empoze edilen davranış modellerine ve toplumsal normlara uymak durumundadır. Dinsel bir nitelik taşıyan bu normlar; modern öncesi toplumlarda, genellikle geleneği

¹³¹ Ülgen Oskay, *Sosyolojik Düşünce Tarihi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1990, s. 76.

¹³² Marshall, age, s. 259.

¹³³ İsmail Doğan, *Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar*, 11. Baskı, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2012, s. 74.

¹³⁴ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, Çev. Hayati Beşirli, Phoenix Yayınları, Ankara 2005, s. 107.

tehdit eden değişime ve yeniliğe karşı muhâfazakar bir eğilim oluşmasına neden olur. Bu toplumların üyeleri arasında inanç birliği olduğu için bireyler; genellikle dinsel emirlere, yasaklara, ibâdet, ayin ve uygulamalara riâyet ederler. Aslında devlet ve onun adına aile reisi, din adamı ve yaşlılardan başlayarak bütün toplum üyeleri, dinsel buyruklara bağlılık konusunda tam bir toplumsal kontrol görevini üstlenmiş durumdadır. Bu kontrol işlemleri, sadece dinsel eylemler olarak nitelendirilebilecek ibâdetlerle, emir ve yasaklara riayet konusunda değil; aynı zamanda grup ahlâkına bağlılık konusunda da kendisini hissettirir.¹³⁵ Bundan dolayı, geleneksel toplumlarda bireylerin hemen her çeşit duygu ve davranışları, belirli ahlâki normlara bağlı bir yaşam biçimini yansıtır.¹³⁶

2.3.2. Modern Toplumlarda Çatışma

Modern toplum; sınaî/endüstriyel örgütlenmenin, uzmanlığın ve işbölümünün esas olduğu toplum modelidir. Bu toplumu, üretim ilişkilerine dayalı bir ekonomik yapı belirler. O sebeple yüz yüze (informel) ilişkiler yerine, sözleşmeye dayalı (formel) ilişkiler egemendir. Sosyal ilişkilerin, farklı yaşama biçimi ve alışkanlıklara özgü genel geçer formatı ve davranış kalıpları vardır. Modern toplum, doğruları ve yanışları ‘sosyal kalıplar’ olarak sunan bir toplumdur. Aksine, farklı davranışlar kabul görmez.

Sanayileşmeye bağlı olarak ortaya çıkan kentler ve kentlerdeki modern yaşam nedeniyle bu topluma, aynı zamanda ‘kent toplumu’ da denir.¹³⁷ Modern toplumlarda günlük hayatlarımız süresince yaptığımız şeylerin çoğu, doğaları bakımından işlevseldir.¹³⁸ Üretim güçlerinin giderek gelişmesi sonrasında ortaya çıkan modern toplumlarda üretim ilişkileri, çok daha karmaşık bir yapı sergilemektedir. Toplumsal işbölümünün gelişmesi, toplumsal kurumların artması, toplum kimliğinden farklı olarak birey kimliğinin ortaya çıkması, üretim güçlerindeki gelişim hızının geçmiş dönemlerin hiçbirisiyle kıyaslanamayacak bir ivme kazanması, toplum içi ve toplumlar arası ilişkilerin de hızla değişimini zorunlu hale getirmektedir. Gençlikten beklentilerin artması ve aynı oranda da belirsizliğin fazlalaşması; çatışma konularını artırmış ve

¹³⁵ Günay, *Din Sosyolojisi Dersleri*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1993, s. 297 - 298.

¹³⁶ Kamil Kaya, *Türk Toplumunun Yaşam Tarzı*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2003, s. 23.

¹³⁷ İsmail Doğan, *Sosyolojide Kavramlar ve Sorunlar*, Pegem A Yayınları, 11. Baskı, Ankara 2012, s. 75.

¹³⁸ Giddens, *age*, s. 107.

çatışma alanlarını yaygınlaştırmıştır.¹³⁹ Bu nedenle, geleneksel toplumdaki modernleşme alanlarına yaygınlaştırmıştır.¹³⁹ Bu nedenle, geleneksel toplumdaki modernleşme alanlarına yaygınlaştırmıştır.¹³⁹ Bu nedenle, geleneksel toplumdaki modernleşme alanlarına yaygınlaştırmıştır.¹³⁹

Geleneksel yapı çözüldükçe, inançlar ve değerler sistemi de değişmekte; dolayısıyla bir takım sosyal dalgalanmalara zemin hazırlamaktadır. Modernleşme, kuşaklar arası değer yargıları arasındaki farklılaşmayı ortaya çıkarır. Sonuçta geleneksel koşullar altında yetişmiş kuşaklar, çocuklarını kendilerine göre geleneksel olmayan koşullar altında yetiştirmek zorunluluğuyla karşı karşıya kalırlar. Yaşlı kuşaklar için genç kuşaklar, isyankâr ve söz dinlemez bir kuşaktır. Genç kuşaklar ise, ana ve babalarını tutuculukla suçlarlar. Böylece ‘eski kuşak - yeni kuşak’ ayrımı ve ‘kuşaklar arası çatışma’, her dönemde geçerliliğini sürdüren bir fenomen ve olgu olarak karşımıza çıkar.¹⁴⁰

2.4. Kuşaklar Arası Çatışma ve Nedenleri

Kuşak çatışmalarından kasıt, yetişmekte olan yeni nesil (yani çocuklar ve gençler) ile belli bir anlayış ve sosyal bakışı temsil eden yetişkin nesil arasındaki anlaşmazlıklardır.¹⁴¹ Kuşaklar arası çatışmada, hem değerlerde ve hem de davranışlardaki sürekliliğin veya süreksizliğin ölçüsü konusunda bir anlaşmaya varılmış değildir. Her kuşak içinde, gerçeklikle ilgili birbirleriyle çatışan ve kısmen cinsiyet, etnik köken ve toplumsal sınıf gibi başka özelliklerden kaynaklanan görüşler olabilir.¹⁴²

Kuşaklar arası çatışmanın birçok sebebi vardır. Genel olarak çatışma kaynakları, doğrudan bireyin gelişim aşamalarına bağlı olarak gelişen bedensel ve ruhsal (psikolojik) sorunlar; ‘kimlik’ sorunu üzerinde gelişen bireysel nedenler; teknolojiye meydana gelen gelişmeler; aile yapısı, eğitim ve meslek gibi sosyo-kültürel etmenler; din, örf ve adet, gelenek ve görenek gibi kültürel faktörler; yaş ve cinsiyet gibi demografik özellikler ve toplumsal değerler şeklinde sıralanabilir.

2.4.1. Bireysel Nedenler

Bütün toplumsal olaylarda olduğu gibi kuşaklar arası çatışma sorununda da, ‘bireysel’ olan ile ‘sosyo-kültürel’ olanı birbirinden kesin hatlarla ayırmak pek mümkün olmamakta, aralarında bağ bulunmaktadır. ‘Bireysel neden’ kavramından anlaşılması gereken, bireyin gelişim aşamalarının zorunlu sonucu olarak ortaya çıkan bedensel ya

¹³⁹ Ayçiçek, age, s. 63.

¹⁴⁰ Birsen Gökçe, *Gecekondu Gençliği*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1971, s. 22.

¹⁴¹ M. Zeki Aydın, “Kuşaklar Arası Çatışma mı? Uyum mu?”, *Anadolu Gençlik*, Sayı 100, Mayıs 2008, s. 16.

¹⁴² Marshall, age, s. 439.

da ruhsal özelliklerin (değişimin) ağırlıklı olarak etkilediği çatışma durumudur. Gençlik dönemi de böyle bir dönemdir.

‘Gençlik’ dönemi, oldukça güç ve yaş olarak sınırları kesin olarak belli olmayan bir çağıdır. Bu dönem, ruhsal bakımdan ‘duyguların egemen’, ‘düşünce ve davranışların değişken’ olduğu bir geçiş dönemidir. Çocukluktan yetişkinliğe geçiş olan bu dönem de genç, toplum içinde kendini aramaya, kişilik ve kimliğini belirlemeye çalışır. Kim olduğunu, ne olacağını, nelere değer verip bağlanacağını, amacının ne olması gerektiğini, toplumdaki yerinin neresi olduğunu, sınaama yanılma yöntemleri ve kişisel çözümlenmelerle bulmaya çalışır.¹⁴³

‘Gençlik’, kimine göre bir ‘geçiş dönemi’, kimine göre de ‘çocuklukla erişkinliği birbirine bağlayan bir köprü’dür. Bazılarına göre ise ‘gelişim basamağı’ ve ‘erişkinliğe hazırlık yılları’dır. Gençin topluma katılabilmesi, erişkinler arasında yerini ve konumunu bulabilmesi; bu gelişme döneminde belirli bilgi, beceri ve deneyimi kazanmasına bağlıdır. Erişkin dünyasının aradığı olgunluğa erişebilmesi, beklentileri karşılayabilmesi gerekir.¹⁴⁴

Değişik zaman ve mekanlarda yapılan sosyolojik araştırmalar; gençliğin, bütün toplumlarda gelişim aşamalarında benzer duygu ve düşüncelere sahip olduğunu, benzer süreçleri yaşadığını göstermiştir. Sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel farklılıkların yarattığı farklı özellikler, elbette ki gençlik karakterlerinde de kendini yansıtmaktadır. Fakat gelişim sürecinde izlenen biyolojik-fizyolojik değişimler; gençliğin duygu, düşünce ve davranışlarına yansımaktadır.¹⁴⁵

Ergen ve gençlerin uyumsuz gibi görünen bir takım çatışmacı davranışlarının temelinde, başkaları tarafından ‘beğenilmek’, ‘kabul edilmek’, ‘bağımsız olmak’ gibi isteklerle, kendisini yetişkinlere bağımlı kılan durumlardan kurtulma ve ‘kendi kişiliğini kanıtlama’ gereksinimleri yatmaktadır. Ergenin, özerklik için sürdürdüğü savaş, yalnızca ailesine karşı değil; kendisini engelleyici olarak algıladığı tüm otoriteye karşı sürdürülen bir girişimdir. ‘Kuşak çatışması’ da, hemen hemen her toplumda anne-baba ve çocuk ilişkilerinde gözlenen bir süreç ve önemli kavramdır. Kuşak çatışmasının nedeni; çocuk ve gençlerin yetişkinlerden farklı olmaları, farklı davranmaları, farklı

¹⁴³ İbrahim Ethem Özgüven, *Ailede İletişim ve Yaşam*, PDREM Yayınları, Ankara 2001, s. 269.

¹⁴⁴ AtalayYörükoğlu, *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*, Özgür Yayınları, 14. Basım, İstanbul 2012, s. 20.

¹⁴⁵ Ayçiçek, age, s. 133.

değer yargılarına sahip olmaları ve hatta kişiler arası iletişimde farklı sözcükler kullanmalarındır.¹⁴⁶

Ergenlik dönemiyle gençler; artık duygusal, biyolojik, zihinsel ve sosyal gelişim ürettiği yeni gereksinimlerinin farkındadır. Aileye olan ekonomik bağımlılığının bireysel özgürlüklerini nasıl kısıtladığını artık fark etmekte; bir taraftan buna yönelik duygusal tepkiler geliştirirken, diğer taraftan da ekonomik özgürlüğünü elde edebilmek için arayışlara girmektedir.

Elde ettiği yeni yeteneklerin bilincinde olan ergenler; bu yeteneklerini kullanmak ve geliştirmek amacıyla, boş zamanlarını kendi adına değerlendirmek ihtiyacı içerisinde. Kendisinde var olan gerçek yeteneği saptamakta zorluk çekmektedir. Çünkü geçmişte tek başına yapamadığı birçok işi, artık başkasının yardımına gerek duymadan kendi başına yapabilir hâle gelmiştir.¹⁴⁷

Aslında gencin önce ailesinden sonra toplumdan beklediği, kendine yönelik saygınlıktır. Kimlik sorunu, onun temel sorunu olarak yaşamının her alanında ve her anında sürekli gündemdedir. Çevresel ilişkilerinde saygınlık kazanmak isterken, bir takım abartılı davranışlar içerisine girdiği görülür. Kendisine yönelik uyarı ya da eleştirilere karşı alınganlık gösterir. Aşırı duygusaldır. Geleceğe yönelik, henüz biçimlenmemiş, değişken projeleri (düşleri) vardır. Bu projelerinin gerçekleşmesi için, gereken sabrı gösteremeyecek kadar atak ve acelecidir.¹⁴⁸

2.4.2. Teknolojik Gelişmeler

20. yüzyılın baş döndürücü gelişmeleri, kuşaklar arasında sürüp gelen çatışmayı gün yüzüne çıkarmış; bilimsel ve teknolojik yenilikler, yaşam biçimlerini ve değer yargılarını değiştirmiştir. Yaygınlaşan eğitim ve iletişim araçları, yeni uyanış ve bilinçlenme getirmiştir.¹⁴⁹ Bununla birlikte, sanayi alanında devrim olarak nitelendirilen teknolojik buluşlar, boş zamanların artışı, kentleşme, artan fiziksel hareketlilik, geleneksel toplulukların kayboluşu, üretimde makineleşme vb gelişmeler, yaşam biçiminde değişimler yaratmaktadır. Bu değişimler, iki kuşağın toplumsallaşma durumu arasında boşluk doğurmaktadır.¹⁵⁰

---

¹⁴⁶ İbrahim Ethem Özgüven, *Ailede İletişim ve Yaşam*, PDREM Yayınları, Ankara 2001, s. 268.

¹⁴⁷ Ayçiçek, age, s. 134.

¹⁴⁸ Age, s. 136.

¹⁴⁹ Yörükoğlu, age, s. 206.

¹⁵⁰ Özgüven, age, s. 279.

Bu husus, günümüzde kuşaklar arası çatışmanın önemli nedenleri arasındadır. Gelişmiş toplumlarda gençlikten yetişkinlik dönemine geçiş süreci giderek uzamış ve daha karmaşık hale gelmiştir. Bu devrede gençler, değişik ve çelişkili birçok kuralla karşılaşmaktadır. Bu geçiş süresinin uzaması, düşüncelerde kararsızlığın artmasına, düş dünyasında yaşama eğilimine yol açmaktadır. Uzatılmış gençlik dönemi, onları yetişkin yaşamının birçok ayrıcalık ve sorumluluğundan yoksun bırakmaktadır. Modern sanayi koşulları bir taraftan gençleştirmeyi geliştirirken; öte yandan da daha yaşlı, daha deneyimli bir gençler alayının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu gençler, kendi ana ve babalarından çok daha iyi bir öğrenim görmüş ve kentsel yaşam, onları daha çabuk yozlaştırmıştır.¹⁵¹

İletişim araçlarındaki büyük gelişmeler nedeniyle, bilgi aktarım olanaklarının yaygınlaşıp bilgiye ulaşımın kolaylaşması, kuşakların toplumsallaşma süreçlerini 'içerik', 'süre' ve 'alan genişliği' açısından etkilemiştir. Bilgisayar teknolojisinin gelişimi, bilgiye ulaşmada formel (resmi) eğitimin daralttığı sınırları yıkmıştır. Şimdi bir köyde ya da kentte, üniversite ya da ilkokul eğitimi birisi internet üzerinden bilgiye birkaç saniyede ulaşabilmektedir. Genç, sadece bilgiye ulaşmakla kalmayıp, aynı araçlar üzerinden bilgiyi derinleştirme olanağına da sahiptir. Üstelik bu olanaklar; hâlâ ulusal değerler sistemi içerisinde hapsolmuş yetişkinle, uluslararası ve hatta uluslararası gençlik kültürü üretmekte olan genç arasındaki düşünce farklılığının iyice açılmasını sağlamaktadır.¹⁵²

Yeni teknolojiyi kavramakta her zaman güçlük çeken yetişkin, şaşkınlık ve korkuyla izlediği bu büyük değişime ayak uyduramayarak uyumda zorlanırken; zaten gelişim aşamasında olan ergen, izlenmesi zor bir değişime uğramaktadır. Günümüz yetişkinlerinin büyük çoğunluğu televizyonla teknolojiyi takip ederken; gençler bir yana, küçücük çocukların ellerinde akıllı cep telefonları, ipadler, tablet bilgisayarlar bulunmaktadır. Anne - babalarının âdeta açıp-kapamakta zorlandıkları bu aletleri çocuklar çok rahat bir şekilde kullanabilmekte, üstelik bu cihazların kullanımında ebeveynlerine yardımcı olmaktadır. Çocukların ve gençlerin, bağımlılık derecesinde bu teknolojik cihazlarla olan birliktelikleri, onları odalarına ve bilgisayar masalarına hapsedmektedir. Evdeki birey sayısı kadar televizyon, bilgisayar ve cep telefonu

---

¹⁵¹ Tezcan, age, s. 20.

¹⁵² Ayçiçek, age, s. 140.

bulunmakta, aynı evi paylaşan insanlar, âdeta birbirlerinden habersiz ve muhabbetten yoksun yaşamaktadırlar.

Sonuç olarak, televizyon ve internet gibi teknolojik araç ve gereçler, bir taraftan toplumun gelişmişlik düzeyini gösterirken; diğer taraftan da genç ve yaşlı kuşaklar arasında bir çatışma potansiyeli yaratmaktadır.

2.4.3. Sosyo-Kültürel Özellikler

2.4.3.1. Aile Yapısı

Kuşaklar arası çatışmanın en temel nedenlerinden biri, ergenin kendisini yetişkin olarak kabul ettirme, bağımsızlığını elde etme ve kendini kanıtlayıp farklı bir kuşağa mensup olarak tanımlama isteğidir. Gençlerin biyolojik, psikolojik ve sosyolojik olarak gelişmesi ailede başlar. Sosyalleşmenin ilk aşaması olan ailede, bu sürecin iyi gelişmemesi hâlinde, kuşaklar arası çatışmanın da temelleri atılmış olur. Bu durumda, kuşaklar arası çatışma ele alınırken, herşeyden önce ‘aile’ kurumunun üzerinde durulması gerekir.

Aile; aynı çatı altında yaşayan, gelirlerini paylaşan, evlilik ve kan bağlarıyla birbirine bağlı, çeşitli rollerle birbirini etkileyen bireylerin oluşturduğu, yasal, toplumsal ve ekonomik aynı zamanda neslin devamını sağlayan sosyal bir kurumdur. Aile, sosyal yaşam örgütleri içinde tüm toplumlarda en yaygın ve ‘evrensel’ olanıdır. Her insan bir aileye aittir ve ailenin o kültürdeki çeşitli sorumluluklarını üstlenen üyesidir. Aile, biyolojik kökeni yanında sevgi temeline bağlı çeşitli ve karmaşık duygulara dayanır. Bunlar nesli devam ettirme isteği, cinsellik, annelik - babalık, arkadaşlık, güven, sevgi, ilgi, korunma, sevme ve sevilme, bağlanma gibi temel duygulardır. Çocuğun kişilik, sosyal yapısı ve eğitimi aile içinde şekillenir. Aile bireye hem organik hem de zihinsel, davranışsal özellikler ve alışkanlıklar kazandırır. Toplum değerleri, ‘sosyalleşme’ süreci boyunca aile içinde bireye öğretilir ve böylece bireyin sosyal ve kişisel uyumu şekillendirilerek kültürel, meslekî ve ekonomik hazırlığı sağlanır.¹⁵³

Aynı zamanda aile; içinde yaşadığı toplumun kültürünü yansıtan sosyal bir kurumdur. Topluma ait değer yargıları, dünya görüşleri, örf ve âdetler, aile aracılığıyla bireylere aktarılır. Toplumda hâkim olan ‘doğru’ ve ‘yanlış’, ‘iyi’ ve ‘kötü’ şeklindeki değer yargıları, aile süzgecinden geçerek bireyin bilincine yerleşir. Bu özelliğiyle aile,

---

¹⁵³ Özgüven, age, s. 5.

çocuğun topluma uyum sağlamasında ilk ve en önemli fonksiyonu yerine getiren sosyal kurumdur.¹⁵⁴

Toplum içindeki farklı kültürler, farklı aile modellerini oluşturmaktadır. Aile içerisindeki iletişim, aile bireylerinin statü ve rolleri, aile tiplerine göre farklılaşmaktadır. Aile, genel olarak yapı, işleyiş ve değerler yönünden incelendiğinde, ‘geniş aile’, ‘çekirdek aile’ ve geleneksel aileden çekirdek aileye geçiş sürecindeki aile tipini ifade eden ‘geçiş ailesi’ karşımıza çıkar.

‘Geniş aile’, kırsal kesimlerde yaygın olup; birkaç kuşağın bir arada, çoğu kez aynı çatı altında, yakın ilişkiler ve beraberlik içinde yürüttükleri bir yaşam biçimidir. Bu ailede karar verici, evin en büyüğü olan babadır. İş bölümünde belli başlı yapılar oturmuştur. Aile üyeleri, bu hiyerarşik düzene uyarlar ve işbölümü, işbirliği ve bütünlük içerisinde yaşarlar. Geniş ailede bir kaç kuşağın bir arada, aynı çatı altında, geleneksel kalıplar içinde ortak bir yaşamı sürdürmeleri gerektiğinden; eski kuşakların otoriteyi yitirme korkusuyla genç kuşaklara baskı uygulamalarından kaynaklanan nedenlerle uyumsuzluklar ve doğal olarak çatışmalar ortaya çıkmaktadır.¹⁵⁵

Diğer taraftan ‘çekirdek aile’; ana - baba ve çocuklar olmak üzere, iki kuşağı içeren ve sayıca aile bireyleri dar olan toplumsal bir birimdir. Çağın sosyo-ekonomik ve politik gelişimi açısından daha pratik bir aile modeli olarak görülen çekirdek aile yapısı içerisinde de farklı sorunlar ortaya çıkmıştır. Hızlı gelişen yaşam koşulları, değişen değer yargıları, farklı anlamlar kazanan kavramlar ve yeni davranış biçimleri, çatışma ve ayrılımlara neden olabilmektedir. Birbirlerine en yakın olan ana-baba ile çocukları arasında iletişim eksikliği ve kuşaklar arası boşluk çatışmalara neden olmakta, çocuklarla ana-babalar, özellikle ergen gençlerle erişkinler arasında mesâfeler oluştuğu gözlenmektedir. Aynı kuşaktan kişiler arasında dahi kopmalar yaşanmaktadır.¹⁵⁶

‘Geçiş ailesi’ ise, geleneksel aileye göre daha küçük bir hal almış, baba otoritesi biraz daha azalmış, baba ve oğul arasında çatışmalar ortaya çıkmıştır.¹⁵⁷ Geçiş ailesinin birinci kuşak üyeleri, kendi duygusal tutkuları içinde gençlere ailenin geleneksel düzen ve kurallarına uymaları için baskıda bulunurlar. Bu baskı, genellikle bireysel bağımsızlık eğilimlerinin başladığı ergenlik çağında belirgin hale gelir ve yoğunlaşarak

---

¹⁵⁴ Amiran Kurtkan Bilgiseven, *İktisat Sosyolojisi Açısından Eğitim Yolu ile Kalkınmanın Esasları*, Divan Yayınları, İstanbul 1982, s. 24.

¹⁵⁵ Özgüven, age, s. 11.

¹⁵⁶ Age, s. 13.

¹⁵⁷ Hüseyin Bal, *İletişim Sosyolojisi*, SDÜ Basımevi, Isparta 2004, s. 62.

sürer. Bu baskı uygulamasında, farklı bilinçdışı nedenler rol oynar. Bir yandan, kendilerinden daha fazla şeyler bilen, kültür bakımından yabancı ve ezici dış çevre ile daha kolay anlaşılabilir bütünleşen çocuklarının karşısında ‘acemi’ ve ‘gerikalmış’ olmanın verdiği tedirginlik; diğer yandan geleneksel aile kurallarınca belirlenmiş ‘otoriter rolleri’ni elden kaçırma korkusunun etkileri vardır. Ülkenin belli başlı büyük kentlerinde değişik değerlere, tutum ve kavramlara sahip aileler yakın ilişki içinde bir arada yaşamakta; karşılıklı etkileşim içerisinde zaman zaman çatışmalar ve sorunlar ortaya çıkmaktadır.¹⁵⁸

Toplumsal yapıların hızla değişimi; kentleşme oranının artması, ulaştırma olanaklarının gelişmesi gibi nedenlere bağlı olarak aile yapısı ve aile ilişkilerindeki hızlı farklılaşma, kuşak çatışmasını derinleştiren bir etkiye sahiptir. Yaşlılık döneminde çok hızlı değişen ortama uyum sağlayamayan ana-babaların, toplumsal sorumlulukları, yani yaşlılara yönelik görevleri bakımından gençlerden beklentileri artmakta ve yaşanan kaygıların da etkisiyle davranış kalıpları sertleşmektedir. Oluşturduğu kimliğine sahip çıkmayı temel görev edinen gencin davranış ve istekleri, ebeveyn tarafından genellikle ya ilgisiz karşılanmakta ya da haddini bilmemeyle suçlanmakta ve olumsuz yanıtlanmaktadır. “Artık genç olduğu ve bu nedenle daha olgun davranması gerektiğini” sıklıkla hatırlatmakla birlikte ebeveynin gence yönelik ‘koruyuculuk’ görevi de sürdürülmek istenmektedir. Her devirde yetişkinler gençlerden şikayet etmişler; gençleri saygısız, aceleci, güvenilmez ve tembel olarak nitelendirirken, güvenilmezliklerini yüksek sesle haykırmışlardır. Buna mukâbil gençler ise, yetişkinleri geri kafalılıkla suçlayarak, çağa ayak uyduramadıkları gerekçesiyle eleştiri oklarını üzerlerinden eksik etmemişlerdir.¹⁵⁹

2.4.3.2. Eğitim Sistemi

Eğitim, bireyin yaşadığı topluma uyumu ve sağlıklı bir şekilde toplumdaki rolünü yerine getirebilecek özellikleri kazanması, toplumun varolan kültürünün genç kuşaklara aktarılmasıdır. Eğitim, genç kuşakların toplum yaşamında yerlerini almaları için hazırlanmaları, gerekli bilgi, beceri ve anlayış elde etmeleri ve kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme etkinliğidir.¹⁶⁰

---

¹⁵⁸ Özgüven, age, s. 15.

¹⁵⁹ Ayçiçek, age, s. 144 - 145.

¹⁶⁰ Temel Çalık, “Eğitim Biliminin Sosyoloji ile İlişkisi”, içinde *Eğitim Bilimine Giriş*, Der. Leyla Küçükahmet, 8. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara 2010, s. 16.

Eğitim, toplumsal yaşantının bir őrünü olarak ortaya çıkmıştır. Başlangıçta ocukların eğitiminden aileler sorumlu iken; insan toplulukları toplum niteliğine kavuştukça, toplumlar da çocukların eğitiminden sorumlu olmaya başlamışlardır. Her toplumun, őryelerinden geliştirilmesini istediği kişilik őrzellikleri vardır. Her őrye de kendisinin ve toplumun istediği kişilik őrzelliklerini geliştirirken, toplumun kendisine yardımcı olmasını beklemektedir. Bu karşılıklı istekler, eğitim kurumlarının oluşmasına ve eğitimin bir kurum olarak yaygınlaşmasına yol açmıştır. Eğitim kurumları, toplumun őryelerinin hem kendi isteği, hem de toplumun istediği kişilik őrzelliklerini planlı bir eğitim sőrreciyle kazandırmaya çalışırlar.

Bir taraftan geniş toplum analizine, diğer taraftan bireyin gelişmesine göre belirlenen eğitim amaçlarının gerçekleşmesi için, çeşitli ders konularını ve faaliyetleri en etkin yöntem ve tekniklerle őrğütterek sonuçları değerlendiren ve gelişmeyi planlayan okul da; diğer toplumsal kurumlar gibi, içinde bulunduğu toplumun őrzelliklerini taşır. İnsanlık tarihi boyunca bütön toplumsal olay, olgu ve kurumlar, eğitimin değererek gelişmesini sağlamıştır. Aynı şekilde eğitim kurumları da, yetiştirdiği bireyler aracılığıyla diğer toplumsal kurumları etkilemiştir.¹⁶¹

İnsan, toplumsal bir varlıktır. İnsanın toplumsallığı, onun bir toplum içinde yaşama zorunluluğunun bir sonucudur. Çünkü insan, çok őrzel anlamda bir grup (aile, evre vs) içinde; genelde ise, bir toplum içindedir. Doğduğu grup ve çevrenin őrzelliklerini kazanır. Eğitim kurumları, bireye kőrltürel mirastan seçtiği ve toplumdaki bireylerin bőkük bir kısmı tarafından benimsenen őrzellikleri, bilinçli ve amaçlı bir biçimde kazandırır. Bu nedenle bireyin gelişmesinde eğitim kurumlarının őrne mi bőküktür.¹⁶²

Bununla birlikte, bütön toplumlarda geçerli ve her zaman uygulanabilecek evrensel ve ideal bir eğitim sistemi yoktur. Her ağın ve toplumun kendine has bir eğitim tipi vardır. Tőrkiye’de de zorunlu eğitimin toplum tabanına yayılması ve bilgisayar ve araştırma etkinliklerinde olan gelişmeler, bunların sonucu gerçekleşen ‘bilgi patlaması’, kuşaklar ve iki kuşağın toplumsallaşma dözeyi arasında boşluklar yaratmaktadır. Gençlerin őrđün eğitimden yararlanmaları, yaşlılardan daha fazla olmaktadır. Gelişme aşamasında ergenin temel ve genel konuları őrrenmesi hızlı olurken; yetişkinler için yeni gelişmeleri őrrenmek daha zor olmaktadır. Yetişkinlerin

---

¹⁶¹ alık, age, s. 97.

¹⁶² Age, s. 106.

temel kişilik yapıları daha az değişime uğrar ve toplumsallaşma hızları daha düşüktür.¹⁶³ Bundan dolayı eğitim sürecinde ve toplumda meydana gelen gelişmeler konusunda iki kuşak arasında anlaşmazlıklar ve farklılaşmalar da artmaktadır.

Bu farklılaşma; düşük düzeydeki sosyo-ekonomik çevrelerden gelen kuşakların yüksek öğrenim görerek eğitim seviyelerinin yaşlı kuşakların eğitim seviyesini aşması ya da iki kuşağın izledikleri Eğitim - Öğretim programlarının birbirinden farklı olmasından veya yeni eğitim sisteminin giderek değişen bilgileri yansıtmasından kaynaklanmaktadır. Bu da farklı beklenti, değer ve davranışların kazanılmasına neden olmaktadır. Eğitim sistemi bilgi ve bilimdeki gelişmeleri takip etmekte ve bu nedenle günümüzün ortaokul mezunu, eski mezunlardan farklılaşmaktadır. Böylece genç kuşaklar, ikili bir eğitim sistemi arasında kalmaktadır. Yani gencin aldığı örgün eğitimle, yaşlı kuşakların verdiği eğitim arasındaki çelişkiler, iki kuşağın anlaşmazlıklarını artırmaktadır.¹⁶⁴

2.4.3.3. Meslek

‘Meslek’, bireylerin geçimini temin eden, toplumsal statülerini belirleyen ve kendine özgü hukuki ve ahlâki kuralları olan sürekli bir faaliyet şekli olarak tanımlanır. Çağımız toplumlarında çoğu meslekler, belirli bir eğitimden geçtikten sonra kazanılmaktadır. Mesleğin temel özelliği, toplumsal organizasyondaki işlevine göre bireyin hayatını sürdürmesi ve sosyal statüsünü belirlemesidir.

Hızla sanayileşen toplumlarda gençlerin genel eğitim, meslek eğitimi ve yetişme süreleri zorunlu olarak uzamış; buna paralel olarak da ekonomik bağımsızlığa erişme ve yetişkin döneme geçiş süresi de aynı şekilde değişmiştir. Geçiş süresinin uzaması, gençlerde duygusal ve ekonomik sorunlara neden olmaktadır. Bu uzamış gençlik dönemi, gençleri yetişkin yaşamının bir çok ayrıcalık ve sorumluluğundan yoksun bırakmakta ve yetişkinlerle gerginliğe sebep olmaktadır.¹⁶⁵

Gençlerin meslek seçiminde çoğu zaman aile büyükleriyle anlaşmazlık içine düşmeleri, ailenin baskıcı tutumu, gençlerle aileler arasında çatışmalara neden olmaktadır. Ayrıca zorlu üniversite sınavı, sınava hazırlanma süresinin yoruculuğu, stresi, tercih hataları, yeter ki bir üniversiteye yerleşme telaşıyla okunan okullar ve

---

¹⁶³ Özgüven, age, s. 271.

¹⁶⁴ Tezcan, age, s. 19.

¹⁶⁵ Özgüven, age, s. 271.

mecburen seçilmiş meslekler, gençleri mutsuz etmekte, okulunu bitirdiği halde mesleğini icra etmeyen gençlerin sayısı bir hayli yüksek rakamlara ulaşmaktadır.

Günümüzde gençlerin bir üniversite bitirip işe girmesi, en az 25 yaşını bulmaktadır. Bu süre içinde bağımsızlığını kazanamayan ve maddi olarak ailesine bağlı olan gençlerle anne ve baba arasında çatışmalar yaşanmaktadır. Meslek seçimi konusunda aileler; çocuklarını kendi nitelik ve beklentilerine uygun olup olmadığına bakmaksızın, belirli meslekleri seçme konusunda yönlendirmeye çalışırlar. Aileler başarı düzeyine bakarak, ilgi ve istek duymadığı halde çocuklarını kendilerinin istediği veya geçmişte kendilerinin sahip olmayı başaramadıkları meslekleri seçmeye zorlarlar. Halbuki gençlerin meslek seçiminde önemli olan eğilimleridir. Böyle bir seçim sonunda gençler, öğrenimini tamamlayıp mesleklerini icrâ etmeye başladığında, yaptığı işten zevk alamama, yeteneklerini kullanamama gibi olumsuzluklarla karşılaşabilmekte ve sonuçta mesleğinde başarısız bir kişi olmaktadır.¹⁶⁶

2.4.3.4. Toplumsal Değerler

Değerler, toplumun sürdürdüğü ortak amaçlardır. Aynı zamanda kültürel olarak, tanımlanmış toplumsal standartlardır. İyilik, güzellik, adalet, dürüstlük, çalışkanlık, doğru ve yanlış gibi kavramlar, toplumsal hayatta temel değerleri oluşturur. Değerler, neyin olması, neyin olmaması gerektiğini belirtir.¹⁶⁷

Değerler, hangi toplumsal davranışın iyi, doğru ve arzulanan olduğunu belirten, paylaşılan soyut ölçüt veya fikirlerdir.¹⁶⁸ Her toplumda bir takım kurallar ‘iyi’ ve ‘kötü’, ‘güzel’ ve ‘çirkin’, ‘yararlı’ ve ‘zararlı’ olarak değerlendirilir ve bunlar ‘kutsal’ kabul edilir. Yaşamın gereği diğerleriyle paylaşılır. Hangi davranışın ‘iyi’ ya da ‘kötü’ olduğu kişiden kişiye, toplumdan topluma ve hatta zamandan zamana değişir. Fakat bu konuda toplumda değişmeyen bir takım ahlâk ilkelerinin olduğu konusunda da ortak bir görüş de vardır. Bu sebeple kurallar; toplumun üyelerinin nerede ve nasıl davranacaklarını belirlerken, toplumsal düzeni de sağlayan ortak değerlerdir. Bireyin eylem, tutum ve davranışlarında toplumdan onay alması önemli olup; başarısı ve toplum tarafından kabul edilmesi, bu kurallara uygun davranış sergilemesiyle doğru orantılıdır.

Değerler, kişilerin ve birlikteliklerin toplumsal değerinin yargılanmasında hazır araç olarak kullanılırlar. Tabakalaşma sistemini mümkün kılarlar. Bireyin

¹⁶⁶ <http://okulweb.meb.gov.tr>

¹⁶⁷ Halil İbrahim Bahar, *Sosyoloji*, Karınca Yayınları, 2. Basım, Ankara 2008, s. 68.

¹⁶⁸ Enver Özkalp, *Sosyolojiye Giriş*, 13. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2005, s. 100.

çevresindekilerin gözünde ‘nerede olduğunun’ bilinmesine yardım ederler.¹⁶⁹ Bu da, bireylerin belirli davranışları ‘doğru’ ya da ‘yanlış’ olarak değerlendirmelerine rehberlik eden ve kendi eylemlerini yönetmelerini sağlayan ilkeleri kazanmaları süreci olarak ifade edilen ahlâki gelişime uyum sağlamaları ile mümkündür.¹⁷⁰

Toplumsal değerler, insanların dış dünyayı algılama biçimlerinde oldukça etken bir faktördür.¹⁷¹ Çünkü değerler, insanların biyolojik refleks niteliğindeki hareketlerinde değil; seçilmiş, düşünülerek yapılan tavır ve hareketlerinde bulunur. Bu sebeble toplumdan topluma, hatta aynı toplum içindeki alt kültürlerle göre farklılık gösterirler.

Toplumsal değerler, insanların duygu ve düşüncelerinde bulunduğu ve onlara yön verdiği için, bireylerin tavır ve hareketlerini belirler. Bu tavır ve hareketler değerleri oluşturur. Böylece değerler; tutumların, ideolojilerin ve ahlâki yargıların belirleyicisidir. Bu nedenle toplumların sahip olduğu değerler, o toplumun kültürel özelliklerini yansıtır.

Toplumsal değerlerin kazanılması, çocukluk döneminde anne - baba ve sosyal çevrenin etkisiyle başlar ve çocuklar genellikle yaşadığı sosyo-kültürel çevrenin değerlerini miras olarak devralırlar. Yapılan bir araştırmada, aynı sosyo-ekonomik düzeyde yetişen bireylerin değerleri arasında büyük benzerlik görülmüştür.¹⁷² Aynı zamanlarda yaşamış ve aynı kültürel ortamda yetişen ve yaşayan insanlar, küçük farklılıklarla birbirine benzer tutum ve davranışlar gösterirler. Bu durumda, bireyler arasında aynı kültürel ortamda yaşamının verdiği uyum ve karşılıklı anlayış görülür.

Toplumsal değerler; toplumun üyeleri tarafından paylaşılan, ihtiyaçlarını karşılayan ve o toplum için yararlı olan, arzu edilen, beğenileri gösteren ölçütlerdir. Bu ölçütler, davranışlara yön verir ve toplumsal düzene yardım eder. Değerlerin toplumsal yaşantı içinde birçok işlevi vardır. Toplumsal rollerde ve dayanışmayı sağlamada etkilidir. Değerler, toplumda bütünleşmeyi sağladı gibi, zaman zaman bazı sorunların da yaşanmasına sebep olur. Bu sorunlar, toplumsal değerlerle bireylerin değerlerinin birbirinden farklılaştığı zamanlarda ‘değerler çatışması’ şeklinde ortaya çıkarlar. Toplumsal değişimin hızla gerçekleştiği toplumlarda, değerlerle sağlanan bütünleşme

---

¹⁶⁹ Bozkurt, age, s. 94.

¹⁷⁰ Bekir Onur, *Gelişim Psikolojisi*, İmge Kitabevi, 3. Basım, Ankara 1995, s. 136.

¹⁷¹ Nazmi Avcı, *Toplumsal Değerler ve Gençlik: Bir Değerler Sosyolojisi Denemesi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2007, s. 3.

¹⁷² Mehmet Silah, *Sosyal Psikoloji*, Gazi Kitabevi, Ankara, s. 332.

ve benzeşme giderek bozulmaya yüz tutar. Bununla ilintili olarak değerlerin kaybolması, manevî birtakım öğelerin zedelenmesi sonucunu ortaya çıkarır.¹⁷³

Manevî zedelenmenin sonucu davranış kalıpları değişirken, inançlardaki ve değerlerdeki değişimler daha ağır ilerlemektedir. Değerler zamanla değişebilir, yerlerine yenileri gelebilir, eskiyen birtakım değerler atılabilir. Ancak değerler konusunda önemli bir olgu, her toplumun kendisine özgü değerleri olmasıdır. Her toplumda değer sistemleri isteyerek veya istemeyerek bozulabilir veya bireyler her zaman değerlere uygun davranmayabilir. O zaman değerler çatışması ortaya çıkar. Genç ve yaşlı kuşaklar arasında sık sık ortaya çıkan çatışmalar, bunun en güzel örnekleridir.¹⁷⁴

Alvin Toffler, kuşaklar arası çatışmayı ele alırken yaşanan değişimin sonuçları üzerinde durmuş ve toplumdaki bölümlerin toplumsal değerlerin çeşitlenmesine yol açtığını belirtmiştir. Geçmişteki toplumların çoğu, ortak olarak paylaşılan merkezi birtakım değerlere sahiptirler. Bugün ise düşünce birliği bozulmakta, ortak ölçüler kaybolmaktadır. İşte bu oluşumda gençlerin de rolünü belirtmek gerekir. Gençler, toplumsal değerleri genellikle olumsuz olarak değerlendirir. Günümüzdeki değerlerin değişimi, tarihte hiçbir dönemde bu kadar hızlı olmamıştır. Gelecek ise daha hızlı değer değişimlerine sahne olabilir.¹⁷⁵

Joseph Fichter, bu bağlamda sorunların iki durumda ortaya çıktığını ileri sürer. Bunlardan birincisi, ‘kültürün kabul ettiği değerler’ ile ‘insanların gerçek davranışı’ arasında bir boşluk ya da çatışma olduğu zaman; ikincisi ise, toplumdaki alt gruplara ait alt kültürlerin, farklı ve birbiriyle çelişen değerleri söz konusu olduğu zaman gerçekleşir. Birinci durumda insanlar; yüksek değerler, güçlü inançlar ve ifade edilmiş ideallere sahiptirler. Toplumlar, bunların davranışlarla ihlâli hâlinde yaptırımlar geliştirmişlerdir. Gençler, yaşlıların sahip oldukları bu ideal değerlere çeşitli nedenlerle davranışlarıyla uymayabilirler. Fakat bu uyumsuzluk, gençlerde daha fazladır. Çünkü gençler çoğu zaman yaşlıların sahip oldukları değerleri beğenmezler. Toplumsal değişimler de belli değerleri zayıflatır. Bununla birlikte toplumsal değerler, ‘mutlak’ değildirler ve ulaşılması zor şeylerdir. Hiçbir toplumda bireyler, üyelerinin bütün davranışlarında belli bir değeri tamamen ve her zaman gerçekleştiremez. İkinci husus,

¹⁷³ Nevzat Tarhan, *Toplum Psikolojisi*, Timaş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2011, s. 26.

¹⁷⁴ Enver Özkalp, *Sosyolojiye Giriş*, 13. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2005, s. 102.

¹⁷⁵ Alvin Toffler, *Gelecek Korkusu Şok*, Çev. Selami Sargut, Altın Kitap Yayınları, İstanbul 1975, s. 255.

çoğulcu (*plüralist*) toplumlarda alt kültürlerin farklı değerlere sahip oluşudur ki, bu da değerler çatışmasına yol açar. Bugün bir ‘gençlik alt kültürü’nden söz edilmektedir. Yetişkin kültüründen farklı değerlere, normlara ve rollere sahip bu alt kültür, kuşaklar arası çatışmaya neden olmaktadır.¹⁷⁶

İnsanların yaşamları, yeni değerleri oluşturur. Her yeni değer, bir önceki değere ters gelebilmektedir. İşte bu durumda değerler arasında çatışma ortaya çıkmaktadır. Çatışmanın temelinde ise, korunmak istenen değere sahip çıkmak ve onu daha işlevsel kılmak vardır. Yeni değerlere genellikle genç kuşaklar daha kolay uyum sağlarken, yaşlı kuşaklar sahip oldukları değerleri değiştirmekte daha tutucu bir tavır içine girebilmektedir. İşte bu noktada genç kuşaklarla yaşlı kuşaklar arasında çatışma meydana gelmektedir. Günümüzde, özellikle bilim ve teknoloji alanında meydana gelen değişimler, eski değer yargılarının ve yaşam anlayışının değişmesini zorunlu kılmakta ve kuşaklar arasında yaşanan ortak çevreye aynı oranda uyum sağlama konusunda sorunlar yaratmaktadır.¹⁷⁷

Her toplumun kendine dair önem verdiği, arzuladığı değerleri vardır.¹⁷⁸ Geleneksel nitelikli bu değerler; toplumdan topluma değiştiği gibi, zamanla değişim kültürünün gereklerine uygun olarak farklı anlamlar da yüklenebilmektedir.¹⁷⁹ Geleneksel Türk aile yapısında anne, baba ve büyüklere saygı duyulur ve küçüklere sevgi gösterilir. Kültürel değişmelere rağmen ailede bu değerler, hâlâ yaşamaktadır.

Türk toplumu, değerlerine bağlı bir millet olmakla birlikte, globelleşen dünyada meydana gelen kültürel değişme süreçleri ve değer yargılarındaki değişimler, çelişkilerin ortaya çıkmasına ve buna bağlı olarak kuşaklar arası çatışmaya neden olmaktadır. Geleneksel değerlerin hakim olduğu evde gençlere ‘dürüstlük’, ‘hak yememe’, ‘erdemlilik’ gibi kavramlar öğretilirken; modern toplumda bencillik, rekâbet, kıyas, çıkar ve yarış olguları öğretilmektedir. Ailede ‘az’ olsa da ‘helâl’ kazanç bir erdem olarak öğretilmeye çalışırken; dışarıdaki lüks arabalar ve markalı giysiler, birer saygınlık ve statü göstergesi olarak çelişkiler yaratmaktadır. Çünkü özellikle kitle iletişim araçlarındaki sanal dünyada, gençliğe mutluluğun para ile mümkün olduğu

---

¹⁷⁶ Tezcan, age, s. 21.

¹⁷⁷ Atalay Yörükoğlu, *Çocuk ve Ruh Sağlığı*, Özgür Yayıncılık, 19. Basım, İstanbul 1994, s. 390.

¹⁷⁸ Özkalp, age, s. 101.

¹⁷⁹ Doğan, age, s. 320.

fikri aşılarmakta, en önemli değeri olarak parayı gören gençler, onu tüm sorunlarını çözülebilecekleri bir araç olarak görmeye başlamaktadır.

Sonuç olarak, kuşaklar arası çatışmanın nedenleri arasında toplumsal değeri çatışmalarının önemli bir yeri vardır. Toplumsal değeri, bütünleyici ve olumlu etkilerine rağmen, toplumsal sorunların ortaya çıkmasında etkili olduğu görülür. Kuşaklar arası meydana gelen çatışma, değeri yargılarında ortaya çıkan değerişmeler nedeniyle toplum içinde önemli sorunlara yol açabilir.

2.5. Çatışma Konuları

Günümüzde toplumlar hızlı bir kültürel değerişim süreci içinde yaşamaktadır. Toplum yapısındaki değerişmeler, kültürün de değerişmesine neden olmaktadır. Bilimsel, teknolojik ilerlemeler, yeni icatlar, çalışma şekilleri, nüfus ve göç hareketleri, sosyal ve siyasal hayattaki gelişmeler, toplumun yapısını değeriştirmektedir.¹⁸⁰

Toplumsal değerişme süreci içerisinde farklı biçimde toplumsallaşan kuşaklar, sürekli bir çatışma içindedir. Kişisel kimliğe ve toplumsal olgunluğa ulaşmak için genç; karşı gelmeli, meydan okumalı ve yaşlı kuşağın yerini almalıdır. Burada kuşaklar çatışmasının tohumları yatar.¹⁸¹

Bugünün yetişkin ve yaşlı kuşakların yetişme tarzıyla, kendi çocuklarını yetiştirme tarzı farklılık arz etmektedir. Nitekim genç kuşaklarla, anne-babaların kuşakları arasında çarpıcı ayrılıklar vardır. Bundan dolayı, genç kuşaklarla yaşlı kuşaklar arasında anlaşmazlığa neden olan birçok konu ortaya çıkmaktadır.

Nirun, 'kuşaklar arası çatışma'ya neden olan konuları aşağıdaki şekilde sıralamıştır:¹⁸²

- ✓ Disiplin ve denetim;
- ✓ Gençlerin toplumsal değerişmelerden kaynaklanan yeni değerişlere uyum sağlama çabalarına karşılık, yaşlıların daha tutucu, daha baskıcı, otoriter ve emredici davranış göstermeleri;
- ✓ Arkadaş seçiminde daha bağımsız olmak isteyen gençlerin, sosyal etkinliklerin etkisi altında hür davranış içine girmek istemeleri;

¹⁸⁰ Bahar, age, s. 63 - 64.

¹⁸¹ Mahmut Tezcan, *Kuşaklar Çatışması: Okuyan ve Çalışan Bir Gençlik Üzerine Araştırma*, Kadioğlu Matbaası, Ankara 1981, s. 23.

¹⁸² Nihat Nirun, *Sistemantik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1994, s. 110.

- ✓ Para ve harcamalarla ilgili, yani ekonomik konularda gençlerin aileleri karşısında isyankâr davranış göstermeleri ve buna mukâbil yaşlıların ise tasarrufa gençlerden daha çok önem vermeleri;
- ✓ Eğlence sektörünün oluşmasıyla birlikte, büyük şehirlerde gençleri cezbederek ailelerinden kopartan eğlence merkezlerine yaşlı kuşağın daha ihtiyatlı bakmaları;
- ✓ Aile büyüklerinin eleştirilerine ve doğru yolları gençlere göstermelerine karşın; gençlerin tahammül, sabır ve anlayışla hareket edemez durumları;
- ✓ Gençlerin fazlasıyla bağımsız, özgür olmak istemelerine karşın; ailelerin buna karşı koymaları durumunda büyüklerin bu tutumunu kabul etmemeleri;
- ✓ Ailesinden yeterince anlayış bulamadığı konusunda gençlerin şikayetleri..

Türkiye özelinde konuya baktığımızda; gençlerle anne-babaları arasında en yaygın olarak karşılaşılan çatışma konularını şu şekilde sıralayabiliriz:

Ailelerin gençleri hâlâ küçük bir çocuk olarak görmeleri, her şeylerine karışmak istemeleri, sürekli olarak başkalarıyla kıyaslamaları, serbest bırakmamaları, kardeşler arası ayırım yapmaları, başkalarının yanında aşağılamaları, dövmelemleri, kızların erkeklerle arkadaşlık etmelerine izin vermemeleri, meslek seçiminde ebeveynlerin kendi düşüncelerini kabul ettirmeye çalışmaları, giyim tarzlarına karışmaları, ders çalışmaları için sürekli baskı yapmaları, siyasi yönden kendilerinden farklı düşünmelerini hoş karşılamamaları, gençlerin sigara kullanması, makyaj yapmalarının engellenmesi, evlenecekleri kişileri kendileri belirlemek istemeleri, annelerin karşı cinsten arkadaşlarıyla geziye gitmelerine izin verilmemesi, gençlerin eş seçiminde mezhep farklılıklarına müsaade edilmemesi, saç-sakal uzatmalarının engellenmesi, siyasi eylemlere katılmalarına engel olunması, harçlık yetersizlikleri ve harcama biçimleri, gece sokağa çıkmanın kısıtlanması, karşı cinsle arkadaşlıklarının onaylanmaması, okul sorunları, arkadaş ilişkileri, arkadaşlara müdahaleler ve arkadaşların yetişkinlerce beğenilmemesi, sürekli eleştiriye ve nasihata mâruz kalmaları..

Bütün bu konular, neticede her iki kuşağın çatışmasına sebep olmakta; ailelerin evlatlarıyla olan sosyal kontrol düzeyi, ailenin toplumsal statüsü, geliri, öğrenim durumu gibi çeşitli etkilere bağlı olarak da farklılıklar gösterebilmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YETİŞKİN KUR'ÂN KURSLARININ KUŞAK ÇATIŞMALARINI ÖNLEMEDEKİ ROLÜ

3.1. Alan Araştırması ve Amacı

“Yetişkin Kur’ân Kursları’nın Kuşak Çatışmalarını Önlemedeki Rolü” konusundaki tez çalışmasının bu bölümünde ‘mülakat yöntemi’ kullanılmıştır. Bu yöntemin seçilmesindeki amaç, Keçiören Müftülüğü’ne bağlı Kur’ân Kursları’nda eğitim alan öğrencilerle görüşerek, konunun aydınlatılmasına yönelik verilere ulaşmaktır. Bu amaçla Keçiören İlçe Müftülüğü’ne bağlı Kur’ân Kursları’na devam eden öğrenci evreninden, 50 kişilik bir örneklem grubu teşekkül ettirilmiştir.

3.2. Araştırmanın Bulguları ve Değerlendirilmesi

3.2.1. Öğrencilerin Sosyo-Demografik Özellikleri

Araştırmanın yapıldığı 2015 - 2016 Eğitim Öğretim Döneminde, Keçiören’deki Kur’ân Kurslarında yetişkin öğretime devam eden mevcut öğrenci sayısı 8131’dir. Araştırma kapsamında görüşülen öğrencilerin tamamı, ‘gündüzlü bayan öğrenci’lerden oluşmaktadır.

Tablo 4

Yaş	Sayı	Oran (%)
4 - 6 Yaş	463	5,7
7 - 18 Yaş	1.032	12,7
19 - 30 Yaş	933	11,5
31 - 50 Yaş	3.210	39,5
51 ve Üzeri	2.493	30,6
Toplam	8131	100

Keçiören Müftülüğü’ne Bağlı Kur’ân Kurslarında Eğitim Alan Öğrencilerin Yaş Durumlarına Göre Dağılımları (2015 - 2016)

Bu aşamada, araştırma kapsamında görüşülen öğrencilerin; cinsiyetleri, yaşları, medeni durumları ve ikamet ettikleri yerlere ilişkin bazı bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 5

Cinsiyet Durumları	Sayı	Oran (%)
Kadın	50	100
Erkek	-	-
Toplam	50	100

Kur’ân Kursları’na Gelen Öğrencilerin Cinsiyet Dağılımları

Yukarıdaki tabloda yer alan yaş grupları, Kur'ân Kursları'na eğitim almak amacıyla gelen öğrencilerin yaş gruplarıdır. Tablodan da görüleceği üzere, Kur'ân Kursları çok farklı yaş gruplarına eğitim vermektedir.

Tablo 6

İkamet Edilen Semt ve Mahalleler	Sayı	Oran (%)
Güçlükaya Mahallesi	12	24
Çiçekli Mahallesi	3	6
Etlik - Ayvalı	2	4
Sanatoryum	3	6
Etlik - Esertepe	20	40
Gazino	5	10
Subay Evleri	3	6
İncirli	2	4
Toplam	50	100

Mülâkat Yapılan Öğrencilerin İkamet Ettikleri Yerleşim Yerlerinin Semtlere Göre Dağılımı

Kur'ân Kursları'nda görüştüğümüz öğrencilerin tamamı, Ankara'nın Keçiören ilçesinde ikâmet etmektedir. Araştırmanın yapıldığı yerler, mahalle muhtarından alınan bilgiler neticesinde sosyo-ekonomik ve eğitim düzeyi yüksek olan semt ve mahallelerdir. Bu semt ve mahallerdeki Kurslar'ın seçilme sebebi, bu Kurslara katılan öğrencilerin farklı yaş gruplarını barındırması, 'kuşak çatışması' gibi kavramlara âşinâlık ihtimali, gecekondü bölgelerine nazaran kentleşme oranının ve eğitim düzeyinin yüksek olmasıdır.

3.2.2. Öğrencilerin Sosyo-Kültürel Özellikleri

Burada öğrencilerin daha çok öğrenim ve okul durumlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Zira kuşak çatışmalarında bireylerin öğrenim durumları, okul tecrübeleri, hayat deneyimleri, gelenek-göreneklere bağlılık, okulun bireye kazandırdığı hayata bakış açısı gibi faktörler önem arz etmektedir. Okula gitmeyen veya okulla ilişkisi kesilmiş bireylerin, kuşak çatışmalarından etkilenme durumlarına ilişkin tespitler de anlamlı olacaktır.

Tablo 7

Öğrenim Düzeyleri	Sayı	Oran (%)
Okur - Yazar Değil	5	8
İlkokul Mezunu	8	12
İlköğretim Mezunu	10	40
Lise ve Dengi Meslek Okul Mezunu	14	26
Yüksekokul ve Üniversite Mezunu	13	14
Toplam	50	100

Mülâkat Yapılan Öğrencilerin Öğrenim Düzeylerinin Dağılımları

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, Keçiören Müftülüğü'ne bağlı Kur'ân Kursları'na kayıtlı öğrencilerin eğitim düzeyi, ağırlıklı olarak 'Lise mezunu' düzeyindedir. Bunu ilköğretim mezunları takip etmektedir. Seçtiğimiz örneklem grubu göz önünde tutulduğunda, yüksekokul ve üniversite mezunu katılımcıların oranı oldukça yüksektir. 'Okur-yazar' olmayan katılımcılar ise, büyük ölçüde yaşlı yetişkinlerden oluşan '50 yaş üstü' gruba dahildir.

Tablo 8

Öğrencilerin Meslek Durumları	Sayı	Oran (%)
Ev Hanımı	36	72
Öğrenci	5	10
Emekli	4	8
Memur	5	10
Toplam	50	100

Mülâkat Yapılan Öğrencilerin Meslekî Dağılımları

Yukarıdaki tablodan, mülâkat yapılan 50 kişilik örneklem grubuna dâhil öğrencilerin büyük oranda (%36) 'ev hanımı' oldukları anlaşılmaktadır. İkinci sırayla bunu 'öğrenci' kategorisi izlemektedir. Ardından 'emekli' ve 'memur' grubu izlemektedir.

Tablo 9

Medeni Durumları	Sayı	Oran (%)
Bekar	5	10
Evli	41	82
Boşanmış veya Dul	4	8
Toplam	50	100

Mülâkat Yapılan Öğrencilerin Hâlihazırdaki Medeni Durumları

Örneklem grubunda yer alan 50 öğrencilerin büyük oranda (%82) evli oldukları görülmektedir. Öğrencilerin medeni durumları, kuşak çatışmalarının irdelenmesinde önem arz etmektedir. Çünkü öğrencilerin evli olması, aynı zamanda ‘anne’ olmaları ihtimâlini beraberinde getirmekte ve dolayısıyla ‘anne – çocuk’, ‘gelin - kayınvâlîde’ ve ‘karı – koca’ ilişkileri açısından anlam taşımaktadır. Bu ilişkiler, kuşkusuz ‘kuşak çatışmaları’ boyutuyla kaynak teşkil etmektedir.

Tablo 10

Öğrencilerin Kuşak Çatışması Yaşama Durumu	Sayı	Oran (%)
Evet	25	50
Hayır	15	30
Kararsız	10	20
TOPLAM	50	100

Mülâkat Yapılan Öğrencilerin ‘Kuşak Çatışması Yaşayıp Yaşamadıkları’ Sorusuna Verdikleri Cevapların Dağılımı

Mülâkata katılan denek öğrenciler, kendilerine “kuşak çatışması yaşayıp yaşamadıkları” sorusuna %50 oranında ‘evet’, %30 oranında ‘hayır’ ve %20 oranında da ‘kararsız’ oldukları cevabını vermişler ya da ‘sessiz’ kalmışlardır.

3.2.3. Örneklem Grubunda Yer Alan Yetişkin Öğrencilerin Mülâkat Sorularına Verdikleri Cevaplar

Deneklere yöneltilen soruların seçiminde ‘Kuşak Çatışması kavramının interdisipliner yönü göz önüne alınarak psikolojik, pedagojik ve sosyolojik boyutları yansıtılmaya çalışılmıştır. Bayan öğrencilerden müteşekkil örneklem grubunda yer alan deneklere, ilk olarak ‘Kuşak Çatışması’ kavramından ne anladıkları sorulmuştur.

3.2.3.1. ‘Kuşak Çatışması’ Kavramının Öğrenciler Tarafından Algılanışı

Denek öğrencilerle yapılan mülâkatlarda ilk olarak kendilerine “**kuşak çatışması** kavramından ne anlıyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Burada özellikle öğrencilerin bu kavrama ne ölçüde aşina oldukları ve kavramı doğru bir şekilde bilip bilmedikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çünkü kavrama yabancılık ya da yanlış bilme, çalışmamız açısından istenilen sonuçlara ulaşmada başlı başına engel teşkil edecek ya da yanıltıcı sonuçlara götürebilecekti. Denekler tarafından bu soruya verilen cevap niteliğindeki ifadeler aşağıda yer verilmiştir.

Farklı zaman dilimlerinde dünyaya gelen insanların birbirlerini anlamaması, benimle ailem arasında olmuştur. Şimdi benimle çocuklarımın arasında olacaktır. Onlar beni anlamıyor, ben onları anlamıyorum. Her kuşak arasında oluyor. Zamanın ve yerin koşullarına göre olası gelen bir durum..! (Ş. T.)

Zaman farkından ziyade yaşanmışlıklar, ne yaşadığı, ne aktardığı, o yaşayanların da bunu ne kadar anladığı, ne kadar algıladığı, çünkü yaşamadıkları şeyi anlamaları mümkün değil. Herkes yaşadığı zamanı biliyor, onunla bir tecrübe ediniyor, onunla bir hayat çiziyor. Aradaki yaş farkından kaynaklanan yaşam şekillerinden doğan olumsuz etkenler. Kendisi gibi olmaması, biz şu eziyetlere dayandık, şunları gördük.. (Z. Ç.)

Büyüklerle yeni neslin bazı fikirlerinin çatışması, anlaşamaması, anne-babayı câhil olarak görmek, siz bir şey bilmiyorsunuz, biz dışardayız, her şeyi görüyoruz, daha iyi biliyoruz. Anne babanın fikri onlara çok eski geliyor, arkadaşların fikirleri daha değerli.. (T. K.)

Yaş farkı. Bence zaman geçtikçe, teknoloji ilerledikçe yaşlılarla gençlerin anlaşamaması, yetişkinle çocukların uyumsuzluğu.. (A. Ş.)

Bizden önceki nesil ile bizim öğrendiklerimiz farklı! Biz ve bizim küçüklerimiz her devrin yaşadıkları farklı olduğu için, öğrendikleri de farklı..! Yaşam şekillerimiz de birbirine uymadığı için çatışma yaşıyoruz. Kimse birbirinin fikrini, yaşantısını kabul etmek istemiyor..! (A. Ö.)

Yaşlar arasındaki anlayışın uyumsuzluğu, örf ve adetlere herkesin farklı anlam yüklemesi, birbirinin yaşamış olduğu sıkıntıları insanların yeteri kadar anlamaması.. (R. C.)

Bizimle veya bizden sonraki veya bizden önceki bir neslin arasında oluşan sorunlardır. (H. K.)

Toplumda kişiler arasında yaşanan sıkıntı ve bağdaşmamaktadır. (B. E.)

Yukarıdaki anlatımlarda özellikle yetişkinler, 'kuşak çatışması' kavramını tanımlarken; yaşlılarla gençlerin anlaşamaması, iki nesil arasındaki görüş ayrılıkları, önceki nesil ile sonraki neslin arasındaki yaşanan kopukluklar, örf ve adetlere herkesin

farklı anlamlar yüklemesi, anne-babalar ile çocuklar arasındaki yaşanmışlıkların farklı olması, çocukların anne babalarını câhil olarak görmeleri, zamana uymamaları, yaş farkından doğan yaşam şekillerinin uyuşmaması gibi hususlara vurgu yaptıkları gözlemlenmiştir.

Bu vurgular, Aydın'ın 'kuşak çatışması'ndan kastın; "yetişmekte olan nesil, yani çocuk ve gençlerle belli bir anlayış ve sosyal bakışı temsil eden yetişkin neslin arasındaki anlaşmazlıklar"¹⁸³ olduğu tespitiyle örtüşmektedir.

3.2.3.2. Öğrenciler Tarafından Belirtilen Kuşak Çatışmasının Nedenleri ve Sonuçları

'Kuşak Çatışması' kavramından 'ne anladıkları' sorusundan sonra deneklere, Kuşak Çatışması'nın 'nedenleri ve sonuçları' konusunda neler düşündükleri, sorulmuştur. 'Kuşak Çatışması'nın neden ve sonuçları konusunda öğrenciler, aşağıdaki görüş ve düşünceleri ifade etmişlerdir:

Çocuklarımızla yaş farkı, düşünce farkı, çevresel faktörler, hayat koşulları, birbirini anlayamama, empati kuramama, sohbetin olmaması, eğitimsizlik, iletişimsizlik, bencillik.. (Ş. T.)

Teknoloji, kuşak çatışmaları arttırıyor; dünya köy gibi oldu. Yaşlı insanların kendini hiç yenileyememeleri, atalarından ne gördüyse hayatını öyle devam ettirmeleri.. (Z. Ç.)

Yaş, zaman, kültür, anlayış farklılıkları, çevre farklılıkları.. (H. Ç.)

"Gençler rahatına düşkün, yalnız yaşamayı seviyorlar, hür yaşamayı seviyorlar, bilgisayar oyunları, telefonlar.. (A.Y.)

"İnsanların sosyal yaşantıları, eğitim seviyeleri, hayata bakışları.. (A.Ö.)

Empati kuramama, birbirini dinlememe, dönem değişiklikleri, maddi durumlar, eğitimsizlik, çıkar ilişkileri, bilgisayar, facebook, teknoloji, kültürlerin, geleneklerin değişmesi, tecrübeler ve birikimlerin farklılığı.. (B. E.)

---

¹⁸³ M. Zeki Aydın, "Kuşaklar Arası Çatışma mı? Uyum mu?", *Anadolu Gençlik*, Sayı 100, Mayıs 2008.

Yüksek beklentiler ve hayat standartlarının yükselmesiyle; bizimle çocuklar arasındaki fark, evde anne-babanın verdiği doğrularla arkadaşlarının doğrularının farklılığı, sosyal çevrenin etkileri, diyalog eksikliği, aynı yöne bakmamak, bizler büyükler olarak gelenek-göreneklerimize göre çocuk yetiştiriyoruz, okula gittiklerinde değişiyorlar, sosyal yaşantıda değişiyorlar, topluma uyuyorlar. (Y. S.)

Teknoloji, topluma ayak uyduramama, yaşam tarzları, anne-babamıza göre gençler manevî değerlere sarılmıyorlar, kapitalizm kendin çalışmalısın, kendin yaşamalısın öğretileri, para odaklı, maddiyat odaklı, güç odaklı, bencilce yaşamak istemeleri, saygı ve sevginin azalması bence başlıca nedenlerdendir. (B. Ö.)

Hayat, zaman farkı evde sohbetin olmaması, herkes kendi isteğinin olmasını istiyor, istediği olmayınca çatışma çıkıyor. (R. C.)

Öğrencilerin kuşak çatışmasına neden olarak, ‘teknoloji’ye özel bir vurgu yaptıkları görülmektedir. Buna ilâveten; sağlıklı iletişim kuramama, empati yapmama, eğitim eksikliği, yetişkinlerin kendi dönemlerinde çok sorumluluk yüklenmiş olmaları ve/fakat gençlerin bencillikleri nedeniyle sorumluluk almaktan kaçınmaları, anne-babaların gelenek göreneklere verdiği değeri gençlerin vermemesi, çevresel faktörler, gençlerin maddi - manevî değerleri ebeveynleri kadar önemsememeleri gibi hususlar, diğer vurgu yapılan ana temalardır.

Bu temalar, Nihat Nirun’un İkinci Bölüm’de yer verdiğimiz ‘kuşaklar arası çatışma’ya neden olan konulara ilişkin tespitlerini¹⁸⁴ teyit etmektedir. Benzer şekilde Emin Karip de, ‘çatışma nedenleri’ olarak; saygısızlık, bilgi yetersizliği, eğitim ve kültür farkı, baskı altında kalma, kendini kanıtlama çabası, taraflı davranma, bireysel sorunlar, kendisine değer verilmediği duygusu, haklılık, doğruluk ve hatasızlık algısı, iletişim yetersizliği ya da bozukluğu gibi durumlara işâret etmiştir.¹⁸⁵

‘Kuşak Çatışması’nın sonuçları’ konusunda ise denekler; “kırgınlık, üzüntü, uzaklaşma, anlamak istemiyorlar, saygısızlık, sevgisizlik” (Z. Ç.) ve “fazla baskı, küskünlük, geçimsizlik, uzaklaşma” (Y. K.) gibi ifadeler kullanmışlardır.

¹⁸⁴ Bkz. s. 84 – 85; Nirun, age, s. 110.

¹⁸⁵ Emin Karip, *Çatışma Yöntemleri*, 5. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2013, s. 207.

Bu konudaki ifadeler, birbirine çok benzediği için birkaç örnek alınmakla yetinilmiştir. İfadelerden de anlaşıldığı gibi, çatışma hangi konuda olursa olsun, her kim arasında yaşıyorsa yaşansın, arzulanmayan sonuçlar ortaya çıkarmaktadır.

3.2.3.3. “Kur’ân Kursu’na Gelmeden Önce Kuşak Çatışması Yaşıyor muydunuz? Cevabınız ‘Evet’ ise, Hangi Alanlarda Yaşıyordunuz?” Sorusuna Öğrencilerin Verdikleri Cevaplar

Kur’ân Kursları’nda eğitim alan öğrencilere, daha önce kuşak çatışması yaşayıp yaşamadıkları, yaşamışlarsa bunun hangi konularda olduğuna dair sorular yöneltilmiştir. Bu soruların yöneltildiği bayan öğrenciler; ağırlıklı olarak evli, çocuklu, genç kız, kayınvâlide , görümce, elti, babanne, anneanne gibi toplumun farklı rolleri üzerinde taşıyan, farklı kimliklere sahiptirler.

Yetişkin Kur’ân Kursları’ndaki bayan öğrenci profilleri, toplumun her kesiminden örnekler sunmaktadır. Deneklerin yaşadıkları farklı çatışma alanlarını; annelerin - çocuklarıyla, gelinlerin – kayınvâlideleriyle ve eşlerin kendi aralarında yaşadıkları şeklinde gruplandırmak mümkündür.

1. Annelerin Çocuklarıyla Teknoloji Ürünlerinden Kaynaklanan Çatışma Örnekleri:

Hocam iki büyük oğlum var. Kesinlikle iletişim kuramıyorum. Herkesin kendi kafasında kurduğu bir dünya var. Aynı odada bile otursak ellerinde telefon var. Herkesin bambaşka hayali, bir dünyası var. İletişimsiz olduğumuz için de, ne biz onların sorunlarını anlıyoruz, ne de onlar bizim sorunlarımızı anlıyor. (Y. S.)

Biz, çocuklarımızda kendi hayallerimizi yaşatmak istiyoruz. Biz okumadık. Bizim olmadı, onun olsun diye. Çocuklarımızdan iki hayat istiyoruz. Bize verilmedi o imkanlar. Hayallerim vardı, okutulmadım. Kızım hem kendi hayatını yaşasın, hem benim hayalini kurduğum hayatı yaşasın istiyorum. İki hayatı birden, yani hem kendisinin olanı ve hem de benim hayallerimi yaşayacaksın diyorum. (S. A.)

Biz küçükken sokakta oynardık. Şimdiki çocuklar sokakta oynamıyor. 3 oğlum var, yalnız kalıp bilgisayar oynamak istiyorlar. Odalarına giriyorum daha odasından çıkmadan “kapıyı örter misin?” diyor. (A. Ş.)

Şimdiki internet çocuğu olduğu için hiç odasından çıkmıyor. Hiç konuşma yok. Anneler dizi başında, çocuklar bilgisayar başında..!

Sürekli bilgisayar oynuyorlar..! Eğer herkesin elinde bir bilgisayar ya da cep telefonu varsa çatışmıyorlar. Her çocuğa telefon verince ortalık sakin ama çocuklar sorumluluklarını yerine getirmiyorlar. Bu da çatışma doğuruyor. Teknolojik her şeyi alıp, 3 yaşındaki çocuğun eline tablet, akıllı telefon verirsen böyle olur..! Sonra da üzerine gitmeyeceksin çünkü sen alıştırdın. (H. Ş.)

Ben, liseye gidene kadar 2 kızımın da eline telefon vermedim. Bir sene sonra ikisine de telefon aldık. Sonra ikisini de tanıyamaz hale geldik. Yani baba gelene kadar odalarında, hiç ev işlerine yardım etmiyorlar. Baba işten gelince odalarından çıkıyorlar. Teknoloji, akıllı telefon, internet çocukları çok bozdu. Bütün iletişimi bozdu, bütün ilişkileri değiştirdi. Anneye, babaya, eşe dosta, komşuya ihtiyaç kalmadı! Telefon yetiyor onlara..! (A. K.)

Kızım ortaokula gidiyor. Telefonunu kaybetmiş..! O kadar bağımlı ki yemek yemiyor, kilo verdi. Telefon başında, internet başında oturmaktan telefonsuz yaşamıyor..! Hiçbir sorumluluk almak istemiyor, bu alanda çok çatışıyoruz. Neyse ki telefonu kaybıldı da, böyle de yaşanabileceğini gördü. Biz, mahrum kalmamız, arkadaşında da var diye alıyoruz ama biraz mahrum kalması gerekiyor. (D.M.)

Öğrencilerle yapılan görüşmelerde anlattıklarından, en fazla ‘kuşak çatışması’ yaşadıkları alan olarak ‘teknolojik gelişmeler’in getirdiğı iletişim araçlarının kullanımı konusunda olduğu gözlemlenmektedir. Bu da, İkinci Bölüm’de yer verdiğimiz literatürde yer alan tez ve yaklaşımlarla örtüşmektedir. Örneğin Özgüven, bu konuda “boş zamanlarının artışı, kentleşme, artan fiziksel hareketlilik, geleneksel toplulukların kayboluşu” gibi faktörleri, iki kuşakın toplumsallaşma durumu arasında boşluk doğurduğunu ifade etmişti.¹⁸⁶ Köknel de televizyonun, geleneksel kültürümüzde evin büyüğü olduğu için dinlenen, saygı duyulan, dedelerin-ninelerin yerini aldığı; aile bireylerinin televizyonun başında hiç konuşmadan, karşı çıkmadan ne gösterilirse televizyonu izlediğini, gençler ve yetişkinler arasında iletişim sorunlarına yol açtığını belirtmektedir.¹⁸⁷

2. Annelerin Çocuklarıyla ‘Eğitim Kaynaklı’ Çatışma Örnekleri:

Kur’ân Kursu’na geldiğimde oğlum lise dönemindeydi ve okulu asıyordu. Ben de diyordum ki; ben annemi hiç üzmedim, hiç yalan

¹⁸⁶ Bkz. s. 73; Özgüven, age, s. 279.

¹⁸⁷ Köknel, age.

söylemedim, benim evladım niye bunu yapıyor diye acayip tepkiler veriyordum. Büyük oğlumla da farklı çatışmalar yaşadım. Uç noktalardaydım! O'nun söylediği söze ben kırılıp, üzülüp aradaki diyalogu kapatabiliyordum. (A. Ş.)

Benim oğlumun birisi 26, diğeri 18 yaşında.. Günümüzde annelere bakıyorum, çocukları çok bencil yetiştiriyorlar..! Çocuk, büyük bilmeli dede-nene bilmeli, akraba bilmeli! Bunlardan uzak nötralize bir hayat yaşadığından bütün duygulardan yoksun oluyor. Çocuklar şimdi asosyal oluyorlar. Bunu biz yapıyoruz! Sadece iyi okul kazansın istiyoruz. Mesela çocuk Ankara Fen Lisesi'ni kazanıyor ama sosyal ilişkileri sıfır! Okul kariyeri iyi, “anne-baba bizim övünç kaynağımız” diyor, ama mâneviyat vermiyor..! (A. Ö.)

Oğlumla, O Lisede iken çatışma yaşadım. Benim, O'nun tarzına inememiş olmam da bunda etkili oldu. Bizim annelerimiz, ‘ergenlik nedir?! bilmiyordu. Yani “siz ergensiniz” demiyordu ve beklentileri azdı. Fakat şimdi öğretmenlerde de var, ailelerde de! “Bunlar ergen dönemindeler” diye bir güdüleme var. Öğretmenleri de, “bunlar ergen işte! Sevecekler, yanılacaklar, üzerlerine fazla gitmeyin!” diye empoze ediyorlar. Öğretmenlerine, “biz ergenlik yaşamadık mı? Çocuklara niçin bunu güdülüyorsunuz? Onlara söylemesek de, sıradan bir şeymiş gibi o dönemi atlatsalar daha iyi olmaz mı?” dedim ve tepki aldım. Kızım SBS sınavına girecekti. Ben de, “evde sorumluluk da öğrensin” diye ders çalışmasının yanı sıra, ev işlerinde de yardımcı olmasını istedim. Öğretmenlerinden ve diğer velilerden çok tepki aldım. Küçükken çocuğun yolunu çizmeli, ortaokuldan, liseden sonra sıkıntı oluyor. Arkadaş faktörü, ailenin önüne geçiyor. Oğluma, “dışardan bir şey yeme, kimseden birşey alma!” diyorum. Bana, “anne sen beni hangi birinden koruyacaksın, sınıfta şu var, şu var” dedi. “Önce Allah’a, sonra bana güveneceksin!” dedi. Lise çocuğunu elinden tutup okula götüremiyorsun, ders çalıştıramıyorsun! Ders çalışma konusunda benim beklentilerim çok yüksekti. Birbirimizi hiç dinlemiyorduk! (Y. S.)

Bu ifadelerden, annelerin çocuklarının ders çalışmaları ya da eğitimle alakalı konularda fazlaca kuşak çatışmaları yaşadıkları görülmektedir. Arslanargun, ailelerin çocuklarının eğitiminde daha fazla söz sahibi olması ve sorumluluk üstlenmesinin, eğitim konusunda yeterli ve sağlıklı bilgilenmeyle mümkün olacağı, eğitim ve iletişim teknolojileri alanında yaşanan hızlı değişimin; ‘geçmiş’ ve ‘bugün’ arasında anlayış

farklılıklarının oluşmasını ve dolayısıyla sürekli yeni bilgilerle yenilenmeyi beraberinde getirmesi gerektiğini ifade etmektedir.¹⁸⁸ Neticede, eğitim sürecinde ve toplumda meydana gelen yeni gelişmeler, iki kuşak arasında farklılaşma ve anlaşmazlıkları artırmaktadır.

Kurslar'a katılan genç bir kız öğrenci ise, yaşadığı kuşak çatışmasını şu şekilde ifade etmektedir:

Burada hayata bakış açısı devreye giriyor. Bizden büyük ablaların bakışları başka! Hayata farklı pencereden bakıyorlar. Benden küçükler de daha farklı bakıyor. En basit örneği, bilgisayardan döküman hazırlanacak "ben hazırlarım" diyorum. Benim küçüğüm de diyor ki; "abla ne uğraşıyorsun ki, internette hazırı var!" Belki daha sonrasında çok değişecek. Şahine Teyze, "gençlere sorumluluk yüklenmiyor" diyor; ama bence gençlere çok sorumluluk yükleniyor. Eskiden insanlar doğar doğmaz okumak falan yoktu. Para kazanmak, hayata atılmak, evlenmek vardı. Şimdi ise neyle başlıyoruz? Oku, oku, oku; sınav, sınav, sınav..! Hem âhiretimizi kurtarmaya çalışıyoruz, hem de okumaya! Bir de hele hanımsan, 'evlilik gâilesi' var. Her taraftan baskı var. Bizim sorumluluklarımız çok..! (Z. Y.)

3. Annelerin Çocuklarıyla İletişim Problemlerinden Kaynaklanan Çatışma Örnekleri:

Oğlumla çok çatışıyorum. Babaya saygısı yok, baba hep alttan alıyor. Babaya karşı çok kötü konuşuyor, hep dünya etrafında dönsün istiyor. Çocuk merkezli hayatlarımız var. Eskiden çocuklar büyüklerini dinliyorlardı, şimdi hiç birşeyden memnun değiller..! Doyumsuzlar..! Babası oğluma diyor ki: Ben senin yaşındayken bir spor ayakkabısı için çok ağladım, almadılar! Şimdi öyle değil, her dedikleri almıyor. İsteklerine saygı göstermeye çalışıyoruz. 'Saz' dedi aldık, 'vücut geliştirme' dedi, ona gönderdik..! Şimdi de bizden motor istiyor. Şartlarımızı çok zorlayarak son model cep telefonu aldık, sadece 'teşekkür ederim' dedi. Herşey önlerinde ama mutlu değiller..! (G. E.)

Komşunun çocuğu çok şımarık, her dediği almıyor. Gideriz, bilgisayarın başından kalkmaz, 'hoşgeldin' bile demez..! Ne anneye konuşur, ne babayla iletişim kurar. Anne istemeyerek hamile kaldı. Çocuk sinir krizi geçirdi, ben istemiyorum, siz nasıl yaparsınız diye. Kıskançlıktan ve tahtının sallanmasından korkuyor. Her dediği

¹⁸⁸ Engin Arslanargun, "Okul-Aile İşbirliği ve Öğrenci Başarısı Üzerine Tarama Çalışması", *Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 18, 2007, s. 123.

yapıldı, çok şımartıldı. Eskiden çocuk, kardeşi olacağını doğunca öğrenirdi. Şimdi ise kardeşi olup olmamasıyla alakalı kendinde hak sahibi görüyor. (A. Ş.)

Annelerin çocuklarıyla yaşadığı ya da kendi gençlik dönemleriyle karşılaştığı iletişim problemleri çatışmaları Yörükoğlu, aşağıdaki şekilde açıklamaktadır:

İlk gençlik ve gençlik çağı oldukça fırtınalı dönemdir. Genç kendi kendisiyle ve çevresiyle sürekli savaş halindedir. Bu çelişkili duyuş ve davranışlar, Ruhsalimi'nde bu dönem için olağan sayılır. Ancak kimi gençte bu dönem gürültülü geçer, kimisi daha az çalkantılı atlar.¹⁸⁹

Yörükoğlu, ilkokul yılları uyumlu geçen bir çocuğun ergenlik tepkilerinde ve davranışlarında beliren değişimlere pek çok anne-babanın hazırlıksız yakalandığı, gençlerde meydana gelen huysuzluklara, tedirginliğe ve nedensiz öfke patlamalarına anlam veremediklerini dile getirir. Hiçbir şeyi beğenmeyen, hatta kendilerine düşman gözüyle bakan, en ılımlı uyarılara bile sert karşılık veren genç karşısında ailelerin bocaladıklarını, nasıl tutum takınacaklarını bilemediklerini, ilişkilerin karşılıklı bağrısmaya dönüştüğünü ifade eder.¹⁹⁰

Bu ifade ve açıklamalardan; çocukların günümüzde çok fazla doyumsuz oldukları, anne-babalarının kendi gençlik dönemleriyle karşılaştırıldığında, çocuklarına ellerinden geleni yapmalarına rağmen çocukların mutlu olmadıkları anlaşılmaktadır.

4. İki Kuşak Arasında Eğitim Algısındaki Farklılıktan Kaynaklanan Çatışma Örnekleri:

Şu anda anne olup; kendi gençlik yıllarında anne-babalarıyla yaşadıkları çatışmalara ilişkin örnek bir anlatım da aşağıdaki şekildedir.

Hocam bence en zor dönemi biz yaşadık. Babalarımız köylerde reçberlik yapmış, sonra fabrikalarda çalışmak için şehirlere gelmişler. Annelerimiz zaten okumamış..! Okumak istiyorlardı ama okumayı da algılayamamışlardı. Hem iş yapmamızı istiyorlardı, hem de okumamızı..! “Önce işini yap, sonra okursun!” derlerdi. Bizim sorumluluklarımız çoktu. Daha 12 - 13 yaşlarında hem kardeşlerimize bakardık, hem ev işleri yapardık! Bir taraftan da okumaya çalışırdık!

¹⁸⁹ Atalay Yörükoğlu, *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*, Özgür Yayınları, İstanbul 2012, s. 41.

¹⁹⁰ Age, s. 135.

Şimdiki gibi “bize ders çalışın!” diye zorlayan, çocukların tepesinde boza pişiren anneler yoktu. Okumayı biz çok istiyorduk. Okumanın kıymetini biliyorduk. Hem ev işlerinin altından kalkıyor, hem de canla başla okumak için uğraşıyorduk. (M.G.)

Yaşadıkları çatışma deneyimlerini anlatan bu deneklerin; doğum tarihlerinin, genel olarak 1970’li yıllar olduğu görülmektedir. Bu yıllar; köyden kente göçle beraber, geleneksel aile yapılarının kentle taşındığı ve ‘varoş’ tabir edilen gecekondu mahallelerinin oluştuğu dönemlere tekâbül etmektedir. Bu dönemlerde kentlere gelen aileler, kendi geleneklerini kente taşımış, kentle köy yaşamını harmanlamıştır. Gecekondu mahalleleri, sosyolojik tâbirle bir tür ‘tampon bölgeler’ haline gelmiştir.

Başlangıçta ne kırsala ne de kentlere ait olan ve ‘kırsaldan kentlere geçiş’ niteliğindeki bu tampon bölgelerde yaşayan ve farklı iki kültür arasına sıkışan çocuklar ve gençler; okul hayatıyla birlikte evlerinin dışına çıkmış, dışardaki toplum hayatıyla evdeki hayatın farklı olduğunu görmüşlerdir. Bu yeni ortamlarda kendilerine yer edinmeye çalışan gençler; bunun tek yolunun okumaktan geçtiğinin farkına varmışlardır. Bu nedenle dört elle okumaya, meslek sahibi olmaya sarılmışlar, kendilerine toplum içinde bir statü kazanmaya gayret göstermişlerdir. Çoğunluğunun aileleri daha öncesinde çiftçi olan gençlerin, daha sonra kız çocuklarının da okumasını çok önemsemedikleri görülmektedir.

5. Annelerin Kızlarıyla Giyinme Tarzından Kaynaklanan Çatışma Örnekleri:

Ben şöyle birşey yaşadım. İki kızım vardı. Ben çocuğumu gereği gibi yetiştirdim. Zamanı gelince kapanıp, örtünmesi gerektiğini biliyordu. Biri kabullendi, diğeri kabullenmedi! Yıllarca bizimle iletişimini kopardı. Bu ‘örtünme’ konusunda çok çatışmalar yaşadık! (M. G.)

Kızım var! Giyinme konusunda çatışmamız oldu. Olduğundan daha açık olmasın! Padesü giydirmekten umudum olmadığı için, askılı giyinmesin; illâ pantolan giyiyorsa üzerine tunik giysin istiyorum. Ama televizyonun ve çevrenin etkisi, genç kızlarımızda çok fazla..! Anneleri olarak bizler, kapalı olmamaza rağmen çocuk dışarda, televizyonda gördüğüne özeniyor. Benim zamanımda pantolon giyen, başını örtmeyen çok azdı. Beşinci sınıfa kadar okuduk. Okuldan çıkınca, herkes örtüyordu, biz de örttük. Pantolon giyen yoktu, biz de giymiyorduk. Taklidi iman boyutuyla..! Şimdi çocuklarda herşey

var..! Çocuklar görüyor, uygulamak istiyor ve çatışma buradan çıkıyor. Bana diyor ki, “herkes böyle giyiniyor.” (H. Ş.)

Giyim kuşam farklılığı, kuşaklar arası çatışmanın en büyük sebebi bence..! Büyüklerin giyim kuşamları farklı, tesettür anlayışı farklı..! Çünkü onlar başını geriden bağlayarak tarlada çalışırken; kimse ona eleştiride bulunmaz. Belki tesettürlü bir hanım onun yanında farklı değerlendirilebilir. Ben üç kuşakla birlikte yaşıyorum. Büyüklerim beni anlamakta zorlandığı gibi, zaten ben de küçükleri hiç anlamıyorum. Babanne torununa, “kızlar pantolon giyer mi? Sen erkek misin?” diyor. Çocuklarımın kapalı olduğunu iddia edemem ama kolları uzun giyinseler de babaneye çıplak geliyor. Erkek çocuğumun saçını uzatmasına, küpe takmasına çok kızıyorlar, “sen kız mısın!” diyorlar. 95 yaşındaki dedemiz çok farklı düşünüyor. Dinî kuralları yaşaması bakımından kendisinin iyi bildiğini, yeni neslin hiçbir şey bilmediğini düşünüyor. En basit örnek, kendi Kur’ân okurken çocuk dışarı çıkacak olsa, “şuan beni dinlemelisin!” diyor ve bunu kendine yapılmış çok büyük bir saygısızlık addediyor. (K. L.)

Kur’ân Kursları’na gelen annelerin %90’ı tesettürlü öğrencilerden oluşmaktadır. Hâliyle kızlarının da tesettürlü olmalarını istedikleri ve kendi gençlik dönemleriyle mukayese ettikleri görülmektedir. Kendi dönemlerinde, çevrelerinde pantolon giyenlerin çok fazla olmadığını; İlkokul’u bitirdikten sonra da ‘neden örtünmeleri gerektiğini bilmeden başlarını kapattıkları’ını ifade etmektedirler. Kendilerinin Kur’ân Kursları’nda bilinçlenmeye başladıklarını ve bu bilinçlenmeyle kızlarının da zamanı gelince başlarını örtmelerini istediklerini, ne var ki gençlerin, çevrenin ve medyanın etkisiyle buna çok da taraftar olmadıklarını söylemişlerdir. Gençler arasındaki örtünme şekli; zaman içinde değişiklik göstermiş, gençler arasında pardesüden ziyade tunik, pantolon ya da şal tarzı kapanma popülerleşmiştir. Askılı giyinme ve mine etek tarzı gençler arasında yaygın olduğundan; anneler pantolon ya da tunik tarzına da razı olduklarını ifade etmişlerdir.

6. Kayınvâlîde -Gelin Arasında Yaşanan Çatışma Örnekleri:

Ben kayınvâlîde mle yaşadım. Onun eğitim seviyesi farklı olunca onun bakış açısıyla seninki farklılaşıyor. Eğitim, yaşadığı köy, kasaba, belli bir bölgedeki gelenek ve görenekleri farklı..! Evdeki olaylara bakış açısı, zamanları karşılaştırması da..! “Bizim zamanımızda herşey farklıydı” derdi. Ben eğitim aldığım için, çocuklarıma daha esnek davranıyordum. O ise, “böyle olmaz! “Ağlarsa ağzına bir vur!” gibi

laflar söyler, daha sert davranmamı isterdi. Çatışmayı, çocuklarımı yetiştirirken, bu alanda yaşadım. (Ş.Y.)

14 Yaşında gelin oldum. Düğünümü bile hatırlamıyorum. Bir görümcem vardı. Zehir ile avuydu. Dört çocukla gelir, 'akşama gitse' diye yolunu gözlerdim. Aynı evde dört eltiydik. Bir kaynanam, bir de kayınpeder vardı. Çatışmalarımız çok oldu. Tarlada oldu.. Kayınlarımız arasında oldu. Sen küçüksün, kalk suya git, at sula" filan derlerdi. 35 kilo gelindim. Hamur yoğuramazdım. Kayınpeder yattığı yerden ekmeği pişirmeyi öğretirdi. Kaynanama 'gösteriver' derdi. "14 yaşında kocaya gelin olan, o ekmeği de bilir!" derdi. Öğretmezdi..! Kaynanam oğluna başkasını almak istemiş.. Tarlada yapır yapır ekin biçeni, ekmeği edeni.. Oğlu da beni alınca çok çatıştık..! Herif de 'el bebek gül bebek' tuttu beeni. "Karım da karım!" derdi. "Gücü yettiğince yapıyor" derdi. "Ekmeği pişirse bölene yok, yemek etse kaşığı sokanı yok" derdi. Bir eltimin dört bebesi, bir eltimin yedi bebesi vardı. Hepimiz aynı tuvalete gittik. Bir erkeklere sofraya kurduk, bir kadınlara, bir de ayrıca çocuklara. Sonra Ankara'ya geldik.. Gelin aldım.. 10 yıl beraber oturduk. Birbirimize 'ölünün körü'¹⁹¹ bile demedik. Aynı evde şimdi bu kadar kişi, dört elti, 20 çocuk bir arada olsun. Bak nasıl kuşak çatışması oluyor..! Beş yaşındaki torunun elinde bilgisayar var. Ben toruna, "babana 30 yaşında televizyon aldım" dedim. Küçük daha 10 yaşında araba istiyor bizden..! Ben de "anan soğan, baban sarımsak" dedim. Şimdi hocam! Eski zamanla, şimdiki zaman çok farklı..! Zamanında biz çok çekmişiz. (H. R.)

Kayınvâlide mle çok durdum. Çok çatıştım. Kayınvâlide m ben ne dersem tersini söylerdi. Şuna 'sürahi' desem, O 'bardak' derdi.. Çok hastalık çekmiş. Bizim zamanımızda çocuğun bezlerini dışarıda soğukta yıkardık. Bizim çilemiz çoktu. Kuyudan su çekecek, elinde çamaşır yıkıyacak, kaynatacak, sobayı yakacak, acaip çok iş vardı. Biz çok zorlandık..! Çamaşır makinesi çıktı bir şükrettik.. İlk eve geldiğinde oturup başında seyrettik. Şohben geldi, iki şükrettik.. Şohbene çok şükrettim.. Kışın maltız yakar, karda dışarıda çamaşır yıkardık. Şimdi gelinler çok rahat.. Herşey bir düğmeye basmayla oluyor.. Yine de çok yoruluyorlar.. Şimdi hazır bez var ama ev işlerinde çatışıyorlar. Bizim zamanımızı yaşasalardı, şimdinin kıymetini bilirdilerdi. (Z. K.)

---

¹⁹¹ Bazı yörelerde 'elinin körü' olarak kullanılır.

Kayınvâlîde mle her evde olduğu gibi sorunlarımız oldu. En çok çocuklarla ilgili yaşadım. Ben daha onların dediklerini yapıyorum. ‘Devir değişti’ artık diyorum. Kayınvâlîde m de “devir değişmedi, insanlar değişti” diyor. (A. Ö.)

Kayınvâlîde mle çok çatışma yaşadım. Pişirdiğimi beğenmez, meğersimezdi. Misafir gelirdi, sofraya hazırlardım. Misafirler ‘eline sağlık’ derdi. Misafirler içinde bana “ne yaptı ki hazır pişirdi” filan gibi laflar söylerdi.. “Biz ekerdik, biçerdik, odun toplardık, güzine yakardık.. Niçin eline sağlık diyorsunuz ki” derdi. Ben mutfakta iken, eşimle konuşurdu, ben içeri giremezdim..! Çok baskı gördüm. Toplumda konuşamazdım. Eşim de annesini tutardı. Özgüvenim hiç kalmamıştı. (M. A.)

Bizim zamanımızda çocuk sevmeyi bırak, emziremezdik bile..’ Beşiği ta diğer odaya alacaksın.. Beşiği taşırken de arka arkaya çıkardık odadan.. Oda da emzirsen ‘kepaze’ ederlerdi seni..! Çocuğu emzireceğim zaman kapıda öksürürdüm. Kayınpeder de “git, götür, emzir!” derdi. Kucağımıza bile alamazdık. (T. K.)

Kayınvâlîde m çok baskılar yaşadığı için hiç konuşmuyor, hiç yorum yapmıyor. Bu da büyük gerginliğe sebep oluyor. Misafir geliyor, ben yöresel yemekleri hiç bilmiyorum; bana öğretsin istiyorum.. Bilhassa gençlik dönemimde çok istedim.. Hiçbir şekilde bana göstermedi.. “Ben karışmam!” diyor, hep susuyor.. Sanki O gelin, ben de kayınvâlîde ..! Birşey iletmesi gerekiyorsa, oğluyla iletiyor.. Haa küs mü? Değil!. Küs de değil, dost da değil..! (K. L.)

Ben 26 yıllık evliyim, hocam. 26 senedir kayınvâlîde mle oturuyorum. Bazen iyi, bazen kötü oluyoruz. Eşim ortamı sağlamaya çalışıyor Bakıyor annesi, bakıyor karısı, öyle gidiyoruz. Kayınvâlîde me 4/4’lük bakarım. Herşeyini önüne getiririm, yediririm. Bir kere ‘Allah razı olsun’ demez. Büyük gelini geldi mi tek tek hatırını sorar.. ‘Benim omzum soğuk galiba’ derim. Benim yanımda duruyor.. Şekeri var, tansiyonu var.. Çamaşırı var.. Altına kaçışıyor, istifra ediyor. Ben bakıyorum yine de memnun değil..! Damadına karşı çok iyi.. O kaynanam gidiyor, sanki bir başkası geliyor. Onlar bakmaya evlerine bile götürmüyor. Bu durumdan çocuklarım etkileniyor. (Ü. O)

10 yıl kayınvâlîde mle birlikte yaşadım. Evin önünde park vardı. Hep içimde kalmıştır. Eşimle elelele tutuşup hiç parka inmedik. ‘Elâlem ne der?’ meselesi.. Hep baskı vardı. Yok baban kızar, yok başörtünü

şöyle bağla, yok ayıp olur vs.. Kayınvâlîde m çok otoriterdi. Yatarken dahi izin alıp yatardık. O 'şu yemeği yap!' derdi, onu yapardım. Kayınpederimde çok sertti. Baban ne diyorsa o olacak derlerdi. Eşimde eş figürü yoktu. Çocuk öyle bir ortamda büyüdü. Bizi değil de kayınvâlîde mi, kayınpederimi anne-babasıymış gibi gördü. Ben iş yapan hizmetçi gibiydim. Gelinin söz hakkı yok..! Sadece iş yapıyorsun. Beynim durmuştu, hiç birşeye karar veremiyordum. Bugün evleri temizle, bugün fasulye pişir gibi komutlarla hareket ediyordum. Lise mezunuyum ama evin ortamı onu gerektiriyordu. Çocuğum böyle bir ortamda büyüdü. Evde de yaşanan çatışmaları görüyordu. Oğlum 8 yaşındayken ayrı eve çıktık. Ama anne-babası olarak bizi görmedi. (G. E.)

Deneklerin yukarıda yer alan ifadelerinde; bundan 30 - 40 sene önce yapılan evliliklerin, o dönemde yaşanan kayınvâlîde-gelin ilişkileriyle günümüzdeki farklılıklara değinilmektedir. Bu bağlamda, evlenme yaşının 14 gibi evlenme olgunluğuna erişmeden çocuk yaşta olduğu, evlenenlerin kendilerinin düğünlerini bile hatırlamadıkları, bedensel ve ruhsal yapılarının evlenmeye müsait olmaksızın aniden olduğu ve çocukluklarını bile yaşamadan Anadolu'da gelinliğin çok ağır sorumluluklar getirdiğine değinilmektedir. Ayrıca eş olma, tarlada çok ağır işlerde çalışma, kalabalık aileler içerisinde ağır ev işlerine maruz kalma gibi sorunlar dile getirilmektedir. Hatta üç kuşağın birarada yaşadığı geniş ailelerde, torunların dede ve babaneye anne-baba rolü verdikleri görülmektedir. Buna sebep olarak çocuğun annesini evde sadece ev işleri yapan, hiç söz hakkı olmayan bir model olarak görmesi; dedenin otoritesinin sarsılmaması için babanın da çok fazla söz hakkının bulunmadığı, eş ve baba figürünü çocuğa yansıtamaması gösterilmektedir.

Kadınlar, toplumun kendine biçmiş olan gelin rolünü üstlenirken; büyüklere korkuyla karışık saygıdan dolayı, yaşamış oldukları sıkıntıları anlatmışlardır. O dönemin gelinleri, şimdinin kayınvâlîdeleri olmuş; zamanında yaşadıkları eziyetleri şimdinin kayınvâlîdeleri olarak gelinlerine yansıtmak istemediklerini ifade etmişlerdir.

7. Gelin Kayınvâlîde Arasında Yaşanan Çatışma Örnekleri:

Biz kayıp bir nesil olduk. Osmanlı bir kayınvâlîdem oldu. Her dediğini bize yaptırırdı. Şikayet etsek de yaptık dediklerini..! Ama yeni nesile biz bunu yapamayız. Hem ezilen gelin, hem de kayınvâlîde oldum. (A. Ö.)

Gelinim var, kayınvâlîdemim davrandığı gibi davranmıyorum. Bana uymak zorunda değil..! O da bir birey, O'nun da fikirleri var. Ailecek yaşıyorsak, torunumla ilgili önce gelinime söylüyorum.. O izin verirse torunuma söylüyorum. (F. Y.)

Sekiz sene bir gelinimle durdum. Sekiz sene de ikinci gelinimle.. Seslenmeyince çatışma olmuyor. Yoksa çatışacak çok şeyiniz var. (Z. K.)

Oğlum evleneli iki yıl oldu. Kayınvâlidemin, kayınpederimin bana yaptığı anlayışsızlıkları ben gelinime karşı yapmamaya çalışıyorum. Ben gelin iken kayınvâlidem kahvaltı hazırlamaya kalkmazdı. Ben kalkardım.. Ben yatarken kayınvâlidem kalkıp hazırlasa ayıp olurdu. Şimdi ‘gençler uyusunlar’ diye ben hazırlıyorum kahvaltuyu.. Ama bir baktım, bu sefer de hiç tınmıyorlar..! Neredeyse kalkıp yiyecekler..! Bizim zamanımızda ayıptı!.. Ama şimdiki gençler de hiç umursamıyorlar..! (R. T.)

Yengem kayınvâlide oldu. Hep kendi haklarından feragat ediyorlar; sırf ‘ikisi mutlu olsun, evini bilsin’ diye. Eskiden kayınvâlide boşatmaya çalışırdı. Gelin de evine, yuvasına sarılırdı. Anne bir tane ama, kız bulunur tarzındaydı. Ama şimdi..! “Onlar mutlu olsunlar da iş eksik kalsın!” diyor. “Uzak olsun, komşu olsun!” diyorum. İşini gücünü istemiyorum. Gidince bir bardak çay getirsin, ama gülyüzlü olsun. Okumuş kız alınca böyle..! Çok yoğunlar..! Abim çocuğunun evine izin almadan gidemiyor. Oğlu kitap yazıyor, makale yazıyor.. Bayramlarda da tatile gidiyorlar. Yok Kıbrıs, yok şurası, yok burası..! Evlerine bile kabul etmiyorlar..! Tatillerde de gelmiyorlar..! Ama ne zaman ki çocukları oldu; ele de veremiyorlar çocukları..! Kayınvâlidenin peşine düştüler. Benim abim ve yengem sürekli ayırır. Abim kaç yaşında yemek yapmayı öğrendi..! Yengem torunlara bakıyor şimdi.. Öncesinde izinsiz oğlunun evine bile gidemiyordu..! (Ü. E.)

Ben 6.30’da kalkıp, sobayı yakıp kayınpederimi işe yollardım. Ayakkabısının bağına kadar bağlardım. Gelin olunca biz de her işi yaparsın.. Oğlum evleneli altı sene oldu. Şimdi geline ben gelinlik yapıyorum.. Gördüğün kayınvâlideliği zaten sen geline yapamıyorsun. Eskiden gelinler kayınvâlidesinin evini sahiplenirdi ve her işi yapardı. Şimdi ise misafir gibi yiyor, içiyor ve gidiyor..! Gönlü olursa mutfağa girip iş yapıyor..! (A. Ö.)

Şimdi geline birşey söyleyemiyorsun..! Onlar kaynana oldu, biz ise gelin..! Benim kaynanam çok diktatördü. Sofraya ‘otur’ demeden, oturamazdık..! Çamaşır yıkarken “şuna şu kadar sabun sür!” derdi. Kayınpedere havlu tutardık. Şimdi neredee!. Bacak, bacak üstüne

koyuyorlar; ben koymaya çalışıyorum, benim bacak çıkmıyor..! Sol elimle koyuyorum, yine geri düşüyor. (Ş. Y.)

Yukarıda yer aln ifadeler; bundan 20 - 30 yıl önce yaşanan kayınvâlîde-gelin ilişkilerinin ne kadar farklı olduğunu göstermesi açısından oldukça anlamlı gözüküyor. 20 - 30 sene sonra gelin-kayınvâlîde ilişkilerinin ne kadar farklı bir yere taşındığını göstermektedir. Yaşanan bu kısa süre zarfında neler olmuştur ki, bu kadar farklılıklar yaşanmış? Her söze başlayan “bizim zamanımızda öylemiydi ya!..” diyor.

Öğrencilere sorulan sorularla bu sürece nasıl gelindiğinin cevabını bulunmaya çalışılmıştır. Kuşaklar arası değişimlerin bu kadar farklılaşması için, normalde 50 - 60 senelik bir zaman farkının olması gerekir. Bu süre, sadece bir neslin değişmesi kadar ki, bu zaman diliminde Türkiye’de yapı taşı niteliğindeki bu kavramlarda böylesine bir değişim meydana gelsin.. Bu konuda öğrenciler, ‘durum tespiti’ mahiyetinde aşağıdaki ifadelerde bulunmuşlardır.

Hocam şimdi, anneler kızlarına kıyamıyorlar. Ben çok ezildim..! Ev hanımıydım.. Kızım ezilmesin, okusun, çalışsın, meslek sahibi olsun, kimseye kendini ezdirmesin istedim. Maddiyatları olunca da, kocaya minnetleri kalmıyor. (R. C.)

Anneler kızlarını evlendiriyor..! Halen daha kızın peşinden gidiyor. Yemeğini yapıyor, evini temizliyor, çocuğuna bakıyor. Aslında bu bir kısır döngü..! Ama toplumda statüsü var. Öğretmen, ama çocuğuna bile vakit ayıramıyor. (P. F.)

Gençler eş seçerlerken çift maaş düşünüyorlar. Biri kiraya gidecek, biriyle geçinecek..! Şimdi kız görmeye giderken; “kredi ödemesi var mı?” diye soruyorlar. Artık herşey gençlere ‘ihtiyaç’ olarak gösteriliyor. Her eşya evlerinde olsun istiyorlar..! Aileler de, ‘gençler yeter ki mutlu olsun!’ diye, iğne girmez ev düşüyorlar. Fakat gençler, yine de mutlu değiller..! Bizim zamanımızda herşeyi taksitle alır, taksit bitince de sevinirdik.. Oğluma her eşyasını almama rağmen sürekli didişiyorlar. (R. T.)

Evveli, vardın mı bir yere dünür olarak; “bunun kökeni, huyu-suyu nedir?” diye sorulurdu. Eskiden anne-baba beğenirdi. Nikahta görürlerdi birbirlerini..! Şimdi birbirlerini kızlar, erkekler kendileri bulup, beğeniyorlar. Gençler kendi buluyor, yine de geçinmiyorlar..!

Geziyorlar, tozuyorlar ve evlendikten sonra da ayrılıyorlar. Anne demiyor ki, "seni oraya gelin ettim". 'Geçineceksin!' demiyor!. "Gel! Baban senin gibi çok kız besler" diyor. Kız da haliyle çıkıp geliyor. Boşanmalar işte bu sebepten çoğaldı. Hep kız annelerinin yüzünden böyle oldu. (Z. K.)

Şimdi bizim zamanın anneleri olarak; 'kızlarımız bulaşık yıkamasın, evi süpürmesin, yeter ki okusun bir yere gelsin' istiyoruz. Niçin? Her şey için..! Para kazansın, para özgürlüğü olsun, bizim çektiklerimizi çekmesin. Zaman işte böyle..! Şimdi bir tek eşinin çalıştığı yetmiyor; herşey ihtiyaç oldu. (H. Ş.)

Hocam şimdi asgari ücretle çalışıyorlar. Çocuk bakmaya, temizlikçiye para veriyor.. İşte güzel giyinmeli, ona veriyor.. Hafta sonu AVM'ye gidiyorlar.. Çalıştıklarından yanlarına kar kalan sadece sigortaları.. Ne akraba, ne eş dost biliyorlar.. 'Çalışıyorlar!' diye misafir de kabul etmiyorlar. Bayramlarda da büyük bilmiyorlar, tatile gidiyorlar. Bir buçuğa çalışacaksan git evinde otur!. Hani doktor olursun, emeğin boşa gitmesin dersin..! Ama 'ev hanımı olmayacam' diye asgari ücretle çalışıyorlar. (F. Y.)

Eskiden annelerimiz bize, "al duvakla gittin, ak kefenle çık!". derlerdi. Yüz vermiyorlardı ki..! Ama şimdi öyle mi? Olan herşeyi noktasına, virgülüne kadar anneler duyuyor. Aileler hemen müdâhale ediyorlar. (A. Y.)

Yukarıdaki ifadelerden; değişen zamanla birlikte gelin-kayınvâlîde ilişkilerinin nasıl değiştiği, önceki zamanlarda kayınvâlîdelerin gelinlerine karşı ne kadar olumsuz davrandıkları; kendisine bu şekilde davranılan gelinlerin ise, kız çocuklarını yetiştirirken kendileri gibi ezilmemesi gayretinde oldukları anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, kız çocuklarının okumalarına önem verildiği görülmektedir. 60'lı – 70'li yıllarla köylerden kentlere 'iş bulmak' ümidiyle gelenler; köylerde yaşadıkları kültürü, gelenek ve görenekleri şehirlere taşımış, taşınan bu kültür ve göçle birlikte, avlu içinde başka, avlu dışında başka hayatlar yaşanmaya başlamıştır. Bunda medyanın ve televizyonlarda izlenen yabancı dizilerde yansıtılan yabancı kültürlerin önemli bir etkisi olmuştur. Hızla artan gündüz kuşağı kadın programları, kent hayatında kadınların çalışabileceği iş sahalarının artması da ayrıca etkili olmuştur.

Çalışan kadına saygı duyulması, söz haklarının fazla olması ve maddi bağımsızlığın da getirmiş olduğu özgüven; buna mukâbil ev hanımlarının evlerde 'bütün gün yatıyor' gibi algılanmaları, elinde mesleğinin olmaması, boşanma halinde kendi ayaklarının üzerinde duramayacak oluşu ve annelerin kendi yaşadıklarını, kızlarının yaşamasını istememesi gibi nedenlerle farklı bir kadın kuşağı ortaya çıkmıştır.

8. Gelin-Görümce ve Eltiler Arasında Yaşanan Çatışma Örnekleri:

Ben kayınvâlidemle değil de, görümcemle çok çatışma yaşadım. Aynı evde hep beraber otururduk. Çok farklı nedenlerle çatışmalar yaşadım. Kayınvâlidem de görümcemin lafına bakardı. Sonra görümcem evlendi ve annesine çok yakın bir yerden ev tuttu. Benim iki ayda bir annemin yanına gitmemi kayınvâlidem istemez ve bunu sorun haline getirirken; kendi kızı hergün yanında..! Buna bir anlam veremiyorum. Bana diyor ki: "Bir anne hergün kızıyla konuşuyor mu, ben ondan herşey beklerim." Hâlbuki sen hergün kızınla konuşuyorsun!. Görümcem sürekli atar tutardı. Cevap veremezdim. (A. Ş.)

Ben elimden çekinirdim. Sabah kalkardım. Önce onun evinin işini yapar, sonra kendi evimin işini görürdüm. Kayınbabam yoktu, kaynanam vardı. O da "eltin senden büyüktür; O'nun sözünü tutun!" derdi. Çocuğum oldu, ismiyle seslen(e)medim. Altı aylık olana kadar, kucağıma 'ayıp olur' diye hiç almadım. İsmiyle seslenmedim. Akşam kaynım işten gelirdi; önce O'nun ayaklarını yıkardım, sonra da eşimin ayaklarını..! Eşimin adını söylemezdim, saygı yönünden.. Göreneğimiz öyleydi. Bizim düğünümüzü kaynım yaptı. Kaynatam olmadığı için baba gibi gördüm kendisini.. (T. E.)

Yukarıdaki anlatılan ifadelerde eskiden evin büyüklerine karşı müthiş bir saygı varmış. Köyden kentlere iş bulma umuduyla yapılan göçlerle beraber gelenek ve göreneklerde taşınmış. Köylerde yaşanan aile büyüklerine, gelinden beklenen hizmet ve saygı, kentte taşınmaylada devam etmiştir.

9. Aile İçerisinde Eşler Arasında Yaşanan Çatışma Örnekleri:

Kendi memleketlin ile değil de, başka memlekette biriyle evlenirsen daha çok çatışma oluyor. Gelenek-görenek, yemek, sofraya düzeni herşey çok farklı.. Ben İstanbul'dan gelin geldim. Kayınvâlidemler yerde yemek yerlerdi; ben alışana kadar çok zorlandım. Kayınpeder sabah kapıma gelir, "benim eşim kahvaltı mı hazırlayacak!. Sen gelinsin, kalk hazırla!" derdi. Bizde çok ayıptır, kayınpederin gelinin kapısına gitmesi..! Bu konuda çok zorlandım. Kayınpeder

çalışmıyordu..! Çocuk ağlasa, bunu ‘saygısızlık’ olarak görürdü. Aynı evin içindesin.. Yabancıyla evlenince çok zor oluyor. (M. B.)

Eşler arası çatışmalarda, eşlerin farklı kültürlerden gelmesi ve uyum zorluğu önemli bir faktör olmaktadır. Kültür yapıları itibarıyla farklı yörelerden gelen eşlerin; bu açığı kapamaları için işbirliği yapmaları gerekir. Aksi takdirde, ‘basit’ gibi gözükten farklılıklar, ilerleyen zaman içerisinde ciddi geçimsizlik sebeplerine dönüşebilmektedir. Bu nedenle eşlerin; kültürel anlamda ‘olduğu gibi kabul etme’, ‘anlamaya özen gösterme’ ve ‘kültürel üstünlük taslamama’ gibi çözümler üretmeleri gerekmektedir. Tersine bir durum; önu alınamaz problemler zincirinin, arkası kesilmeden devam etmesi anlamına gelir.¹⁹²

Eşimle çok çatışma yaşıyorum. Aramızda 12 yaş fark var. Özellikle çocuklar konusunda yaşıyoruz. O çok şımartıyor çocukları.. Çok asabi ve bencil birisi..! ‘Hep kendi dediği olsun!’ istiyor. (S. E.)

Ailede diğergâmlık duygusu zayıflarsa, onun yerini bencilik alır. Bencilleşen birey; sadece kendi çıkarlarını korumak ve güçlendirmek için her şeyi mübah görme eğilimi içine girer. Başta basit çıkar çatışmaları, gittikçe artan zıtlama ve çekişmeleri de beraberinde getirir.¹⁹³

Eşimle Kurs’a gelmeden önce sürekli kavga ederdim. Beni çok bunalırdı. Eşimle aramızda 13 yaş fark var. O’nu idare ediyorum; O da benim câhilliğimi idare ediyor. Eşimle aramda çok görüş ayrılığı yaşadım.. Çok kıskanç birisiydi. Buraya geleli eşimi idare etmeyi öğrendim. Eşimin benim üzerimde hakkı olduğunu bilmezdim. (P. F.)

İki insan, beraber yaşamak için bir araya geldiği zaman, alışılmış davranışlarını değiştirmek zorunda kalabilmektedir. Evliliğin sürekliliği ve aile kurumunun devamlılığı için, karı kocanın davranış ve konuşmalarını karşılıklı olarak yeniden düzenlemeleri gerekir.¹⁹⁴ Eşler arasında görüş ayrılıkları elbette olacaktır. Önemli olan birbirini kırmadan herkesin karşısındakinin görüşüne saygı duymasıdır. P. F.’nin de ifade ettiği gibi, kişilerin birbirini idare edebilmesi gerekmektedir. Evliliklerde yaşanan

¹⁹² Candemir Doğan, *Ailede İletişim Sanatı*, İstanbul, 2013, Kalbi Kitaplar, s. 285.

¹⁹³ age, s. 310.

¹⁹⁴ Kübra Demir, *Ailede İletişimsizlik*, Uludağ Yayınları, 2013, s. 88.

en büyük çatışmalardan biri de erkeklerin eşlerini hayatı onlara zehir edecek kadar kıskanmaları, bunun sonucu oluşan kavgalar ve huzursuzluklardır.

Ben eşimle çok çatışma yaşadım. Annem-babam namaz kılmazdı. Eşim ise tam tersi dindar.. İki günlük evliyiz, uzun pardesü giydirdi. Abdest al! Namaz kıl! Kur'an oku! Ben de tam tersi açtım, dar pantolon giydim. Yedi sene kapalı gezdim.. Gülme, konuşma, dışarı çıkma, misafir gelince ayrı otur şeklinde sürekli baskı yaptı. Beni iteledi..! Yedi sene sonra açıldım. "Senin dediğin olmayacak!. Zorla bunun sevabı da olmuyor" dedim. Açıldıktan 4 - 5 sene sonra tekrar kapandım. O çatışma zannettiğim şeyin, aslında çatışma olmadığını Kurs'ta öğrendim. (N. B.)

Eşin, evliliğin ilk günlerinden itibaren hanımına yeterli dinî bilgileri anlatmadan, daha önce aile hayatında hiç görmediği örtü, haremlik-selamlık vb. uygulamaları empoze etmeye kalkışması sorunun ana kaynağı olmuştur. Farklı hayat tarzını yaşamaya zorlanması, eş üzerinde tam tersi etki yaaratmıştır. Hâlbuki eş, zorlanmak yerine iknâ edilmeye çalışılıyorsa, muhtemelen bu tarz bir çatışma yaşanmayacaktı.

Eşimle aramda çatışmalar oluyor. Bilhassa kadın ve erkeğin görev tanzimleri konusunda..! Kadın da çalışıyor.. Beraber sabah evden çıkıp işe gidiyorlar.. Kadın dışarıda çalışmasına rağmen, bütün ev işlerini de yapması gerektiğini düşünüyor.. "Biz eskilerden öyle gördük!" diyor. Oysa şimdi zaman değişti. Kadın da çok yoruluyor. Hayat müşterek, ikisinin beraber yapması gerekmez mi? (A. Ş.)

Günümüzde erkekler hem eşleri dışarıda çalışıp para kazanmalarını istemekte, hem de eve geldiklerinde bütün ev işlerini eşleri halletsin, çocuklara baksın istemektedirler. Kadınların bütün gün iş hayatında yoruldukları yetmiyor gibi, yoğun ve yorucu ev işleri de onları zorlamaktadır. Kadınların yaptıkları işler, ev halkı tarafından pek fark edilmeyen ölü yatırımlardır. Herkese göre öyle olması gerekiyordur. Her gün yeni baştan aynı işleri tekrarlamak, uzun vadede gerçekten de usanç verir.¹⁹⁵

Erkeğin bu tür tutum ve davranışları, neticede eşler arasında çatışmalara neden olmaktadır. Hâlbuki Peygamberimiz, ev işlerinde eşlerine yardım etmiş, gerektiğinde evi süpürmüş, gerektiğinde elbisesine yama yapmıştır.

¹⁹⁵ Ayten Durmuş, *Eşiniz Sizden Ne İster?*, 2. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul 2002, s. 151.

Eşimle çocukları yetiştirme tarzımızdaki anlayış farklılığı nedeniyle sıkça çatışma yaşıyoruz. İki oğlum var. Oğlum 18 yaşına gelince istediği herşeyi yapabileceğini zannediyor. İsteddiği saatte eve girip çıkmak istiyor. Kendini çok bağımsız hissediyor. Herkes istediği saatte yemek yemek istiyor. Ben de bütün aileyi akşam sofrasında birarada görmek istiyorum. "Aile saadetinin bir arada birşeyler paylaşmak olduğunu" söylediğimde ise, eşim ve çocuklar bunu kabullenmiyor. Bunları yaparken; kuralcı ve katı olmak istemiyorum. Ama eşimle ortak karar alamadığımızdan sıkıntılar oluşuyor. (A. Ö.)

İdeal anne-baba ilişkisi, karşılıklı olarak sevgi, saygı ve güven duygularının bulunduğu; hayatı dürüstçe paylaşan, yapıcı ilişkiler içerisinde birbirlerinin hürriyetini kısıtlamadan meydana gelen ilişkidir.¹⁹⁶ Özellikle karı-koca ilişkileri, hem aile birliğinin devamını sağlaması ve hem de anne-babalık davranışını etkilemesi açısından önemlidir.¹⁹⁷ Anne-baba arasında çocuk yetiştirirken en önemli kurallardan biri de, tutarlı ve sabırlı olmaktır. Anne ve babanın tutarsız davranışları ve ortak hareket edememesi, çocukları olumsuz etkilemekte ve eşler arası çocuk kaynaklı çatışmalar sıkça yaşanmaktadır.

Eşler arası yaşanan çatışma örneklerine baktığımızda; eşlerin farklı yörelerden olmaları, gelenek ve göreneklerin farklılığı, eşlerin kendi ailelerinde gördüğü yaşam tarzını evlendikten sonra da devam ettirmek istemeleri, 'biz' değil de 'ben' dilinin kullanılması, dindar bir eşle, dindar olmayan eşin yaşam tarzlarının farklılığı, çocuk yetiştirmede ki yöntem ve anlayış farklılıkları gibi hususlar karşımıza çıkmaktadır.

3.2.4. Kuşak Çatışması Bir Değerler Çatışması mıdır?

Değer; bireylerin herhangi bir kişi, varlık, olay, durum vb. karşısında ortaya koyduğu duyarlılıklardır. İnsânî, ahlâkî, kültürel, ruhsal, toplumsal ve evrensel boyutlarda oluşabilen bu duyarlıkların özümsemesi ve benimsenmesi süreci, değerler eğitiminin esasını teşkil eder. Günümüzde, dünya ülkelerinin birçoğunda ve Türkiye'de, insani değerlerde ciddi aşınma gözlenmektedir. Bu olumsuz süreç, toptan insanlık ailesini tehdit eder boyutlara ulaşma eğilimindedir. İnsanlar, her tür değerlerden uzaklaştıkça, insanlığını kaybetmeye yüz tutmaktadır.¹⁹⁸

---

¹⁹⁶ Demir, age, s.88.

¹⁹⁷ age, s. 92.

¹⁹⁸ Ertuğrul Yaman, *Değerler Eğitimi*, 2. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s. 15 - 17.

Deneklere "Kuşak Çatışmasının Bir Değerler Çatışması mı?" olduğu sorulduğunda verdikleri cevaplar aşağıdaki şekilde olmuştur.

Evet, öyledir, "eskiden helal olsun ama az olsun", denirdi. Şimdi öyle değil, gençler lüks yaşayalım, kolay para kazanalım, istiyorlar. Helal mi haram mı bakmıyorlar. Değerlerin çatışması ailelerde oluyor. Biz yetindik ama çocuklarımızı yetindirmeyen biziz. Bizde çocukken birşey yoksa yoktur. Ama çocuklarımıza yoksa bile, taksitlendirip alıyoruz, kendim şahsen yapmıyorum; ama geneli böyle ailelerin maalesef. (Y. S.)

Değerlerimiz değişiyor, değerlerimiz değiştikçe, bakış açımızda değişiyor, saygı çok önemli, biz yaşlılar gençken babamıza annemize karşı konuşamazdık. Sesimizi bile çıkaramazdık, sert bakınca biterdi, aramızda seviye vardı. Bizi gözleriyle idare ederlerdi, yanlış yaptığımızı gözlerinden anlardık. Hangi işe gönderilirse gidiyorduk. Psikologlar bile onlardan yana özgüveni sarsılır, çocuğa bile birşey diyemiyorsun, oğluna birşey diyemiyorsun, bizim zamanımızda özgüvenimize ne oluyordu acaba. (Z. K.)

Değerler çatışması evet, benim için önemli olan, çocuklar için önemli olmuyor, televizyonun etkisi çok, giyim yarışmaları, gündüz kuşağı programları, hep tartışmayı, kavgayı öne çıkarıyor. Çocuklar onu normal kabul ediyor, göre göre alışıyor, büyüklerine saygısız davranıyor. "Ben özgürüm, ben istediğimi yaparım", şu kadar çocukların ağzında. İlk önce saygı olmalı, okullarda bu saygı verilmiyor. Bizim zamanınızda öğretmenimiz bizi görecektir diye korkar kaçar. Şimdi sınıftan öğretmen öğrenci sarmaş dolaş çıkıyor. Hiç mesafe yok. (Z. Ç.)

Biz gençken, annemize itiraz etmezdik. Sorumluluklarımızı bilirdik. Merhametliydik, vicdanlıydık. Annemizin yükünü hafifletelim diye düşünürdük, ama şimdilerde merhamet yok. (N. B.)

Teknolojiyle, televizyonla değerler çok değişti. Mesela kadın-erkek ilişkileri, herkesin sevgilisi var ve bu çok normal görülüyor. Şimdi bir kız beğenilince "görüştüğü biri var mı?" diye önce soruluyor ve bu çok normal geliyor. Bizim zamanımızda nişanlısında ayrılmış kız bile tercih edilmezdi, nişanlısıyla gezmiştir diye. (R. C.)

Eskiden saygıyla karışık korku vardı, mahalle baskısı vardı. O yüzden biz gençken hep sustuk, biz arada kalmış bir kuşağız, hep büyüklere sustuk, şimdi çocuklara sustuk. Herşey onlar mutlu olsun, diye yapılıyor. Bilmiyorum hata mı yaptık. (A. Ö.)

Şimdi çocukları akraba ziyaretine götüremiyorsun, gelmek istemiyorlar. Biz de dersini çalışsın, diye seslenmiyoruz. Büyüklere nasıl davranılacağı dahi bilmiyorlar. Bizim zamanımızda gezme olsun, giderdik. Şimdikiler amca, dayı, teyze, hala biliyor, başka akrabaları tanımıyorlar. Misafir geldiğinde "hoşgeldin" dedirtemiyorsun, odalarından misafirin yanına çıkmıyorlar. Devir ilişkileri bireyselleştirdi, diğergamlık kalmadı. (H. Ç.)

Eskiden annelerimiz bize al duvakla gittin. Ak kefenle çık derlerdi. Kızları geri dönmesin diye yüz vermezlerdi. Ama şimdi evliliğin, ailenin bir değeri kalmadı. Evlendirirken "kızım yatağın hazır" diyorlar. (T. K.)

Eskiden saygı vardı. Eşlerimizin babasının yanında saç taraması, çocuğunu sevmesi çok ayıptı. Benim kızım bir yaşındayken babasının kucığına giderdi, aşağıdan çimdik atardı, babam var, gelip dizime oturmasın diye, çocuk ağlayarak yanıma gelirdi. Ama şimdi utanma yok, haya yok, çocuğuna aşkım diyor ve şimdi anneler öpecek çocuk bulamıyor, çünkü çocuklar istemiyor, hep uçlarda yaşamışız, ortası yok. (T. E.)

Biz Bayburtluyuz. Babalar çocuklarını öpmezler. Evde büyükler olduğu için, anne-babaya sarılmak, ayıptı. O kültür vardı, saygı olarak adlediliyordu. Bayramlarda anneme, babama sarılmayı çok istemişimdir. Öncesinde çocuğu öpmek bile saygısızlıkken, şimdi babanın karşısında bacak bacak üstüne atan bir nesil oldu, terbiye kalmadı. (R. K.)

Şimdi, gençlerin değerleri çok farklı!. Benim en iyi telefonum olsun, marka giyinsinler, AVM'lere gitsinler, bol para harcayalım, arkadaşlarla cafede buluşup oturalım, istiyorlar. Eskiden mutlu, huzurlu bir yuva, anne-baba aranırdı. O eskinin çalışkan, sorumluluk sahibi, ağırbaşlı gençleri yok artık. (A. K.)

Biz eskiden annemizin, babamızın yanında çok usturuşlu otururduk. Şimdi damatlar geliyor, odalar da küçük, neredeyse damadın ayağı gözüme girecek! Herkesin böyle; saygı, hürmet bitti. (H. R.)

Biz çocuklarımızı bir sofrada etrafında toplayabiliyorduk; ama bizim çocuklarımız, çocuklarını bir sofrada toplayamıyorlar. Önceden evden tok giderdik, aç gelirdik. Şimdi aç gidiyorlar, eve tok geliyorlar, dışarıda doyuruyorlar. (A. Ö.)

Eskiden bir sobanın başında ders çalışılırdı, o evlerden nice doktorlar, mühendisler çıktı. Ama şimdi aman çocuğum dersaneye gidiyor, aman ders çalışıyor, yani iletişim yok, misafir kabul edilmiyor, çocuklara göre hayatımızı düzenliyoruz. Bayram ziyaretleri bizim için çok önemlidir. Şimdi bayramlara, gençler tatil gözüyle bakıyorlar, büyükler bizi bekler diye anlayış yok. (Ü. E.)

Öğrencilerle yapılan mülakatlarda en çok büyüklere saygı değerinin hiç kalmadığından dert yakınılmaktadır. İnsanlığın en çok muhtaç olduğu davranışların, sevgi, saygı ve hoşgörü olduğu, sevginin aynı zamanda saygıyı, saygı da hoşgörüyü getirdiği muhakkaktır.¹⁹⁹ Birbirimizi sevdiğimiz kadar saygıda duymalıyız. Eşler arasındaki saygılı ölçüler, aile saadetinin en önemli belirleyicilerinden birisidir. Çocuklarımızın da sevgi kadar saygıya ihtiyaçları vardır. Çünkü; kişilik ve karakterin sağlamlığı için bu duygu temel değerdir.²⁰⁰

Türk toplumunun misafirperverliği, akraba ziyaretleri, dinî bayramlar, merhamet, aileye verilen değer, aile bireylerinin birlikte olma, paylaşma, aynı sofrada buluşma, kanaatkarlık, diğergamlık, hoşgörü, ar, namus, haya, edeb, helal kazancın önemi konusunda değerlerin farklılaştığı dile getirilmiştir. Tezimin ikinci bölümünde de kuşaklar arası çatışma nedenleri arasındaki toplumsal değerler başlığı altında her toplumda bireysel ilişkileri düzenlemek için, toplumsal değerlerin olduğu, bireylerin bu değerler içinde doğup büyüdüğü toplumsal normların temelinde de bu değerlerin olduğunu, değerlerin zaman geçtikçe farklılaşabildiği, bu farklılaşmanın kuşaklar tarafından değerlerin farklı yorumlanmasına, bu durumlarında kuşaklar arası çatışmaya sebep olduğunu yazmıştık. Kuşaklar arası çatışmada toplumsal değer çatışmalarının önemli yeri vardır. Kuşaklar çatışması, değer değişimleri sonucu toplumsal sorunlara da yol açabilmektedir.

¹⁹⁹ Bedrettin Çetiner, *İslâm'da Sevgi Temelinde Beşeri Münasebetler*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2009, s. 21.

²⁰⁰ Ertuğrul Yaman, *Değerler Eğitimi, Eğitimde Yeni Ufuklar*, 2. Baskı, Akçağ Basım, Ankara 2012, s. 97.

Fichter, bu sorunlarla ilgili toplumdaki alt kültürlerin, farklı birbiriyle çelişen değerleri olduğunda, gençlerin yaşlıların sahip oldukları ideal değerlere davranışlarıyla uymadıkları için sorun yaşandığını, çünkü gençlerin çoğu zaman yaşlıların sahip oldukları değerleri beğenmediklerini, yaşlılarında gençlerin toplumsal değerlere sahip çıkmadığı yönde değerler çatışması yaşadıklarını vurgulamıştır.

3.2.5. Kur’ân Kursunda Verilen Eğitimin Yaşadığınız Çatışmaya Katkısı Ne Oldu? Katkısı Olduysa Hangi Dersler Etkili Oldu? Hayata Bakış Açınızda Neler Değişti?

Öğrencilere buraya kadar ki bölümde, kuşak çatışmasının tanımını, hayatlarında yaşadılarsa, hangi alanda kuşak çatışması yaşadıklarına dair sorular yöneltildi, tespitlerde bulunuldu. Tezimizin de amacı olan yetişkin Kur’ân Kursları’nın yaşadıkları çatışmaya, çözüm üretmede katkısının neler olduğunu, buna hangi derslerin etken olduğu, hayatlarındaki çatışmalara engel olup olmadığını tespit etmeye çalıştık. Öğrenciler yukardaki soruları şu ifadelerle cevaplamışlardır:

Ben annemle genç kızlığımdan beri fikir konusunda çok çatıştım. Benim kara dediğime o ak derdi. Kur’ân kursuna gelmemle, vicdanım rahat, bilmediklerimi öğrendim, Kur’ân beni aydınlattı. Cesaretlendim, ayrı tat verdi. Bir hadis hayata bakış açımı değiştirdi. “Anne babanın rızası Allah’ın rızasıdır. Anne babanın gazabı Allah’ın gazabıdır”.²⁰¹ Bu hadisle annemle olan çatışmamı hayatımdan kaldırdım. Annem yaşamıştır, onun tecrübesi vardır, diye düşünmeye başladım ve annemde bunun farkında, “artık bana hak vermeye başladı,” diyerek beni öpüyor. Önceden kaybediyordum. Ben haklıysam bile, tamam annem sen haklısın, diyorum bu şekilde düşünmemde de bu hadis etkili oldu. (F. Y.)

Öğrenci 53 yaşlarında ve hayatı boyunca annesiyle fikir konusunda çatıştığını; ama kurstaki öğrendiği hadisin kendisini çok etkilediğini, 53 yıllık hayatını değiştirdiğini ifade etmiştir. Annesinin 1930’lu yıllarda dünyaya geldiğini, kendisinin 60’lı yıllarda dünyaya geldiğini belirtmiştir. Aradaki 30 yıllık zaman diliminde, yetişme tarzlarının farklı olduğunu, kendi görüşlerinin çok farklı olması, annesinin kendi zamanına ayak uyduramaması olarak yorumlamıştır.

---

²⁰¹ Tirmizi,(25),Birr(3), Had.no:1899.

Dinî konularda çok faydası oldu. Evlatlarımla, çocuklarımla da iletişimim iyi oldu. Sorunları çözümede fayda sağladı. İçime atmaktan kendim de şişmişim. Yapmam gereken şeyleri Allah (c.c.) rızası için yapmam gerektiğini öğrendim. Öğrendiğim: Yine insanlardan kimi de vardır ki, Allah'ın rızasına ermek için kendini fedâ eder. Allah ise kullarına çok merhametlidir.²⁰² Bu ayetteki Rabbimin buyurduğu gibi karşılık beklemeden sadece Rabbimin rızasını gözeterek davranmayı öğrendim. Sabretmek, sakin olmak, öfke kontrolü, etrafını kırmadan, kendini de üzmeden, çözüm üretmeyi öğrendim. Çok fazla sorun yaşadım. Bu sorunları çocuğuma da yansıtmışım. Onun ergenlik dönemi, her şeyde zıtlıyoruz.! Kapılar çarpılıyor.! Buraya gelince onu kırmamayı, sevecen davranmayı, kendimi ifade etmeyi öğrendim.

Hangi dersler size bunu sağladı?

Daha önce Kur'ân-Kerim okumayı bilmiyordum. Onu okumak bana manevî huzur verdi, onu hissediyorum. Sürekli burada abdestli olmak, çok güzel. Buraya gelmeden namaz kılmıyordum, namaza başladım, onun manevî huzuru beni rahatlattı. Öğrendiğim ayetler, hadisler, Kur'ân okumanın vermiş olduğu huzur, arkadaşlık, dostluk, elinizden, dilinizden hiç kimseden zarar gelmeyeceğini biliyorsun. Daha önce böyle bir ortama girmemişim. Kursa geldim çok mutluyum. (Z. Ç.)

DİB'in yayınlamış olduğu Kur'ân Kursunun amaçları arasında:

a. İslâm dinînin değerlerini, insan hayatına anlam kazandıran unsurlardan biri olarak fark ettirmek.

b. Öğrendiği değerlerden yardım alarak kendi çözümlerini üretebilmelerini sağlamak.

Öğrenci 42 yaşında 20 yıl hastanede teknisyen olarak çalıştıktan sonra iş hayatına ara vermiş, hazırbulunuşluk seviyesi gayet yüksek, ne istediği bilerek Kur'ân kursuna gelmiş, Kur'ân kursunda almış olduğu eğitimle hedeflenen amaçlara ulaştığını, DİB'in amaçları arasındaki öğrendiği değerlerden yardım alarak kendi çözümlerini, üretebildiğini, çocuğuyla yaşadığı ergenlik dönemlerindeki kuşak çatışmasını daha yumuşak geçirdiği görülmektedir.

---

²⁰² Kur'ân ı Kerim, Bakara, 2/207.

Anneye babaya saygı duymamız gerektiğini biliyorduk; ama kursa gelince dinîmizin: "Rabbin, O'ndan başkasına kulluk etmemenizi ve anne-babaya iyilikle-davranmayı emretti. Şayet onlardan biri veya ikisi yanında yaşlılığa ulaşırsa, onlara: 'Öf' bile deme ve onları azarlama; onlara güzel söz söyle."²⁰³ Buna gösterdiği hassasiyeti öf bile demememiz gerektiğini öğrendim. Sadece anneme babama değil, toplumdaki diğer bireylere de karşı sorumluluklarım olduğunu öğrendim. Buraya gelince büyüklerime davranışlarım daha da hassas oldu, biraz sakınarak davranmaya başladım, acaba incitiyormuyum, incitmeden, kırmadan söylemeyi öğrendim. Tıpkı Kuranda geçen "Kavlen Meysura"²⁰⁴ gibi, yani gönül alıcı, hoş söz. Uslup geliştirmemi sağladı, geliştirdiğim üslupla onun hakkına girerimiyim, diye daha hassaslaştım. (B. E.)

Öğrenci 23 yaşında, üniversite mezunu annesiyle beraber kursa geliyor. İşe başlayacağını, annesini kursa yazdırdığını, önce annesinin yanında arkadaş olma düşüncesiyle başladığını, ortamı beğenip devam etme kararı aldığını, işe her zaman başlayabileceğini ama belki Kur'ân öğrenmeye fırsatının olamayacağını, ileride evlendiğinde de, eşiyile sıkıntı yaşamamak ve çocuklarına da faydalı olmak için kursa devam etme kararı verdiğini, anne baba hakkı, büyüklerine davranışlar konusunda kursun çok faydalı olduğunu görüşmelerde söylemiştir.

Benim görevim dinîmi öğrenmek, aklım yerindeyken yapabildiğim kadar gayret ediyorum. Hocamız manevîyatımızı güçlendirecek ayetleri tefsir ediyor. Anlattığı zamanda manevîyatımız doyuyor, deşarj olmuş bir şekilde bunu öğreniyorum. Kendimizi motive olmuş hissediyorum, evde yaşadığımız sıkıntılardan rahatlıyorum. Ayet bize nasıl bakış açısıyla bakmamız gerektiğini öğretiyor. Mesela Teğabün 14. Ayette "Eşleriniz ve çocuklarınız sizin için sıkıntıdır. Allah için sabredin"²⁰⁵ buyuruyor. Bunu ele alınca eşimden çocuğumdan sıkıntı görünce sabretmem lazım diyorum. Benim için çok büyük katkı sağladı. Nasıl davranmamız gerektiğini öğretiyor. (S. E.)

Öğrencilerin geneli eş ve anne oldukları için bu alanda yaşadıkları sıkıntıları günlük hayatta fazlasıyla yaşıyorlar. Günlük hayatta eşleriyle yaşadıkları sıkıntıları,

---

²⁰³ Kur'ân ı Kerim, İsrâ,17/23.

²⁰⁴ Kur'ân ı Kerim, İsrâ,17/28.

²⁰⁵ Kur'ân ı Kerim, Teğabün, 64/14.

Kur'ân Kurslarına gelerek, orada öğrendikleri ayetlerle, bilhassa tefsir dersleriyle, Kur'ani bakış açısı yakaladıklarını, hayatlarına yön verdiklerini ifade etmektedirler.

Kursa gelmeden önce eşimi çok sık boğaz ediyordum ki bu sene iki kere söyledi, bu lafı, sen bayağı sakınsın, "hiçbir şey sormuyorsun, hiçbir şey yapmıyorsun!" dedi, şaşkınlıkla! Ben de "çok meşgulüm, derslerimle uğraşıyorum, seninle uğraşak vaktim yok!" dedim. Evde olsam, şunu yapmadı, şunu getirmedi, deyip kafaya takardım. Bana seans gibi oluyor. (M. B.)

Öğrencilerin yoğun ders tempoları, dinlerini öğrenmek için gayret harcamaları, zamanlarını faydalı ilimleri öğrenmekle geçirmeleri, en azından eşlerini rahatlattığı görülmektedir.

Kursa geliyoruz, iyi ilişkiler kuruyoruz, düşünce farklılıklarımız var. Ama bu farklılıklardan düşman olmuyoruz, arkadaşlığımız devam ediyor. Mesela kursta öğrendikçe, tefsir dersinde muhkem ayetlerin dışında bir müfessir farklı düşünmüş, diğeri farklı görmüş, anlıyorsunuz ki insan farklı algılayıp, farklı düşünebiliyor. Bir müfessir farklı, bir müfessir farklı yorumlayabiliyor. Bu insanın yapısında var. Arkadaşımda farklı düşünüyor, diyebiliyorum ve çatışma olmuyor. Bence sosyalleştikçe bunları görüyoruz ve olgunlaşıyoruz. (Ş. T.)

Tefsir derslerine gelen öğrencilerde bilinçlilik düzeyinin daha yüksek olduğu anlaşılıyor. Müteşabih ayetlerin müfessirler tarafından farklı yorumlanmasını bile iletişim ve arkadaşlarının fikirlerinin farklı algılanabileceği, herkesin fikrine saygı duyulması lazım geldiği, bu tarz yaklaşımında çatışmaları ortadan kaldırdığını ifade etmiştir.

Yakub Peygamber çocuklarının hatalarını, bilmesine rağmen sessiz kaldı. Ben o dönemde oğlumla çatışmalar yaşıyordum, Yakup Peygamberin davranışını düşününce, acaba ben oğluma haksızlık mı yapıyorum diye kendimi özeleştiriye tabi tuttum. (Y. S.)

Kurslarda anlatılan peygamber hayatlarının öğrencilere örnek olabileceği, hayatlarında karşılaştıkları sıkıntılara ışık tutacak, onlara yön verebilecek, çözümler sunacak tarzda olduğu görülmektedir.

Teğabün 14. Ayette: "Ey iman edenler! Haberinizi olsun ki, eşleriniz ve evlatlarınızdan size düşman olanlar vardır. Onun için onların zararlarından sakının. Bununla beraber affeder, kusurlarına bakmaz ve örterseniz, şüphesiz ki Allah, çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir." Bu ayet benim için dustur oldu. Çocuklar ve eş karşısında iyice asileşmeyipte, sabretmem gerektiğini Allah'tan ecrini beklemeyi öğrendim. Çok konuşmakta, tam tersi tepebiliyor. Konuş konuş.! Ben uyardım, vazifemi yaptım gibi belki ama, biraz sabırlı olmak, olayları akışına bırakmak daha faydalı oluyor. (A. Ö.)

İnsan konuşarak iç dünyasını yansıtır. Kişi inançlarını, değerlerini, beklentilerini, duygularını vb. konuşarak ifade eder. İletişimin en etkili unsurlarından biridir konuşmak. Buna rağmen birçok konuşmayı ne amaçla yaptığının, iletişime fayda sağlaması için nasıl olması gerektiğinin, hangi dil kalıplarıyla konuşmanın faydalı hangilerinin zararlı olduğunun bilincinde değildir. Kaliteli bir iletişim için bunların tespit edilmesi çok önemli ve faydalıdır.²⁰⁶ Bazen çok konuşmanın işe yaradığını zannederiz, halbuki çok konuşmak öğrencisinde ifadesi gibi tam tersi etki yapabiliyor. Çok konuşmak yerine, yerinde, zamanında etkili konuşmak daha tesirli olur.

Bir gün derste öğrendiğim hadis bana çok faydası oldu. Peygamberimiz (s.a.v.) birgün yanında Hz. Ebu Bekir'le Kabe'nin orada oturuyormuş. Adamın biri gelmiş, Hz. Ebu Bekir'e bir sürü kötü söz söylemiş. Hz. Ebu Bekir'de hiç cevap vermemiş. Bunun üzerine adam daha da ağır sözler sarfetmiş, yine hiç cevap vermemiş. Sonrasında adam çirkin sözlerine devam edince, Hz. Ebu Bekir'de cevap vermiş. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v) yanından kalkmış ve ayrılmış. Hz. Ebu Bekir sebebini sorunca:" O adam sana kötü sözler söyleyince sen sustuğunda melekler ona cevap veriyordu, ama sen cevap verince şeytan geldi, ben şeytanın bulunduğu yerde durmam"²⁰⁷ diye cevaplamış. Ben onu hayatımda çok yaşadım. Kayınlıdemle didişmektense, eşimle didişmektense, susmayı tercih

²⁰⁶Ramazan Varol, *Sözden Öze, Özden Söze İletişim Becerileri*, Nüve Yayınları, 8.Baskı, Ankara, 2014, s.78.

²⁰⁷ Kütübüt Sitte: 1161.

ediyorum. Öncesinde hep kendimi savunurdum. Çünkü haklıydım, haklığımıda ispatlamak içinde sürekli mücadele ederdim. “Haklı bile olsa çekilmeyene cennetin kenarında bir köşk verileceğine ben kefilim”²⁰⁸ buyuruyor Peygamber Efendimiz (s.a.v.). Şimdi kimseye savunmaya ihtiyacım yok, diyorum. Bunu Allah için yapıyorum. Allah beni bildikten sonra, dilsiz kalmak, sana saygıyı daha çok artırıyor. Öncesinde ise sustukça ezilen, enayi gibi gözükürken, Peygamberimizin hadisiyle sabredenlerin, hakkımızı savunan rabbim olduğunu, kazançlı olduğunu öğrendim, bu dünyada değilse bile, ahirette kazançlı olduğunu biliyorum. (Ü. O.)

Öznur Özdoğan hapishanedeki mahkumlarla yaptığı ikili görüşmelerde, ‘hak’ duygusunun çok önde olduğu, bayanların uğradığı haksızlıklar neticesinde, suç işlemeye kadar varan sonuçlar doğurduğunu ifade etmiş, genellikle haklı olmayı seçtiklerini, haklı olma adına küsüldüğünü, mesafeler koyulduğunu, kırdığımızı, kırıldığımızı, yaşadığımız olaylarla sürekli savaştığımızı, çünkü bizi yetiştirenlerin “hayatla mücadele edeceksin” dediklerini belirtmiş ve haklılık adına savaş değil, mutluluk adına barış tercih edilmesinin kazançlı olduğunu,²⁰⁹ öğrencide kendisinin haklılığını ispatlamak için sürekli eşiyle ve kayınvâidesiyle didiştğini, çatıştığını ama bununda çok fayda sağlamadığı, Peygamberimizin hadisiyle bunu aştığını ifade etmiştir.

Derslerimizde peygamber kıssalarını öğrenmemizde çok faydalı oldu. Mesela Hz.Yakub (a.s.)’ın çocukları arasındaki sevgideki eşitsizliği, aşırı sevgisinde imtihan olabileceği, adaletsiz yapabileceği ve insanın sevdiğiyle daha çok imtihan edildiğini okudum. Benim iki kızım, bir oğlum var. Bende oğluma çok düşkündüm, ama en çok çatışmayı da onunla yaşamıştım. Yakup Peygamberin hayatında da bunu okuyunca kendimden çok şeyler buldum. Yine Hz. Nuh’un oğlunu tufandan kurtarması için gemiye çağırdığında gelmemesi²¹⁰, bana şunu öğretti. Sen ne yaparsan yap.! Herkesin bir fitratı var, değiştiremezsin.! Sen sadece örnek olabilirsin. Bir de her zaman anne-baba çocuğunun iyi olmasını ister ve yanlış gördüğü şeyi düzeltmeye çalışır. Çocuk bunun farkında olmaz ve bu sebeble büyükleriyle çatışır. Hz. Nuh (a.s.) da evladı için en iyisini istedi; ama olmadı, oğlu, babası peygamber olmasına rağmen babasına inanmadı, gemiye binmek yerine dağa sığındı. (Ş. T.)

²⁰⁸ Tirmizi: Birr, 58.

²⁰⁹ Öznur Özdoğan, *Mutluluğu Seçiyorum*, Özdenöze Yayınları, 2012, 6. Baskı, Ankara, s.143

²¹⁰ *Kur’ân ı Kerim, Hud,11/ 42.*

Kur'ân Kurslarında işlenen Peygamberler tarihi dersinden öğrenci çok güzel kazanımlar elde etmiştir. Peygamberlerin hayatlarını okuyarak kıssadan hisseler çıkarmış ve kendi çatışmalarına çözümler ürettiği görülmektedir.

Peygamberimizin sabrı.! Umreye gittiğini rüyasında görmüştü; ama umre yapamadı. Peygamber olmasına rağmen epeyce bekledi. Birşeyleri istiyoruz, bekliyoruz, sabrettiğimizi zannediyoruz, ama ne kadar bekliyoruz.! Birkaç ay.! Sonra çok sabırlı olduğumuzu düşünüyoruz; ama Peygamberimiz nasıl sabretmiş, ben kimim ki diyorum, kul olarak, öyle büyük şeylerde değil.! Mesela eften püften şeyler.! Peygamberimizin sabrını görünce umreye gidemiyor ve sabredip bekliyor bu beni çok etkilemişti. (Ş. Y.)

Peygamber Efendimizin hayatı hep zorluklarla geçmiş ve sabrederek hep kazanmıştır. Kurslarda Ahlâk derslerimizde de sabır konusu fazlasıyla işlenir. Öğrenci Peygamberimizin çektiği sıkıntıları göz önünde bulundurarak kendi yaşadığı sıkıntılara sabrederek çözümler ürettiğini ifade etmiştir. “Andolsun zamana ki insan gerçekten ziyan içindedir. Ancak iman edip salih amel işleyenler, birbirine sabrı tavsiye edenler başka”.²¹¹ Sahabeler ayrılırken birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edip ayrılmış. Hayat insana Rabbinin verdiği bir armağandır; güllük gülistanlık bir armağan. Ama gül dikensiz değildir. Hayat denen gülistanın dikenleri güçlükler, zorluklar ve sıkıntılardır. Sabır da bunlara göğüs germenin adıdır. Kazanacağımız galibiyetlerin ve güzel sonuçların habercisidir. Sabrı ahlâk edinmiş kişi sözlerini yerine getirmek için sabreder. Yanındakilerin bir gün yok olacağını, Allah katında olanın ise kalıcı olduğunu bilmenin gücüyle sabretmeye devam eder. Kalemin yazdığının, sabrettiğinde sevap, sabretmediğinde ise günah olduğunu bilir. Bu bilinçle rabbinin rızasına ermek için, yalnız O'na dayanıp güvenerek, sadece O'ndan yardım umarak sabreder, sabreder.²¹²

Kardeşimle yaşıyordum şöyle ki: “O kadar fazla uyardın ki, nerdeyse kendini parçalayacaktın”²¹³ ayeti. Kardeşimi sabah namazına kaldıramıyordum. Bu ayetle kendime geldim, silkelendim. Örnek

²¹¹ Kur'ân ı Kerim, Asr Suresi, 100.sure.

²¹² Dinîm İslâm Temel Bilgiler, Der. Mehmet Emin Özafşar, DİB Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2014, s.172.

²¹³ Kur'ân ı Kerim, Şuara Suresi, 26/3.

oldu, zorlamayı bırakınca kendi kendine sabah namazına kalktı. Hatta çoğu zaman o beni kaldırıyor. Öncesinde çok zorluyordum ve çok çatışıyorduk kursta bu ayeti öğrenmemin faydası oldu. Belki de ben çok zorladıkça benim inadıma namaza kalmıyordu. Ters tepki verdi. Belki de kursta öğrendiğim Hz. İbrahim (a.s.)'ın "Rabbicalni duası"²¹⁴ etkili oldu. (Z. Y.)

Öğrenci kardeşiyle yaşadığı sıkıntıya, derste işlediği ayetin çok etkili olduğunu, daha öncesinde ısrarcı bir tutum sergilediğini, çok zorlandığını; ama öğrendiği ayet ve dualarla kardeşiyle yaşadığı çatışmaya çözüm bulduğunu anlatmıştır.

Benim yirmi sene çalışma hayatımdan sonra kursa başladım. Kurs gelme sebebim önce Kur'ân ı iyi okumak, iyi okuduktan sonra anlamaya çalışmaktı. Annem babam mutasib insanlardı; ama hayatımızda Kur'ân çok yoktu. Eşim çok iyi bir insandır. Çok yardımsever ve merhametlidir, Kur'ân fikrinden haberdar ama hayatında Kur'ân yoktur. İki tane kızım var, çatışma yaşadığım dönemler oldu. Kur'ân 'ın bana yansıdığı yönünü eve yansıtıyorum. Münazara yapıyoruz, o beni kabul etmese bile konuşabiliyoruz. Hayatlarımıza olumlu yansıdı. Kızlarıma daha iyi yansıdı, çocuklara at yarışı gibi bakmamayı öğretti. Beni de olumlu etkiledi. Daha sakin biri oldum. Belli bir yere kadar, nasipse yapabildiğim kadar çabalıyorum. Emekli olalı on sene oldu. On senedir kursa geliyorum, şöyle düşünüyorum: Ömrümüzün bir bölümünü, günümüzü Rabbime ayırıyorum, ilim öğrenmeye çabalıyorum. Onu anlamaya, hayatımıza almaya ayırdım, bana çok olumlu geldi.

Peki burdaki etkenler neler? Ortam mı? Dersler mi?

Hepsi! Hocamız, 'anlatan', 'anlattığını yaşayan' bir kişi.. Buradaki herkes Kur'ân okumasını biliyor.. Amacımız anlamak..! Tefsir, Arapça derslerinin buna faydası oluyor. Bir haftadır, 'ya nida' harfini işliyoruz. Bir 'ya'nın bile ne kadar çok anlamı var, görüyorum. Dolu hocalalarla ders işlemek istiyoruz. Bu dersi bulana kadar birçok Kurs gezdim. Ders 'anlamak üzere' olmalı!. (S. B.)

---

²¹⁴ Kur'ân ı Kerim, İbrahim, 14/40.

Öğrenci 20 yıllık çalışma hayatından emekli olduktan sonra, önce Kur'ân-ı Kerimi okumayı öğrenmek için kursa başladığını, daha sonra Kur'ân'ı anlamaya çalıştığını ifade etmiş, emekli olduğundan bu yana 10 yıldır Kur'ân Kursu'na devam ettiğini, Tefsir, Arapça gibi Kur'ân'ı anlamaya yönelik dersleri tercih ettiğini, bu tarz ders veren kursları çok araştırdığını, bu derslerin kendine ve aile hayatına çok faydası olduğunu söylemiştir. Maalesef her Kursumuzda Tefsir, Arapça, Hadis gibi dersler işlenmemekte, belli başlı kurslarda bu dersler verilmektedir. Bunda hocaların İlahiyat Fakültesi mezunu olmamaları ve yeterli alt yapıya sahip olmamaları da etkindir. Ayrıca öğrenci profili olarak, her öğrencinin bu düzeyde ve bilinçte olmadığı, Kurslar'ın ilk hedefinin Kur'ân okumayı öğretmek olduğu da aşikardır.

Burada Kur'ân okumayı güzel öğrendiğim için çocuklarıma da öğretiyim istiyorum. Bu diyologu kurdum, güven geldi, daha güçlü olduk. Öğrendiğimiz doğruların peşinde, ilmi doğru kaynaktan öğrenmenin mutluluğunu yaşıyorum. Eskiden dedem "kalkın namaz kılın!" derdi. Biz ise bilmezdik.. Korkudan kılardık..! Şimdi ise Kur'ân'ın tefsiri, dünyaya bakış açımız, ahiret bilincinin kazandırılması, bu dünyanın gelip geçiciliği öğrendik. Herşeyi kafama takmıyorum artık. Herşeye çok farklı bakıyorum, her daim Allah'ı zikretmeyi, her varlığın her daim Rabbimi zikrettiği, dağların, taşların zikretmesi, kainatın yaratılışın nedenleri olduğu, hepsinin birbirine bağlı olduğu, Allah'a şükretmeyi, vücumuz sağlıklı olduğu için hamdetmeyi öğrendim. (E. Ö.)

Yüce Allah "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu"²¹⁵ diye buyuruyor. Öğrenciler de kurslara gelerek Kur'ân'ı güzel okumayı öğrendiklerini, bu minvalde kendilerinde özgüven oluştuğunu, çocuklarına da bunu öğreterek onlarla güzel diyaloglar kurduklarını; eskiden bilmeden sadece korkuyla ibâdetlerini yaptıklarını, kursa gelerek dünya hayatının geçiciliğini, ebedi hayatın ahiret olduğunu bu sebeble de, kendisine sıkıntı olan şeylere çokta takılmadığını, hamdetmeyi, şükretmeyi öğrendiğini ifade etmiştir.

10 yıldır evlere Cuma toplantılarına giderdim, boşa gitmişim.! Örgüye gittim, dikişe gittim, hiç zevk almadım.! Örgü, dikiş insanların egosunu yükseltiyor. O, onu yaptı.! Bu, bunu yaptı.! Hırs oluyor.

²¹⁵Kur'ân ı Keri, Zümer Suresi,39/9.

Burada hırs yok. Okuduğumuz Allah kelamı, kimse kimsenin yanlışına bakmıyor. Onun bir yanlısında ben birşey öğreniyorum; o, o zaman yanlışı olmuyor. Bir sonrakinde benim yanlışımda da diğer arkadaşlar öğreniyor. Bu bir manevîyat, diğer kurslarda bu yok. Bir de hayırda yarışma var. O, beş hadis ezberledi; ben kırk hadis ezberliyim, diyorsun, manevî anlamda tatmin eden bir durum. Bir arkadaşım bir haftada 99 esmaül-hüsnayı ezberledi, ben de veriyim diye gayret ediyorsun. Kötü düşünce bile gelse hemen diyorum ki buraya ne amaçla geldin, Allah rızası için, okuduğum Allah kelamı deyip kendime çeki düzen veriyorum. (M. A.)

Öğrenci, daha önce Halk Eğitim Merkezlerinin açmış olduğu örgü, dikiş gibi farklı branşlarda yaygın eğitim kurslarına katıldığını; fakat o kursların insanın egosunu yükselttiğini, hırs yaptırdığını ama Kur’ân Kursu’na gelerek çok farklı manevî havayla karşılaştığını, hırs yerine hayırda yarışmayı öğrendiğini, kendini de manevî anlamda, olumlu düşünce ve duygulara sevk ettiğini söylemiştir.

Buraya gelmeden Kur’ân’ı çok açmıyorduk. Çocuklar elimizde kumanda görüyorlardı, şimdi Kur’ân görüyorlar bu çok önemli.! Öncesinde Perşembe geceleri Yasin okurdum, birde Ramazanda mukabele.! Böylece çocuklara yüce kitabımız her zaman okunan değilde, sanki özel günlerde okunan bir kitab gibi mesaj verdiğimi anladım. Peygamberimiz (s.a.v.)’in hayatını öğrenince kin gütmemeyi öğrendim; çünkü o Mekke’yi feth ederken kendisini yurdundan çıkararlara hiç kin gütmeydi. Hoş görülüyü olmayı, susmayı öğrendim. Hz. Ebu Bekir gibi bu üç günlük dünyayı değil, ebedi ahirete yatırım yapmayı öğrendim. Susmayınca çatışma çok oluyor. Televizyonlar hep kavgayı öğretiyor. Sınıfta yerden bir peçeteyi alıp, çöpe attığımda sadaka sevabı aldığımı biliyorum, bu bilinçle hareket ediyorum; ama önceden bir başkası alır diye düşünürdüm. (R. C.)

Peygamber (s.a.v.) buyuruyor ki: “Ya hayır söyle ya sus”.²¹⁶ Susmak, zayıflık olarak algılanamaz. Tam aksine susmak, en güçlüsünden hazırcevaptır. Ağzımızdan hoyrat sözler çıkması konuşmak sayılmamalı. Susmak, karşımızdakileri anlamak için kendimize ve muhataplarımıza bir fırsat sunmaktır. Susan insan; dinlemeye, düşünmeye ve anlamaya kapı aralamış demektir. İletişimde en geçerli yöntem, çok konuşmak değil, çokça susmak ve karşı tarafa fırsatlar sunmaktır.²¹⁷

²¹⁶ Sahihî Buhârî (Kitab-ül Edeb), 10/373.

²¹⁷ Ertuğrul Yaman, *Susma Sanatı*, 5. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2014, s. 38.

Kursa gelmeden dünya malını çok severdim. Eşimle bu konuda çok çatıştım. Ankara'nın yarısı benim olsun derdim. Adam benle kavga ediyordu "sen azdın" diyordu. Tövbe! Tövbe! "Kim öbür tarafa birşey götürmüş" diyordu. Buraya gelince Kur'ân da okuduğum, " O, malının kendini ebedi kılacağını mı zanneder?" Ayeti beni çok etkiledi. Kursa geleli kalbimde de yok, aklımda da yok. Şimdi kalbimi Allah, Muhammed sevgisi doldurdu. Çocuklarımı da çok severdim, önce Allah sevgisi kalpte olmalıymış. (F. U.)

Yüce Allah (c.c) Kur'ân -ı Kerim'de Hümeze suresinde " O, malının kendini ebedi kılacağını mı zanneder"²¹⁸ buyuruyor. Öğrenci bu ayeti öğrenmeden dünya malını çok sevdiğini bu alanda eşiyile çok çatışmalar yaşadığını, kursa gelip bu ayeti öğrenmesiyle mal sevgisi yerine, kalbinin Allah (c.c.), peygamber (s.a.v.) sevgisiyle dolduğunu, eşiyile de çatışmalarının kalmadığının söylemiştir.

Buraya gelenlerin amacı aynı Allah'ın rızası, birbirimizi olumlu etkiliyoruz. Kendimiz mutlu olduğumuz için eve de yansıyor. Bir bayanın en güzel sosyalleşebileceği, arkadaş bulduğu bir alan burası. (A. Y.)

Her mahallede bulunan Kuran Kursları, orada oturan bayanların gidebileceği, sosyalleşebileceği, kendilerine arkadaş çevresi oluşturabileceği ortamları, hanımların hizmetine sunmaktadır.

İslâm'ı yaşamayı öğrendim, önce açık bayandım. Buraya başlayınca kapandım. Elimden geldiğince dikkat etmeye çalışıyorum, itina gösteriyorum. Miskinlikten hoşlanmıyorum, her türlü sıkıntılarla başetmeyi öğrendim. Arkadaşımı da getirdim, çünkü " hayrı başlatan, hayrı yapmış gibidir."²¹⁹(N. B.)

Öğrenci öncesinde açık bir bayan olduğunu, kursa başlamasıyla kapandığını, sıkıntılarla başetmeyi öğrendiğini, kendinde olan olumlu değişmelerden sonra, arkadaşını da kursa getirdiğini, çünkü Peygamber (s.a.v)'den hayra vesile olmanın,

---

²¹⁸ Kur'ân ı Kerim, Hümeze, 104/3.

²¹⁹ Tirmizi, İlim.14.

hayrı yapmış kadar değerli olduğunu öğrendiğini getirirken, hayra vesile olmanın mutluluğunu yaşadığını söylemiştir.

Ben kursa gelerek kayınvâlidemle çatışmamı bertaraf ettim. Allah katında bir imtihan olduğunu, ne kadar iyi davranırsan, Allah katında kazananın ben olacağımı, bu dünyanın geçici olduğunu düşünerek atlattım. Benim de gelinim var, benim yaşadıklarımı, ona yaşatmamak için aynı şeylere dikkat ediyorum. Aynı evde oturuyoruz, esnek davranıyorum, benim geçtiğim yerden onlar yeni geçiyor. Büyüğün tutumu çok önemli, durduğu yer sabit olacak, hoşgörülü olacak, küçük onun geçtiği yerden nasıl olsa geçecek, o da o zamana gelince anlıyor. Düşünceni güzel usluyla söyleyeceksin.

Hangi dersler etkili oldu?

Sonuçta bu dünyaya ins ve cins kuluk yapsınlar diye yarattım, diyor. Mülk suresinde yaratılma sebebimizin imtihan olduğunu söylüyor. İmtihan olmayan yok; ama imtihanlar farklı farklı. Birşey başıma geldiğinde, çatışma olursa, ben ne yaptım da böyle oldu.! Hemen kendi nefsimi dönmeyi öğretti. Dışarıda afaki aramayı değil, dışarıdaki insanlarla uğraşmaktansa, kendi nefsimi dönmeyi veya hiçbir şey yapmasam da bu imtihan olarak geldi, bu imtihanı kazanmam lazım, sabretmem lazım, Allahü Teala böyle emrediyor, bunun karşılığı var, sebepleri yerine getiriyorum, olmazsa da Allah'a tevekkül ediyorum, kendime terapi yapıyorum. (R. T.)

Tarhan çatışmalı iletişimde iki tarafın sorunlar yaşamasının, birbiriyle bilgi, duygu ve ilişki kurmayı başaramamaları söz konusu olabileceği, bu iletişimde çarpazlaşma olduğunu ifade eder. İletişim kurmada rolleri iyi belirlemek, kişilik rollerini doğru bilmesi gerektiği, roller doğru tayin edilmezse, iletişimin bozulup, rollerin karışacağını, çatışmaların başlayacağını²²⁰; öğrenci de zamanında kayınvâlidesinin kendisine yaptıklarını, kursa gelerek öğrendiği derslerle bertaraf ettiğini, kendisi gelin rolündeyken yaşadığı sıkıntıları iyi bildiği için, kayınvâlide rolündeyken kendi yaşadığı sıkıntılarını gelinine yaşatmadığını, hoşgörülü olduğunu, bu dünyaya imtihan için gelinildiğini, dışarıda sorunları aramaktansa kendi nefesine dönmeyi öğrendiğini bu da olmazsa tevekkül ettiğini ifade etmiştir.

²²⁰ Nevzat Tarhan, *Toplum Psikolojisi*, 3. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, s.198.

Kur'ân'da çok güzel örnekler var. Peygamber hayatlarından sabrı öğreniyorum. Bilhassa Eyüp Peygamberin hayatından. Sonra Yusuf (a.s) imkanı vardı. Kendisini kuyuya atan kardeşlerinden, öcünü almak yerine bütün kardeşlerini affetti, bu beni çok etkiledi. Affedicilik, rabbimize karşı çok kusurlarımız var; ama Rabbimiz affediyor. O affetmese, herşeyimize ceza verse yerden kalkacak halimiz olmaz. Biz de Rabbimiz gibi affedici olmalıyız. Hastanede çalışırken birçok kişi gördüm. İmanı zayıf olanlar daha psikolojik sorunlar yaşıyor, zamanını boşa geçiriyor, boş insana şeytan daha çok musallat oluyor. Depresyon ilaçlarını alıyor, uyuşuyor. Ben bunu tecrübe ederdim, gelene sorardım, imanı kuvvetliyse biraz kullanır bırakırdı. Öteki ise imanı zayıf olan aldıkça dozunu artırırdı. Meşguliyeti de yok, televizyonla arkadaş olmuş, onu dinliyor, onu depresyona sokacak, şeyleri izlemeye devam ediyor. Meslek hayatımda bunlara fazlaca şahit olunca, emekli olduktan sonra Kur'ân Kursu'na yazıldım. Ben Kur'ân okumasını bilirim, eşimde bilir, namazlarımızı da kılardık ama düz birşey vardı. Mana yok, içi boş, Yasin okurduk, taklidi iman, sonra kursa başladım, Kur'ân'ı doğru okumayı öğrendim, Tefsir okuyoruz, Meal okuyoruz, ne olduğunu anlıyoruz. Okuduklarım beni çok etkiliyor, burdaki dostluklar menfaatsiz, sırf Allah rızası için, arkadaşlarımı o kadar çok seviyorum ki annem babam gibi, sırf Allah(c.c.) için seviyorum. Şundan bana birşey gelecek diye değil, menfaat yok. Samimiyeti öğrendik, Allah rızası için yapmayı öğrendik, iman kardeşliğini öğrendik, dostluğu öğrendik. Görümcemdi, eltimdi, kayınvâlidemdi onlarla uğraşıyorduk ama burda öyle değil, sırf burda Allah'ın emrettiği şeyleri yapmaya çalışıyorum, bu da çatışmaları önüyor. Bu beni çok etkilediği için evime de aileme de yansıyor. (H. Y.)

Emekli hemşire olan öğrenci meslek hayatında karşılaştıkları olayları, tecrübeleri aktarırken gözlemlendiği, inancın insanlar üzerindeki etkisini anlatıyor. İnancı kuvvetli insanların hayatın zorluklarına tutunma noktasında Peygamber (s.a.v.) hayatını bilmesi onun ne zorluklara dayandığının idrakine varması onu da kendi hayatında örneklendirmesidir. Kursu gelerek samimiyeti, dostluğu, iman kardeşliğini öğrendiğini, öncesinde elti, görümce, kayınvâlideyle uğraşırken, burada ise Allah'ın emrettiği şeyleri yapmakla meşgul olduğunu ifadelendiriyor.

Çok sinirliydim, eşimde çok sinirliydi, o beni çok yıpratırdı. Benim sabırlı oluşum evime de yansdı, eşime de yansdı. Sizi etkileyen neydi? Peygamberimizin (s.a.v.) hayatı, o sabrettikten sonra biz neyiz ki! Eskiden başıma birşey gelse niye benim başıma geldi derdim. Peygamberimizin (s.a.v.) hayatını öğrenince, ne kadar acılara sabretmiş, biz cennette yaşıyoruz. Bazı durumlar hariç, herkesin dolabında bir yıllık yiyeceği var, bir günlük değil, rızıklar bol ama bizim şükürümüz az. Bunların farkına vardık. Taklidi imandan, tahkiki imana, elimizdeki kiyemetini öğrendik. Kanaat etmeyi öğrendik. (S. E.)

Biz insanları yönlendiren duygulardan birisi de kanaattir. Var olanla yetinmek, şükretmek, sabretmek; ama sürekli çalışmak ve tahsis edilmiş olan rızığımızı aramaya çıkmak insani erdemlerin en yücesidir. Azla yetinmeyen çoğu bulamaz. Kanaat öyle yüce bir duygudur ki hangi yürekte çiçek açsa orasını gülşene çevirir. Sahibini huzur ve surura kavuşturur.²²¹ Kanaat ve sabrı öğrenmesiyle eşiyle yaşadığı çatışmaların önüne geçtiğini, siyer dersinde Peygamber (s.a.v.)'in zorlu hayatını öğrenmesi, kendi hayatının farkındalığını sağlamıştır.

Bende mükemmeliyetçilik vardı. Öyle bir ailede yetiştim. Babam çok sert, annem çok düzenliydi. Olmadığı zaman insanlara çok kırılıyordum. İnsanın eşrefi mahlukat olduğunu öğrendim. Kendime göre insan mükemmel ama davranışları kötü olabilir. İnsanı insan olarak kabul etmeyi, empati kurmayı öğrendim. O kişiyi kendime göre değiştirmekten ziyade, empati kurarak anlamayı, onun yerine kendimi koymayı öğrendim. Ne karşımdakini yıpratırım, ne de kendimi.! Kur'ân Kursunda empati kurmayı, bir çatışma olduğunda uygun üslupla söylemeyi öğrendim. Allah razı geldiği şekilde, kırmadan konuşmayı öğretti. Bunda tefsir dersinin etkisi mükemmel oldu. Kur'ân'ı okuyorduk ama hiçbir şey bilmiyorduk. Allah'ın bizden neler istediğini, bizim neler yapmamız gerektiğini, öncesi kulaktan dolmaydı bilgilerim. Her hafta sunum yapıyoruz. Ben Hud suresini aldım. Ben ilkokul mezunuyum. Birşey nasıl araştırıl bilmezdim, nasıl birşey yapacağımı bilmezdim. Cesaretimde yoktu. Burada ben bunu kazandım, bana güven geldi, ben bunu yapabilirim diye. Hud suresinde 3-4 peygamberin kıssası geçiyor, örnekleri nedir? Kendimize çıkardığımız sonuç nedir? Zamanımıza göre ne olması

---

²²¹ Ertuğrul Yaman, *İnsan ve İletişim*, 4. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara, 2012, s.126.

gerekir? Onu zamana taşıyabilmek, ayetleri güncellemek ve ders çıkarabilmek önemli, bana da hayatımda çok şeyler kattı. (M. A.)

Empati, bir insanın, kendisini karşısındaki insanın yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlamasıdır.²²² Empati duygusu daha soyut ve insana özel bir duygudur. İletişimin duygu aktarımı ayağı empati için çok önemlidir. Karşı tarafı anlamak empatinin birinci aşamasıdır, daha sonra onu hissetmek gelir, üçüncü aşaması da duygu aktarımı yapabilmektir. Karşılıklı duygu aktarımı yapılırken empati köprüsü kurulmuş olur. ²²³ Kur'ân Kursu'nda işlenen tTefsir derslerinin kendisine çok katkı sağladığını, önceden insanlara çok kırıldığını onları değiştirmeye çalıştığını, ama değiştirmekten ziyade empati kurmayı öğrendiğini, haftalık ödev olarak sure sunumları yapıldığını, ilkokul mezunu olmasına rağmen, bir dersin sunumunun nasıl hazırlanacağını burda öğrendiğini, bunun da kendisine cesaret ve güven verdiğini ifade etmiştir.

Kur'ân okumak başlı başına huzur veriyor, çatışmayı falan unutuyorum. İletişim becerim arttı, öfke kontrolünü başardım, çocuğa karşı daha alttan almayı öğretti. Ona bağırarak değil de, sakince konuşmayı, Rabbim Hz. Musa'ya Firavuna giderken "kavli linnle konuş" diyor, bende onu yapmaya gayret ediyorum.

Peki alttan alarak konuşmanız, sizi sindirdiğini mi düşünüyorsunuz, yoksa Kur'ân Kursu'na gelerek hangi alanda değişti?

Bağırmadan! Çevreyi rahatsız etmeden! Önceden çevre beni duyacak diye bir telaşım yoktu. Şimdi, çevrem ne der? diyorum. Biraz daha sakinleştim. Çocuklar da bunu hissediyor. Evde huzurlu bir ortam oluyor. Yaz tatili gelince boşluğa düşmüş gibi oluyorum. Hocamı, arkadaşlarımı, sınıfımı özlüyorum. (B. Ö.)

Peygamber (s.a.v.) “ Dünyanın en güçlü insanı öfkesini yenen insanıdır”²²⁴ sözüyle öfkenin zorlu bir duygu olduğunu ve onu yatıştıran ve terbiye eden insanın da içinde ki gücü ortaya çıkarmış, gerçek anlamda potansiyelini yaşayan insan olduğu,

²²² Üstün Dökmen, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, 52. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008, s. 157.

²²³ Tarhan, *Toplum Psikolojisi*, s.168.

²²⁴ Sahih-i Buhari. Edeb:76, Müslim, Birr:107-108.

duyguların yoğun olduğu durumlarda sakinleşmeyi ve yakındığımız etkileşimlerde oynadığımız rolün ayırdayına varmak üzere biraz geri çekilerek öfke kontrolü sağlayabilir.²²⁵ Öğrenci, kursa gelerek öfke kontrolünü başardığını, Kur'ân 'ın "kavli lin" (yumuşak söz) uslubunu, öğrenip uygulamaya çalıştığını, söylemiştir.

Benim eşim beni çok kıskanırdı, çatışma yaşadık, beni bunaltırdı; ama kursa gönül rahatlığıyla gönderiyor. Bir bayanın en güzel sosyalleşebileceği, eşinin kıskanmadan göndereceği bir yer burası. Eşimin bana bakış açısı değişti, daha saygı duyuyor, konuşmaları, davranışları daha saygılı oldu. (Y. S.)

Kur'ân Kurslarının kıskanç eşlerin hanımlarını gönderebileceği, en güzel sosyalleşme alanları olduğunu, kursa gelerek saygınlık kazandığını ifade etmektedir.

İnsanların yaşı ilerledikçe kendisi için birşeyler yapmak, kendine zaman ayırmak istiyor. Eşimi genç yaşta kaybettim. Hep hayatım fedakarlıklarla geçti. İki doktor, bir öğretmen yetiştirdim. Şimdiye kadar çocuklarım için yaşadım. Deyim yerindeyse hayatımı onlara adadım. Kalan ömrümü Allah'a adamak istiyorum. Terapi gibi oluyor, manevî huzur sağlıyor, Allah'la olayım istiyorum. İnsanlar manevî boşlukta bana göre de o sebepten çatışıyorlar. (N. Ö.)

Asırlardır, kadınların rolü önceden belirlenmiş ve seçenekleri kısıtlanmıştır. Birey olarak gereksinimlerimiz ailelerin ve toplumun gereksinimlerinin ardına atılmıştır. Bu nedenle bu sosyal kurumların isteklerine çoğunlukla hiç koşulsuz evet deyiveririz. Başkalarına hizmet etme görevini o kadar benimsemişiz ki, kendimize olan sorumluluklarımızı yükümlülüklerimizi hep yok saymışız.²²⁶Eşini genç yaşta kaybetmiş, yıllarca çocuklarına hayatını adayan fedakar anneler için Kur'ân Kursları, manevî boşluğunu dolduran, huzur ve sukuneti sağlayan, terapi ortamları olarak görülmektedir.

Kur'ân'ı ben evde okuyordum. Ama anlamıyordum, kendi kitabımı anlamıyorsam, artık başka birşey yapmama gerek yok gibi hissettim. Arapça'ya gelmeye karar verdim. Kur'ân'ı anlamak ve buna göre yaşamak istiyorum şu anda manevî olarak kursların bunu

²²⁵ Öznur Özdoğan, *Mutluluğu Seçiyorum*, 6.Baskı, Özdenöze Yayınları, Ankara, 2012, s.42-43.

²²⁶ Özdoğan, *age*. s.46.

doldurduğunu düşünüyorum. Terapi gibi gelmesinin nedeni ruhumuzdaki manevî boşluğu dolduruyor. Evde sadece namaz kılmakla, ibâdetlerimi yapmakla insan tatmin olmuyor. Yeni birşeyler öğrenmek, (arapça dersi almamla) Kur'ân okurken ordaki bir kelimeyi bilmek beni mutlu ediyor, iç çatışmamı engelliyor. (Ü. E.)

Kursa gelerek öğrencilerde bilinçlilik düzeyi arttığı, öncesinde Kur'ân'ı okusam bana yeter, diyen anlayış yerine, arapça anlamını da öğrenmeye çalışan, gayret eden, öğrendiğinde de mutlu olan öğrenci profilleri kurslarda görülmektedir.

Ben çok asabiydim. Çocuklara çok bağırdım. Sonra Hucurat suresindeki Peygamber'e sesini yükseltme! Ayeti beni çok etkiledi; artık alttan alıyorum. Çocuklarımla ilişkilerim düzeldi, çatışmalarımız en aza indi. (A. Ö.)

Kursa gelmezden önce sürekli çocuklarına bağırarak bir anne olduğunu, kursta öğrendiği ayetle, sesini çocuklarına yükseltmediğini, bunun da çocuklarıyla iletişimde fayda sağladığını söylemiştir.

İki yıldır kursa geliyorum. Önceden evden hiç çıkmazdım, arkadaşım yoktu, çok kiloluydum, çekinirdim. Kendimi herşeyden uzaklaştırdım, soyutladım. Arkadaşım yazdırdı, o yazdırmasa ben yine gelemezdim. Ama kursta öyle bir kendimi buldum ki, şimdi burdan taşınma ihtimalim var, gitmek istemiyorum. Sevgiyi burda gördüm, dostluğu burda gördüm, burda peynir, zeytin yiyoruz evde yediğin etten lezzetli, dostlarla beraber yenince çok tatlı oluyor. Ev işlerini hafta sonuna bırakıyorum, kursta vakit geçiriyim istiyorum. Dostluk, şefkat, merhamet, huzuru buldum. Buradan giderken yüzümüzde gülümsemeyle gidiyorum. (G. E.)

Mülakatı yaptığımız öğrenci oldukça kilolu, kiloları sebebiyle kendini eve kapatmış, dış dünyaya küsmüş, kendini hayattan soyutlamış biriyken kursa gelerek, gerek ortam, gerek arkadaşları, gerek aldığı dersler sayesinde sorunlarından uzaklaştığını, huzurlu ve mutlu olduğunu ifade etmiştir.

Hocamız Kur'ân okuduktan sonra Türkçe açıklamasını yapıyor can kulağıyla dinliyorum. Çok hoşuma gidiyor, üzüntülerimi burda

unuttum. Eşimi kaybettim, oğlumu kaybettim. Kızım var, hem annesiyim, hem babasıyım, geç yaşta doğum yaptım, aramızda hayli yaş farkı var, o yüzden heralde aramızda kuşak çatışması var. Üniversite sınavına girecek, çok sinirli, tingir, tingir, bu aralar. Tek çocuk " herşeyime karışyorsun" diyor. "Kur'ân okumaya git, seni sakinleştiriyor", diyor. (İ. K.)

Öğrenci eşini ve oğlunu kaybettiğini, çok sıkıntılı dönemler yaşadığını, aralarında çok yaş farkı olduğu içinde bir tane kızıyla çok çatıştığını, kursa gelerek sakinleştiğini anlatmıştır.

Affetmek, Allah'a mahsustur. Yumuşak görünüyorum; ama sertim. Allah (c.c) korkusunu biliyordum; ama şimdi daha fazla hissettim. Her adımda düşünerek adım atıyorum, daha pamuk gibi oldum. Kendi ruhuma da yansıdı. (A. Y.)

" Affeder, hoş görüp vazgeçer ve bağışlarsanız şüphe yok ki Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."²²⁷ Öğrenci yüce Allah'ın affediciliğinden çok etkilendiğini kendi hayatında bunu düstur aldığını, bu durumunda ruhuna yansıdığını, öncesinde sert mizaca sahipken, kursa gelmesinin etkisiyle yumuşak ve affedici mizaca sahip olduğunu bununda insan ilişkilerinde olumlu etkilediğini ifade etmiştir.

Eşimle tartıştığımda küserdim. Kin tutardım. Küsmenin günah olduğunu öğrendim. Kendim de günaha girmek istemiyorum, eşimi de günaha sokmak istemiyorum. Çocukların önünde küs anne-baba olumsuz örnek oluyor. Kursa gelmeden önce küsünce hiç cevap vermezdim. Şimdi hatalı da olsam, hatasız da olsam bunu irdelemiyorum. Tatlı yiyelim, tatlı konuşalım, diyorum. Tarihlerde milattan öce, milattan sonra vardır ya, benim hayatımda da kurstan önce, kurstan sonrası var. (M. B.)

Pasif iletişim çatışmalarında taraflar birbirine kötü davranmaktan çekindikleri için birbirleriyle ilişki kurmaktan kaçınırlar. Birlikte yaşamalarına rağmen birbirleriyle sağlıklı iletişim kuramamaları "küsler diyalogu" gibi bir iletişim türü ortaya çıkarır. Ailede en çok karşılaşılan ve günlerce küs kalan bireyler arasındaki iletişim çatışması

---

²²⁷ Kur'ân ı Kerim, Teğabün, 64/14.

bir pasif çatışma örneğidir²²⁸. Peygamber Efendimiz (s.a.v.)' de buyuruyor ki: Müslüman müslümana üç günden fazla küs durması helal değildir. Kim üç günden fazla küser de, o gece ölürse cehenneme girer²²⁹ buyurdu.

Ben eşimi kaybettiğim sene çok hastalandım, kriz geçirirdim. Komşum "Kur'ân'a git kafan dağılır" dedi. Öyle geldim. Devam ediyorum, sıkıldığımda, bunaldığımda Kur'ân okuyorum, bu bana çok iyi geldi. Kur'ân'ın manevî huzuru, arkadaş ortamı, arkadaşlarla sohbet ediyorsun, eve kendimi kapatmıyorum. Sürekli ağlardım. Şimdi çok şükür, çok iyiyim, hamd olsun. (L. K.)

Kurslara eşini kaybetmiş, hayatın zorluklarını tek başına yüklenmiş, çocuklarına hem anne, hem baba olmuş, bu arada birçok sıkıntılara göğüs germiş, ruh dünyası çöküntüye uğramış, derdinî anlatacak, manevî huzuru yakalamak için pek çok dul öğrenci gelmektedir.

Daha iyimser olduk. Sorunları nasıl çözeceğimizi öğrendik. Nasıl? Ağlayıp, üzülen de, dua ederek, çünkü Mü'min suresi 60. Ayette " bana dua edenin, duasına icabet ederim " buyuruyor. Önceden de dua ederdim; ama Peygamberimizin söylediği gibi "duanın müminin silahı" olduğunu burda öğrendim. Kur'ân okuyarak, çözmeye çalışıyoruz. Önceden otur, ağla hiçbir şey elde edemiyorduk.

O bakış açısını ne kazandırdı? Hangi dersler?

Peygamberlerin hayatları okudukça gördüm ki çok ağır imtihanlara sabretmişler, dua etmişler, sabırlı olmuşlar, Peygamberimiz (s.a.v.) bile o kadar sıkıntı görmüşken, biz kimiz ki bu sıkıntılarımız hafif geliyor. (H.Ş.)

İnsanın, yaratıcısı katındaki değerini belirleyen en temel etkenlerden biri duadır. Zira kişi, dua ederek, kendi acizliğini kabul etmekte, Allah'ın yüceliğini ifade etmektedir²³⁰. Bundan dolayıdır ki: Duanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin!²³¹

²²⁸ Candemir Doğan, *Ailede İletişim Sanatı*, Kalbi Kitaplar, İstanbul, 2013, s.218.

²²⁹ Ebu Davud, 5/215, Albani, Sahihul Cami, 7635.

²³⁰ *Dinîm İslâm Temel Dinî Bilgiler*, Der. Mehmet Emin Afşar, DİB Yayınları, Ankara 2014, s. 356.

²³¹ *Kur'ân -ı Kerim*, Furkan, 25/77.

buyurmaktadır. Kur'ân Kurslarında ezber derslerinde dua ayetleri ve hadisleri öğrenilip, ezberlenmekte, bayan öğrenciler dua derslerine çok ilgi ve alaka göstermektedirler.

Ben hâfızlık yaptım. On yaşında Bayburt'tan Ankara'ya geldim. Babam daha önce çalışmaya gelmişti. Dedem bana çok iyi babalık yaptı. Babamın benden uzak olması sebebiyle, baba-kız bağı kuramamıştık. Babam ne söylese.! Bana batıyordu, ben kızıyordum. Babam birşey demiyordu. Kursu gelince anne-babana öf bile denmemesi gerektiğini öğrendikten sonra tavrım değişti. Babam hep yumuşaktı, kursta anne baba hakkıyla alakalı ayet ve hadisleri öğrenince babamla aramdaki çatışma düzeldi. (R. K.)

Öğrenci yukarıdaki değerler çatışması sorumuza, kendisinin küçükken kalabalık ailede büyüdüğünü, bayramlarda annesine, babasına sarılmak istediğini ama büyüklere ayıp olur, diye anne ve babasına sarılamadığını anlatmış, çalışmak için babasının da büyükşehire gitmesiyle, baba-kız bağı kuramadıklarını, hâfızlık yapmak için kursa gelmesiyle bunu aştığını ifade etmiştir.

Hümeze suresinden çok etkilendim. Hümeze suresinde, arkadan kaş göz işareti yapmanın çok günah olması beni çok etkiledi. İslâm dinî küsmeyi yasaklıyor, kavgayı yasaklıyor, arkadan konuşmayı yasaklıyor, Hucurat suresinde "arkadan konuşan ölmüş kardeşinin etini yer" demesi, benim gıybet yapmamı engelledi. Özellikle kul hakkı, Allah rızası, komşu hakkı, hasta ziyaretini biliyorduk, ama ayet ve hadislerle daha da bilinçlendik. Öğrendiğimi eşime, çocuklarıma, anneme aktarmaya çalışıyorum. Bilhassa Hümeze suresinin mealini okuyunca çok şaşırdım.! Kur'ân da böyle birşey yazması (gıybet edince, ölmüş kardeşinin etini yemek) beni çok şaşırttı ve korkuttu. (A. Y.)

Birbirinizin gizliliklerini araştırmayın ve arkanızdan birbirinizi çekiştirmeyin! İçinizden ölü kardeşinizin etini yemekten hoşlanan biri var mı? Bakın, tiksindiniz işte!²³² Kaş, göz işaretleriyle arkadan çekiştirenlerin, vay haline!²³³ Bayanların en zayıf noktalarından biri, gıybet konusudur. Günah olduğunu biliyorlar; ama Hucurat ve

²³² Kur'ân -ı Kerim, Hucurat 49/12.

²³³ Kur'ân -ı Kerim, Hümeze 104/1.

Hümeze surelerinde ölmüş kardeşinin etinin yenmesi kadar çok çirkin bir şeye benzetilmesinin onları etkilediğini ve şaşırttığını belirtmiştir.

Ben kendimi yendim. Kırıldığım kişiye çok küserdim. Kin tutardım. Eşim bana birşey derse 15 gün konuşmazdım. Eşim kadın " üç gün küs durulmaz" derdi; ama çok da önemsemezdim. Kursta gelince bunun çok günah olduğunu öğrendim; artık yapmıyorum. (S. E.)

Eşi küs durmanın helal olduğunu söylediği zaman çok önemsemediğini, fakat kursta bunun doğru birşey olmadığını öğrenmesiyle, artık eşiyse küsmediğini belirtmiş, eşi de aynı şeyi söylemesine rağmen kursta öğrendiklerine öğrencinin daha itibar ettiği görülmektedir.

Üç tane oğlum var. Geçenlerde dedesi ve ben bir kitab okudum, çok etkilendim, oğlum da aynı kitabı okudu. Bana birgün dedi ki: İyi ki sizin gibi merhametli değilim.! Neden? dedim, sizin gibi merhametli olsam, bu kitabı okuyamazdım, yaşayamazdım dedi. Bu beni çok üzdü, sonra çocuğumu gözlemlerdim, merhametsiz davranışları var mı? diye, böyle bir çatışmamız oldu. İfadelerimizin düzgün olması onların düşüncelerine kapı aralıyor. Gezmeden gelsem yorgunum derim, kurstan gidince yorgun bile olsam vazifemi yapmam lazım, sevabıma sevab katmak zorundayım, diyorum. Çocuklarıma yumuşak davranıyorum, ben nazik olunca, o da nazik oluyor, seni öpeyim, özlüyorum dediğimde: " Bayrama çok var" diyor. Anne olmak çok ağır, çocuklarına sabredeceksin, eşine sabredeceksin. Ben hayatta hiç hayal kurmazdım.

Neden?

Hayal kırıklığına uğramaktan korktuğum için. Bu sene hocamın ilk dersinde hayal kurmayı öğrendim. " Güzel şeyler hayal kurun., çocuklarınızı güzel yerlerde hayal edin, ahlâklı, imanlı; belki dua kapıları açıktır, " dedi. Ben gelmişim 37 yaşına.! Hayal kurmayı Kur'ân Kursunda öğreniyorum. Hocam " Senin niyetin hasıl olduğu zaman olur inşallah" demişti. Çocuğumun içine birşeyleri onu sınırlendirmeden, ayağa kaldırmadan aşlamayı öğrendim. Bizim nazımımızı çekecek olan Rabbimdir. Gece kalkıp Rabbim ile konuşmayı öğrendim. Hz. Ömer'in ben derdimi Rabbim'e söylerim, dostuma

söylesem, üzülür.! Her zaman hayata pozitif bakmayı öğrendim; bunu başarınca zaten çatışacak ortam da olmuyor. (C. G.)

Öğrenci kursa gelmezden önce 37 yaşına kadar hiç hayal kurmadığımı, hayal kurmayı bile bilmediğini, kursa gelince hayal kurmayı öğrendiğini, kursun kendi iç dünyasına çok iyi geldiğini, düzgün ifadeler kurmayı öğrenmesiyle, çocuklarının düşüncelerine kapı aralayabildiğini ifade etmiştir.

Kur'ân Kursu'nda öğrendiğim İlmihal bilgileriyle hayatımı düzenliyorum. Dini bilgilerdeki eksiklerimi gideriyorum. Çocuğumuza neyi, ne zaman vereceğimizi öğreniyoruz. Belki küçük yaşlarda.! Belki ergenlikte.! Çocuklarımızla doğru iletişim kurmamızı sağlıyor. Kursların çok faydaları var. Hepimiz kaynaşyoruz, sosyalleşiyoruz. Bir Allah'ın selamını vermek bile, ruhun birşeye sıkılmışsa, rahatlatıyor. Bayanlarımız için buraya gelmek her açıdan çok verimli oluyor. (F. U.)

Kur'ân Kursları'nda dinî bilgilerin verilmesinin yanı sıra, manevî iklimi de öğrencileri iç huzura, sakinliğe ve dinginliğe sevk etmiş, çocuklarıyla güzel iletişim kurmalarını sağlamıştır.

40 senelik evliyim. Hiç kitap okumuyormuşum. Üç senedir, peygamberlerin hayatlarını okuyorum. Siyer okuyorum, Tefsir, Hadis okuyorum. Bilmediklerimi öğrendim. Hep geri kalmışım.! Ne ile elişiyile kayınvâlîde, kayınbabayla; onlar rahmetli oldular. Çocuklarım evlendi. Onların çocuklarını büyütücem diye uğraştım. Hiç kendim için birşey yapmamışım.! Şimdi kendim için birşey yapıyorum. (R. T.)

Hayatını çocuklarına, eşine, torunlarına, eşlerinin ailesine adayan, hanımlar; ancak çok ileri yaşlarda fırsat bulup kursa gelebildiklerini ve kendi için birşey yapmadığının yeni farkına vardığını, bundan sonra kendi için birşeyler yapmak istediğini belirtmiştir.

Ben üniversite son senemdeydim. Kursa gelmek istedim, çevremle bu konuda çok çatıştım. Onlar işe girmemi, Kur'ân Kursuna gitmem önemli değil de, çalışmam, kariyerim daha önemli diye düşünüyorlardı. Kendim istediğim için, kendim yerine getirdim, çok

memnunum. Aileme de katkım oldu, onlar da bilinçlendiler. O zaman beni desteklemeyenler şimdi destekliyor. Çünkü neyin değiştiğini, neyin önemli olduğunu beraber öğrendik.

Böyle düşünmene etken nedir?

Ben şunu farkettilim. Yıllarca okudum, okudum. Allah için birşey yapmadığımı farkettilim. Sonra okumak nereye kadar diye düşündüm. Yazları küçükken Kur'ân Kursu'na gidiyordum; ama o kadar etkili olmadı. Açıköğretim de son sınıfta okuyorum. İkisini de yapıyorum, illa 50 yaşına gelince yapıcım diye bir kaide yok. (B. N.)

Kursiyer 23 yaşında üniversite öğrencisi; çevresindekilerin kursa gelmesine karşı çıktıklarını, kursa gelmek yerine, işe girmesi yada okumasının daha önemli olduğunu söylediklerini; ama kendisi kararlı bir şekilde kursa gelip kayıt yaptırdığını, buraya gelmesiyle hayatta neyin önemli olduğunu öğrendiğini söylemiştir.

3.2.6. Kur'ân Kursunda Kazanmış Olduğunuz Öğrenci Kimliğinizin Hayatınıza Ne Gibi Etkileri Oldu?

Bizi, gençlerimiz pasif oturması gereken biri olarak görüyor. Biz kurstaki arkadaşlarımızla watsaptan grup kurduk, ödev paylaşıyoruz, resim gönderiyoruz. Bunu görünce, oğlum "senin telefonla ne işin var? Senin emsallerin evde oturup, çorap örüyor, devam mecburiyeti yok iken, niye okula gidiyorsun? Niye bu kadar kendini yıpratıyorsun" diyor. Beni pasif görüyor. Azimle kursa gelince, kabullendi. Oğlum Uluslararası İlişkiler okuyor. Geçen diyor ki: Seçtiğim dersler senlik, Ulusların Tarihi, Uluslararası Siyaset gibi, onlarda anladı. Kursa gelmeden önce etliye, sütlüye karışmayan, anne rolünde değil de, hizmetçi gibi gören, yemeği yapsın çokta akıl vermesin istiyorlardı. Toplum da bu imajı vermiş, bunun yıkılması lazım, bir kadın köşesinde oturup, herşeye peki diyen, herşeyi kabul eden, ne yaptığını bilmeyen, emredilene yapan pozisyondan çıkması lazım. Kursa gelerek ben bunu aştım, kitap okumayı çok severdim. Kursta da etkisini çok gördüm, azimle devam etmem, çocukların kabullenmesini sağladı. Ne eşler kabul ediyor.! Ne de çocuklar.! Çocuklar öyle mi görmek istiyor ya da toplumda yansıyan mı bu bilemiyorum. Düşünün çocuğum bana " senin emsallerin kazak örüyor " diyor; çünkü gördüğü bu, ama kursa gelmemle kabullendi. (R. T.)

Kur'ân Kursu'na gelen bayan öğrenciler keşfedilmemiş cevherler olarak görülmelidirler. Şayet zamanında imkanlar verilmiş olsaydı, çoğu şu an farklı yerlerde olabilirdi. Şimdiye kadar hayatın gailisi, çocuklarını büyütme, ev işleriyle uğraşmış, toplum da ona o misyonu biçmiştir. Teknolojiyi kullanmak istemesini bile kendi çocukları çok görmüş, telefonda, Whatsapp'ı kullanmasına, ödev paylaşımlarına şaşırmıştır. Kursa gelerek ev hanımlığın yanında, öğrenci kimliği almasıyla beraber, kendi etrafına, hem kendinin, hem toplumun örmüş olduğu duvarları yıkarak, ev işlerini yapar, köşesinde oturup, kazak örer, herşeye de çok karışmaz, akli da ermez imajından bir nebze sıyrılmıştır. Devam mecburiyeti olmayan kurslara, öğrencinin okul gibi düzenli gitmesine, çocuklarının şaşırdığını, anlam veremediklerini ifade etmiştir.

Buraya gelmek bana farklı geliyor. İki gün kendimi öğrenci görüyorum. İki günü kendime ayırdığım özel günüm olarak görüyorum. Ezber çalışıyorum, Esmâ-ül Hüsna çalışıyorum, Esmâ-ül Hüsna ezberimi oğluma takip ettiriyorum, yanlışı çıkınca hoşuna gidiyor, " yapamadın orayı " diyor. Kur'ân'ı güzel okumaya çalışıyorum. Bunlar bizi kendimize yönlendiriyor. Bir de çocuklarımızı anladık. Ders neymiş.! Yazılı neymiş.! Sınav stresi neymiş.! onu anladım. Geçen gün Siyer yazılısı olduk, kalbim çıkacaktı. Çocuğum 95 aldığımda kızardım, niye 100 almadın diye, şimdi 95 almanında zor olduğunu anladık. 60 alanlar çocuklarına göstermeye çekindiler. (Y. S.)

Öğrenci kursa geldiği günleri kendine ayırdığı özel gün olarak gördüğünü, ezber dinletirken çocuğundan yardım aldığını, bir nebze rollerin değiştiğini, bu sayede çocuklarını daha iyi anlayabildiğini belirtmiştir. Çocuklarını yarış atına benzeten anneler ya da sadece başarı algısı olarak notu gören annelerin kursa gelip öğrenci kimliğine bürünmesi, çocuklarının da öğrenci psikolojisini anlamasında etkili olduğu görülmektedir.

Çocukların önceden emrine amadeydim. Buraya gelince çalışan anne gibi oldum. Bu da çocuklara farklı geldi. Ezberime çok kızıyorlar, " aç yüzünden oku, niye bu kadar uğraşıyorsun?" diyorlar. Arapça bir yandan, makamlı Kur'ân okuma bir yandan, " valla bizden çalışkansın" diyorlar. Çocukların öğrenciliğini anladık. Kursa kaydımı yeniledim. Ben buradan sonra İlahiyat Fakültesini okumak istiyorum.

Çok heyecan verici, çocuklarımın psikolojisini anladım. Bana kurs çok şey kattı. Ev işlerinin altında ezilmemiş hissediyorum. Çocuklarıma faydalı oluyor, ahiretime katkı sağlıyor, eşlerimiz gönül rahatlığıyla gönderiyor. Kendimize bir alan oluşturmuş oluyoruz. Ev hanımlığından öğrenciliğe yükselmiş oluyoruz. (Ü. E.)

Yıllarca ev işlerinin altında ezilen hanımların, kursa gelerek birşeyleri başarması, kendilerine alan oluşturmaları, çocuklarının öğrencilik psikolojilerini de anlamalarına katkı sağladığı görülmektedir.

Bu ilim sonsuz, her an ilimle uğraşmak çok huzur verici.! Burada öğrendiklerimizi eve taşıyoruz. Komşularımıza aktarıyoruz. Ben de komşularımı, tanıdıklarımı teşvik ediyorum. Ortam çok güzel, arkadaşlar çok özel, buraya gelince ayrıcalıklı olduğunuzu hissediyorsunuz. Sanki seçilmişsiniz.! Yıllarca dua ettim, nasip oldu. Önceden daha sıradan biri gibiyken; şimdi kendimi çok ayrıcalıklı hissediyorum. (F. Y.)

Öğrenci önceden kendini sıradan gördüğünü kursa gelerek ayrıcalıklı ve seçilmiş hissettiğini, bu sonsuz ilim hazinesinden istifade etmek için çok dua ettiğini nasip olduğu içinde çok mutlu ve huzurlu olduğunu ifade etmiştir.

Öğrenci psikolojisini öğrendim. Öğrenciliğime geri döndüm. Önceden git odana ders çalış, derdim. Ben de elime kumandayı alırdım. Kendim öğrenci olunca, hem öğrenci, hem eş, hem anne, misafirin geliyor, dünürün geliyor, onlara fırsat bulmayı öğrendim. Çocuğum beni görüyor. Ben içeride ders çalışırken, ezber yaparken, bilmediği sureleri fark etmeden ezberlemiş, ona çok faydası oldu. Artık çocuğuma ders çalış demiyorum, ders çalışma ortamı hazırlıyorum. Ayrıca mahallemizi tanıdık, kim ihtiyaç sahibi, hemen yardım yapıyoruz. Kur'ân Kursu resmi kimlikli olduğu için güvenli oluyor. (F. U.)

Kendisinin kursta öğrenci olmasıyla, çocuklarına örnek olduğunu, çocuğuna "git ders çalış" demek yerine, ortam hazırladığını, birçok sorumluluğunun yanında ders çalışmaya da zaman ayırmayı öğrendiğini ifade etmiştir.

Hocam geçen gün teşekkür aldım. Ben çocuk gibi oldum. Eve gittim. Eşim, üç oğlum var. Arkama teşekkür belgemi sakladım, size süprizim var! dedim. Eşime ver elini öpeyim, dedim. Çocuklarım da teşekkür alınca babalarının elini öperlerdi. Çocukluğumu yaşadım.(R. C.)

Öğrenci 60 yaşlarında, okur – yazar değil, ev hanımı; daha önce hiç okul hayatı olmadığını, kurstan aldığı teşekkür belgesinin onu çocuklar kadar mutlu ettiğini anlatmıştır.

Kursa başlayınca, düzenli olduk. Dersim var, diyorsunuz, yemeğinizi, çocuklarınızı, ev işlerinizi, hastane işlerinizi ona göre ayarlıyorsunuz. Artık herşeyimizi programlıyoruz. Bu öğrencilik hayatı kişiliğinize, hayatınıza o kadar çok işliyor ki, ben şahsen yaz mevsimini sevmiyorum, çünkü kursumuz kapanıyor. (E. Ö.)

Öğrenci kursa gelerek hayatını programlamayı öğrendiğini, işlerini düzene soktuğunu, öğrencilik hayatının ruhuna işlediğini, yazın kursun kapanmasından üzüntü duyduğunu ifade etmiştir.

Dinîmizi öğrenmek, ibâdetlerimi bilinçli yapmak, ne güzelmiş! Önceden ev işlerine çok yükleniyordum. Hep temizlik yapardım. Bir sürü altın günüm vardı, gün gün gezerdim. Hep yalan dünya için çalışmışım; şimdi ahiretime çalışıyorum. Kaybettiğim zamanımı telafi etmeye çalışıyorum. Elişi yapardım, hepsini bıraktım. Öğrendikçe ruhuma zevk veriyor, motive oluyorum. Dinîmi anlayarak yapmam çok hoşuma gidiyor. (Ş. M.)

Maalesef ev hanımlarımız enerjilerini fazlasıyla temizliğe, el işlerine, altın günlerine harcamaktadırlar. Kur'ân Kurslarının yaygınlaşması, toplumda bilincin artmasıyla, bayanlarımız kurslara gelerek dinîni öğreniyor, ibâdetlerini bilinç ve şuurla idrak etmeye gayret sarfediyorlar. Bu durumda onları mutlu ve huzurlu kılıyor.

3.2.7. Farklı Kuşakların Aynı Sınıf İçerisinde Ders İşlemesi Kuşak Çatışmasına Neden Oluyor mu?

Kur'ân Kursları; katılımcıların gerek yaş aralığı, gerekse tahsil durumları bakımından heterojen bir yapıya sahiptir. Aynı sınıf içerisinde 18'den 70 yaşına kadar farklı kuşaklardan bayan öğrenciler olduğu gibi, okur-yazar olmayandan üniversite

mezununa kadar farklı eğitim düzeyine sahip olanlar bulunabilmektedir. Bunun sebebi ise, öğrenci yeter sayısının çok fazla olmaması ve farklı kategorilerde ders açabilmek için DİB'in gerekli gördüğü öğrenci sayısının en az 12 olmasıdır.

"Farklı kuşakların aynı sınıf içerisinde bulunmaları, aralarında kuşak çatışmasına neden olmakta mıdır?" sorusuna öğrencilerin verdikleri cevaplar aşağıdaki şekilde olmuştur:

Şimdiye kadar hiç böyle bir ortamda bulunmadım. Hep kendi yaşıtım ya da küçüklerle bulundum. Bana çok katkı sağladığını gördüm. Teyzelerden aldığım çok şey var. Çünkü onların hepsinin ayrı ayrı yaşamış olduğu hayat tecrübeleri var, dersler esnasında yeri geldikçe bana hayat tecrübelerini aktarıyorlar, bilhassa 'evlilikle' ilgili, ileride evlendiğim zaman benim kulağıma küpe olacak tarzda bilgiler veriyorlar. (Z. Y.)

Öğrenci 24 yaşında, üniversite öğrencisi; kursa gelmeden önce okul hayatında kendinden bu kadar yaşça büyük teyzelerin bulunduğu ortamda ders işlemediğini, onların hepsinin kendisine hayat tecrübelerini aktararak, katkı sağladığını kendisinin de bu hayat tecrübelerini kulağına küpe yaptığını ifade etmiştir.

Yaşlı teyzelerle aynı sınıfta ders işlerken, onların dersleri kavramadaki zorluğunu gördükçe, şimdiden öğreniyim, yoksa sonra aklım almıyacak diyorum. (A. Ş.)

Yaşlandıkça dersleri kavrama gücü azaldığı için, bunu gözlemleyen genç öğrenciler, şimdiden öğrenip ileride zorluk çekmek istemediklerini, anlatmışlardır.

İlk önce 4-6 yaş anasınıfı açılınca çocuğum için gelmiştim, babannemde benimle aynı sınıfta, başta yaşlılar var, çok sıkılırim demiştim. Onlarla aynı kafadanız, annemden büyükler ama çok iyi anlaşıyoruz. Onlar bana hayat tecrübelerini anlatıyorlar, bilhassa 'çocuklarla' ilgili, bende ileri ki dönemler için nasihatlerini dinliyorum. (M.K.)

Öğrenci 26 yaşında, Kur'an Kursu'nun bünyesinde 4-6 yaş anasınıfının açılmasıyla, çocuğu ile birlikte kursa öğrenci olmuş, çocuğu anasınıfında eğitim alırken,

kendisi de yetişkin bölümünde aynı sınıf içerisinde babanesiyle birlikte eğitim almaktadır. Kur'ân Kursunda ki aynı çatı altında üç ayrı kuşak 60 yaşındaki babanne, 26 yaşındaki torun, 5 yaşındaki torunun çocuğu beraber din eğitimi alabilmektedir. Kuşak çatışmalarını irdelediğimiz bu tezimizde üç ayrı kuşağı aynı çatı altında çatışmadan toplayabilen Kur'ân Kursu; Kur'ân ve din eğitimi verebilen ender bir eğitim kurumudur.

Biz gençleri görünce, gençleşiyoruz. Biz ezber yaparken çok zorlanıyoruz. Gençler hemen ezberliyorlar, bizde onlara özeniyoruz. Çok ve çabuk ezber yapmak istiyoruz, daha da gayret ediyoruz. Şimdi 40 hadis yarışması var, gönül istiyor, yarışmaya girelim; ama kafa almıyor, onlar gibi yapamıyoruz. (R. T.)

Kurslarda ki yaşı büyük öğrenciler, gençleri gördükçe gençleştiklerini, onların ezberleri kolay yapabilmelerine özendiklerini, kendilerinin de çok ezber yapmak istediklerini; ama zihinlerinin almadığını ifade etmişlerdir.

Benden büyük teyzelerle aynı sınıfta ders işlemenin bende olumlu etkileri oldu. Bazen evden kursa gelmek istemiyorum. O kadar yaşlı teyze var, onların çabalarını, insanüstü gayretlerini görünce, benim kursa devam etmeme teşvik oluyor. (A. Ö.)

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2011 yılı itibariyle İhtiyaç Odaklı Eğitim Programı'nın uygulamaya geçirilmesinden önce, İlkokul diploması olmayanların Kur'ân Kursları'na kabul edilmesi mümkün değildi. Bu nedenle, ağırlıklı olarak okuma yazma bilmeyen ya da sadece okur-yazar olan öğrencilerin Kurslar'a kaydı yapılamamış; söz konusu programın uygulanmaya başlaması ve Kursların daha da yaygınlaşmasıyla 50 yaş üzeri öğrencilerin de Kurslar'a gelebilmesi sağlanmıştır.

Böylece, zamanında Kurslar'a gidemeyen öğrencilerin talepleri bir hayli fazla olmuş; bunun da ötesinde gayretleriyle genç öğrencilere örnek model oluşturmuşlardır. Öyle ki genç öğrenciler, bazen derslere katılmakta tembellik yapmak istediklerini, fakat kendilerinden yaşca büyük olanların çabaları karşısında etkilenip, gayrete geldiklerini ifade etmişlerdir.

Yaşlılara karşı sabrım çoğaldı. Onlara saygımız, sevgimiz arttı. Onları kırmamam gerekir, onlar beni kırdığında da ölüme daha yakın diye düşünüyorum. (H. Ç.)

Öğrenci kursa gelmesiyle yaşlılara sabrının, sevgisinin ve saygısının arttığını ifade etmiştir.

Ben 22 yaşındayım, geçen sene geldiğimde kızlar sınıfındaydım, ortam daha farklıydı. Hani sen düşünüyorsan, onlar bir tık daha farklı düşünüyorlardı. Bu sene yazıldığında farklı yaş aralıklarının sınıfı dediler. Bir an düşündüm..! Hep şikayet duymuştum, " teyzeler şöyle böyle, teyzelerle olmuyor!" diye. Bu sınıfa önyargılı gelmişim; ama önyargılarım yıkıldı. Teyzelerden çok şey öğreniyoruz. Dersi işlerken onlar farklı yönden, ben farklı yönden bakabiliyorum, bu da güzel oluyor, böyle de düşünülebilirmiş diyorum. Düşünceleri bana yön gösteriyor. Annemden farkları yok. Onların çok değerli tecrübeleri, kulağıma küpe değerinde, " şunu şöyle yapmalısın, bunu böyle yapmamalısın " diyebiliyorlar. Bana nasihat ediyorlar, " kursa gelerek iyi yaptın " diyorlar. (T. B.)

Öğrenci 22 yaşında Üniversite öğrencisi, geçen sene kızlar sınıfında olduğunu, anlayışta belki bir tık farklı olduklarını, bu sene karışık sınıfta ders işleyeceğini duyduğunda endişelendiğini ama büyüklerle çok iyi anlaştığını ifade etmiştir.

Genç neslin anlayışı kuvvetli.! Gencin öğrenmesi öyle.! Ezberi öyle.! Dili kolay dönüyor. Biz mahrecleri çıkaramıyoruz, onlar hemen kapıyorlar. Bir de şöyle pişmalık oluyor, ben 50-60 yaşında bunları öğreniyorum, gençler 20'li yaşlarda öğreniyor. Hep dünyalık telaşlarla ömrümü geçirmişim. Ben niye gitmemişim, diye pişman oluyorum. (R. C.)

İleri yaştaki öğrenciler, gençlerin kolayca dersi kavramalarına özendiklerini, kendilerinin öğrenme güçlüğü çektiklerini, gençleri gördükçe, bu zamana kadar Kur'ân'ı öğrenmeye gelemedikleri için çok pişman olduklarını, hep dünya telaşlarıyla ömürlerini geçirdiklerini ifade etmişlerdir.

Aynı sınıf içerisinde farklı yaş aralığındaki öğrencilerin beraber ders işlemesinin, öğrencilerin anlatımıyla sorun olmadığı, küçüklerin büyüklerin

tecrübelerinden, nasihatlerinden istifade ettiği; büyüklerin de küçüklerin enerjileriyle motive olup, hoş bir ortamda ders işlediklerini belirtmişlerdir.

3.2.8. Yetişkin Kur'ân Kurslarında 4 - 6 Yaş Grubu Anasınıflarının Kuşak Çatışmasını Önlemede Rolü Nedir?

Çok güzel düşünülmüş bir proje.! Ben kursa gitmek istesem bile, çocuklarım küçük olduğu için, onları bırakacak yer bulamadığımdan gelemiyordum. Ancak çocuklar ilköğretime başladıklarında ya da liseye giderken gelebilecektim. Yaş ilerledikçe de dersleri anlamakta zor olabilirdi. Şimdi elhamdulillah 4-6 yaş anasınıfları açılınca mahallemizdeki Kur'ân Kursu'na beraber gidiyoruz. Gözüm arkada kalmıyor. Ben yetişkin eğitimi sınıfında, çocuğumda 4-6 yaş sınıfında ders alıyor. Aynı çatı altında bulunmamız çok güzel, açanlardan Allah razı olsun. (N. K.)

Çocuklarımı küçük yaşta dinini öğrenmesi için sıbyan mekteplerine göndermeyi çok istedim. Maalesef fiyatları çok yüksek olduğu için, gönderemedim. Şimdi Müftülüğe bağlı mahallemizdeki kursta, çok cüzi miktarlara bu eğitimin verilmesinden çok mutluyum. Mahallemizde olduğu için servis ücreti de ödemiyoruz. Biz dar gelirli aileler için çok iyi imkan sağladı. Oğlumla beraber gidiyorum. İkimizde aynı saatlerde, aynı çatı altında, doğru kaynaktan eğitim alıyoruz. (G. G.)

Ben çocuğumu göndermek istedim, çok araştırdım; ama hep farklı farklı dinî grupların ana sınıfları vardı. Her dinî grupta kendi doğrularını anlatıyor. Ben de şucu, bucu olmasını istemiyorum. O sebepten devletin garantisi altında, Müftülüklerin atadığı hocalardan doğru eğitimi alacağını düşündüğüm için buraya gönderdim çok da memnunum. (S. E.)

Ben Kur'ân Kurslarında 4-6 yaş sınıflarının açılmasının kuşak çatışmalarını önleyeceğini düşünüyorum. Benim torunum iki buçuk yaşında, elinden telefon düşmüyor.! O dönem çocukların aşılandığı, tohum atıldığı dönemdir. Zamanında verilirse, aile de örnek olursa çok iyi olur. Yoksa o çocuğu kaybettin, gençler bilgisiz ve ilgisiz.! Dinî şeyler çocukta vicdanı oluşturuyor. (F. U.)

Komşularım oğlumu 4-6 yaşa gönderince "niye gönderiyorsun? daha erken, daha latin alfabesini öğrenmedi, karıştırır" diyorlar. Önce

Allah'ın kelamını öğrensin, hiçbir şey öğrenemese de Allah'ı tanınması önemli. Önceden dua edince olmayınca üzüldü. " Allah duamı kabul etmedi" derdi. Şimdi "duamı kabul etmesi için, biraz daha sabretmem lazımmış, biraz daha bekleyip, duama devam etmem gerekiyormuş" diyor. Suyu üç yudumda oturarak içiyor, eve selam vererek giriyor, yemeğe tuzla başlıyor, bize de başlattı. (M. K.)

Kurslarda 4-6 yaşın açılması şahane oldu. Çocuklar şimdiden Allah sevgisi, Peygamberimizin sevgisini, duaları, Esma-ül Hüsna'yı, Peygamberimizin sünnetlerini öğreniyorlar. Biz evde ne kadar öğretmeye çalışsakta, okulda öğrendiği gibi olmuyor. Birde kursa giden çocuğun ağırlığı farklı karakter olarak onu görebiliyorsunuz. Ayrıca hem bizler hem çocuklar çok güzel arkadaşlıklar kuruyoruz. (A. Ö.)

Benim kızım daha önce özel yerlerden 4-6 yaş eğitimini iki sene aldı. Kur'ân'ı öğrendi, namaz surelerini öğrendi, değerleri öğrendi. O öğrendikleri şimdi icra edeceği hakimlik mesleği açısından çok faydalı oldu. Allah'ın izniyle doğru kararlar verecek, doğru yargılayacak. Bunun sebebi küçük yaşta özel eğitim almasıydı. Şu an geleceği yerde verilen o kurallar doğruluk, dürüstlük devam edecek. " Ben şu kararı verirsem daha doğru olacak demeye " başladı. Bunun sebebi de zamanında atılan tohumlar ve onların yeşerip filizlenmesi olarak görüyorum. Ben öğretemdim, çocuğumu dinî eğitim verilen özel anasınıflarına gönderebildim; ama şimdi çok cüzi miktara her mahalledeki Kur'ân Kurslarında bu eğitimlerin verilmesi çok önemli olduğunu düşünüyorum. (N.Y.O)

Yetişkin Kur'ân Kurslarında 4-6 yaş sınıflarının açılması pilot uygulamalarla 3-4 yıldır hayata geçirilen, olumlu sonuçları alındıkça da fiziki şartları müsait kurslarda hızla uygulanması için çaba harcanan, çokta verim alınan bir projedir. Yıllardır Özel Eğitim Kurumlarında, Sıbyan Mektepleri adı altında eğitim verilmekte, ücretlerinin yüksekliği dolayısıyla, genelde çalışan annelerin çocuklarını gönderebildiği eğitim kurumları olmuştur. Kur'ân Kurslarında açılan 4-6 yaş anasınıfının farkı, annenin de çocuğuyla beraber kursa gelebilmesi, bu sayede yetişkin eğitiminde yükselen yaş oranının daha da gençleşmesi sağlanabilmiştir. Öncesinde çocukları büyüdüğü zaman kursa gelebilen anneler, şimdi çocuklarıyla beraber kursa gelmekte, çocuklarıyla aynı çatı altında eğitim almakta, çocuklar da daha bilgili ve bilinçli anneler tarafından yetiştirilmektedir. Anneler çocuklarının daha küçük yaştan bu eğitimi almasıyla ileriye

yönelik çok güzel tohumların atıldığını, ileriye yönelik atılan bu tohumların yeşerip, aralarında kuşak çatışmalarını önleyebileceğini öngörmektedirler.

3.2.9. Dindarlık Kimliğinin Kuşak Çatışmalarını Önlemedeki Rolü

Ben çocuklarımla şu çatışmayı yaşamadım. Eğer İslâm güzel yaşanırsa, İslâmın emrettiği ahlâki değerleri çocuklarımıza tam verebilirsek, kuşak çatışması yaşanmayacağını düşünüyorum. Evlenirken de eşimin dindar biri olması benim için ilk tercih sebebiydi. Eşimle İslami değerler konusunda aynı fikirde olduğumuz ve çocukları da bu hassasiyette yetiştirdiğimiz için çatışma yaşamadım. (M. Z.)

Öğrenci bu soruya dindarlık kimliğinin kuşak çatışmasını önlemede rol olduğunu, çünkü evlenirken de eşinde aradığı özelliklerin başında dindar biri olması geldiğini, eşiyle aynı görüşte olduğu için çocuklarını da dindar yetiştirdiklerini bu konuda sıkıntı çekmediğini ifade etmiştir.

Eşim dindar biri, dokuz yaşında çocukları namaza alıştırdı. Sabah namazına kaldırırdı. 20 yaşına kadar bu böyle devam etti. 20 yaşına kadar babayla oldukça sorun yaşadılar; ama 20 yaşından sonra babaya teşekkür ettiler. İlk başta namaz kılmak istemediler. " Benim içimden gelmiyor, niye zorla kıldırıyor? " diye babaya hep kızıdılar. Kapandım, karşı geldiler ama çevremiz çok farklıydı. Eşimin ailesi çok açık, eşim tek dindar içlerinde, hacca gitti, çocuklarını namaza alıştırdı. Bizi ailenin içinde kapalı olduğumuz için cahil gibi gördüler. Çok çatışma yaşadık, ben etkilenmedim; ama çocuklarım etkilendi. Kapalı anne istemediler, hacı baba istemediler, çünkü çok farklı bir çevrede yetişmişlerdi.

Eşinizin dindar kimliği ailesiyle nasıl bir çatışma yaşattı?

Bize gelmezlerdi, bizle görüşmezlerdi, bizi dışladılar. Dışlanmak kötü.! Düğüne giderdik, aralarına almıyorlardı. Akriba ziyaretine giderdik, kimse seni dinlemiyor, sana değer vermiyor, hayat tarzıyla dalga geçiyor, bizim ki hep dinî sohbetler eder, hemen kapatmaya çalışırlar, alay ederlerdi. Çocuklarımla "annen kapandı, baban hacı oldu, sakal bıraktı" diye dalga geçerlerdi. Çocuklar da zamanla anladı.

Kızım kendi isteğiyle kapandı, namazını kılar, orucunu tutar, yalan konuşmazlar, değerler eğitimini iyi verdiğimizizi düşünüyorum. Bir de benim çocuklarım sülalede en güzel okulları okudular. Kendilerini her konuda iyi yetiştirdiler, evlat olarak anneye babaya karşı çok saygılı ve hürmetliler. Çocuklarımın hem dindar olması, hem iyi okullarda okuması, çok iyi mesleklere sahip olması, hem böyle saygılı ve terbiyeli olması, anne babaya hürmetleri, bizi beğenmeyen akrabaları çok etkiledi, eşimin bana karşı çok nazik bir eş olması da onları imrendirdi.

Eşinizin dindarlık kimliği, ailesinden çok farklı hayat yaşaması, eşinizin hangi tutum ve davranışı ailesine kendini kabullendirici oldu?

Anne babasına çok iyi evlat oldu. Sürekli arar, hatırlarını sorardı, onların her işine koştururdu, anne baba hakkına çok dikkat ederdi. Teyzesinin çocuğu yoktu, ona da evlatlık yaptı, hastaydı, yurt dışında tedavi ettirdi, annesi, kardeşi küstüler, biz evimizde baktık. Bir taraftanda sürekli her ortamda tebliğ ederdi. " Biz ölücez! Oraya namaz borcumuzla mı gidelim" derdi. Babasıyla çok çatıştırdı, babası alkol kullanırdı, ömründe namaz kılmayan bir adam, ama annesiyle, ablasında başarılı oldu. Annesi yeni kapandı, ablasını 50 yaşında namaza alıştırdı. Annesi şimdi anladı, oğlunu, sanki kendi emek vermiş, kendi yetiştirmiş gibi övünerek herkese anlatıyor. Halbuki gençliğinde çok eziyet etti; ama şimdi gururla anlatıyor. Kızım evlendi, dünürler " bu kızı sen mi yetiştirdin?" diyorlar, babanne herşeyi yapmış gibi biliyorlar; çünkü herşeyi kendine mal ediyor.(J. M.)

Öğrenci, eşinin dindar biri olduğunu, eşinin ailesinin ise tam tersi bir hayat yaşadığını belirtmiştir. Eşinin dindar kimliği yüzünden, ailesi ve akrabaları tarafından sürekli dışlandığını, yaşam biçimleriyle alay edildiğini ilk zamanlar çocuklarının da bunlardan zarar gördüğünü, çocuklarının iyi bir şekilde yetişmesi, hem iyi okullarda okumaları, hem iyi birer evlat olmalarının, akrabalarının olumsuz tutumlarını değiştirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca eşinin de ailesinin yaşam tarzını tasvip etmemesine rağmen evlatlık vazifelerini yerine getirmede gösterdiği titizliğin ve her ortamda tebliğden vazgeçmemesinin de etkisiyle annesi ve ablası üzerinde etkili olduğu, öncesinde yaşanan çatışmaların kalmadığını anlatmıştır.

Eşimle benim aramda oldu. Kurs'a gelmeden çok agresiftim. Bana buralar hiç cazip gelmezdi. Ne zaman ki geldim.! Buraya ait olduğumu anladım. Ömrümün sonuna kadar buradayım. Kurs'a başlayınca eşimle farklı problemler çıktı. " Camiye gideli hoca oldun " dedi. Burada din kimliğim oldu. Kursa gelmeden açtım, kapandım, namaz kılmaya başladım. Ben namaz kılmamı istiyorum, o kılmıyor. Birşey söylersem, " hemen başımıza hoca kesildin " diyor. (D. M.)

Önceleri Kur'ân Kurslarının kendisine hiç cazip gelmediğini, sonrasında ise kursa geldiğinde buraya ait olduğunu hissettiğini, kursa gelerek, dinî vecibelerini yerine getirirken, aynı titizliği eşinden de beklediğini, eşinin yapmaması üzerine, onu uyardığında ise " başıma hoca kesildin " gibi farklı tepkiler aldığını söylemiştir.

Önce tesettür, kapanmam gerektiğini biliyordum ama işin bu kadar ciddi olduğunu bilmiyordum. Ayetleri okuyunca çok etkilendim. Ben tesettüre girmek istiyordum, eşim istemedi. Eşime örtü ayetini okudum. O ayeti, o da anladı. (A. K.)

Din kimliği olan insanlar bence daha az çatışma yaşarlar. Allah rızasını gözettiği için çatışmazlar. Sizin değer verdiğinizde, eşiniz de değer verir. Bilgili ve bilinçli olduğu için daha az çatışma yaşanır. Mesela haremlik-selamlık oturma, örtünme, ibâdetleri yapma, aynı görüşte olması gibi. Evlenirken tıbbi yönden araştırılıyor; ama bence evleneceklerin manevî boyutu da karşılaştırılmalı. (M. Z.)

Öğrenci din kimliği olan insanların; değer yargılarının, yaşam biçimlerinin aynı olacağından, her şeyde önce Allah rızasını gözeterek davranacakları için, çatışma yaşamayacaklarını, evlenirken de tıbbi yönden araştırıldığı gibi, manevî boyutlarının da araştırılması ve karşılaştırılması gerektiğini belirtmiştir.

Ev hanımı iseniz sizi damgalamışlar. 11 yaşındaki kızım: " sen bunu yapabiliyor musun?" diyor. Örtülüyse bilmez.! Feministler bizi tarlada çalışırken seviyorlardı, ne zaman okuduk.! Bizden nefret ettiler. Aşağı Ayrancı da durakta bekliyorum. Önümden jiple örtülü bir bayan geçti. Yanımda ki açık bayan: " Örtülü senin gibi durakta dolmuş bekler, niye jipe biniyor ki dolmuşa binsin" dedi. Onu bile hazmedemiyorlar. Örtülü bayanın sosyal kimliği olmasına, iyi mevkilere gelmesine dayanamıyorlar. Çünkü yıllardır Yeşilçam filmlerinde başörtülü kadın

odacı, temizlikçi, hizmetçi gösterildi. Bu subliminal mesajlar verildi.
(M. G.)

Öğrenci Ankara ili Aşağı Ayrancı semtinde dolmuş beklerken şahit olduğu olayı aktarmış, bazı kişilerin başörtülü olanlarla alakalı yargılarından bahsetmiştir. Yıllarca sinema aracılığıyla başörtülü bayanların, hademe, çaycı, köylü tiplerini canlandırıldığını, insanların da bunu normal gördüğünü, ne zaman ki başörtülülerin kariyer sahibi, maddi refah seviyesi yüksek bireyler olduğunda bazı kesimlerin bunu hazmedemediğini belirtmiştir.

4-6 yaşında Kur'ân eğitimi alması çok güzel.! Neyle meşgul olursak, çocukta onu görüyor. Aile olarak Kur'ân'ı bilmeliyiz, yaşamalıyız ki çocuğumuza örnek olabilelim. Ağaç yaşken eğilir misali, küçükten dinî eğitimi vermeli; bu tarz eğitim veren yerlere göndermeliyiz. Okullarda da bunların devamı olmalı, okullar bunu dışlamamalı, çatışmaların olmaması için ortamların beraber sürmesi lazım, baskıyla değil sevdirek olmalı bu tür eğitimler. (H. Ç.)

Öğrencilere dindarlık kimliğinin kuşak çatışmasını önlemede bir rol olup olmadığı sorulduğunda farklı cevaplar alınmıştır. Bazıları dindarlık kimliği kuşak çatışmalarını önlemede bir rol olarak görmekte, bazıları ise kendi yaşanmışlıklarıyla dindarlaşmanın kuşak çatışmalarına neden olduğunu ifade etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kur'ân Kursları, yaygın din eğitiminin önemli bir unsuru olarak, ilköğretimden sonra Kurslar'a gelen kız çocuklarıyla birlikte, adeta bayanların bir tür buluşma yeri olmuştur. Son yıllarda bayanların bu Kurslar'a teveccühü ve ilgisi artmış; hemen her mahallede açılan kurslarla hem bayan öğrenci sayısı ve hem öğretici sayısı artarak yaygınlaşmıştır.

"Yetişkin Kur'ân Kursları'nın Kuşak Çatışmalarını Önlemedeki Rolü" başlıklı bu tez çalışmamızda; Kur'ân Kursları'nın bu çatışmaları önlemedeki rolü tespit edilmeye çalışılmıştır. Bizi bu çalışmaya yönlendiren temel husus; Kur'ân Kursları'nın farklı kuşaklara aynı bünye içerisinde eğitim verebilen bir kurum olma özelliğine sahip olmasıydı. Bu Kurslar'da 65 yaşındaki babanne, 26 yaşındaki torunu ve 5 yaşındaki torununun çocuğuyla birlikte aynı Kurs ortamında birlikte eğitim alma imkanına sahip olabilmektedir.

Yapılan mülakatlar sonucunda elde edilen verilerden, Kur'ân Kursları'na gelen öğrencilerin farklı kuşaklardan olmaları neticesinde, işlenen derslerin içeriği ve Kurs ortamının sağladığı atmosfer sayesinde, bu Kurslar'ın kuşak çatışmalarının önlenmesine olumlu katkı sağladığı görülmektedir.

Tezimizin 'Giriş' kısmında yer alan hipotezlerimizi mülakat sonuç ve verileriyle test ettiğimizde; temel hipotezlerimizin büyük ölçüde doğrulandığı ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki; herşeyden önce yaşlı kuşakların toplumsal değerlere yüklediği misyonla, değişen zaman içerisinde gençlerin değer yargılarının değişmesi, çatışmaların en temel tetikleyicilerinin başında gelmektedir. Yaşlı kuşakların değer yargılarının kaynağı olarak örf, adet, gelenek ve göreneklere bağlılığı esas almaları; buna mukabil genç kuşakların medya ve kültürel etkileşim nedeniyle değer yargıları bakımından farklı referanslara sahip olmaları, iki kuşak arasında çatışmalara sebep olmaktadır.

Mülakatlarda denek öğrencilerin sıklıkla ifade ettikleri gibi, teknolojik yeniliklere uyum sağlama bakımından genç kuşakların daha aktif ve becerikli olmaları iki kuşak arasındaki gerilimlere kaynaklık etmektedir. Bu da hipotezlerimiz arasında yer alan "geleneksel toplumdaki modern topluma geçişle birlikte teknolojik gelişmelerin çok hızlı yayılması neticesinde yaşam biçimlerinin de değişmesi ve yaşlı kuşağın bu

değişime ayak uydurmada gecikmesine karşın gençlerin hatta çocukların daha kolay adaptasyonu, kuşak çatışmalarına neden olur” argümanını desteklemektedir.

Örnekleme grubunda yer alan deneklerin önemli bir kısmı, deneyimledikleri ya da karşı karşıya oldukları kuşak çatışması ve benzeri sorunlarını; Kur’ân Kursları’nda aldıkları derslerin sağladığı bilgileri içselleştirmeleri sayesinde çözdüklerini ifade etmişlerdir. Bu da “Kur’ân Kursları’na eğitim almaya gelen öğrencilerin farklı kuşaklardan olmaları da dikkate alındığında, işlenen derslerin içeriği ve kurs ortamı, kuşak çatışmalarının önlenmesine katkı sağlayabilecektir” hipotezimizi doğrulamış ve güçlendirmiştir.

Deneklerin, Yetişkin Kur’ân Kursları’nda 4 - 6 yaş grubu anasınıflarının kuşak çatışmasını önlemedeki rolü konusunda pozitif beklenti içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Bu uygulamanın henüz yeni olması nedeniyle denekler; verdikleri cevap ve yaptıkları açıklamalarda, uygulamanın pratikteki sonuçlarından ziyade bu uygulamanın yerindeliği, kendileri için sağladığı güncel faydalar ve olumlu beklentilerini dile getirmişlerdir.

Böylece “Kur’ân Kursları’nın bünyesinde açılan 4 - 6 yaş grubu anasınıflarında verilen eğitim, kuşak çatışmalarının önlenmesine önemli katkılar sunacaktır” hipotezimiz, somut deneyimlerle karşılığını bulmasa da, bir beklenti ve temenni olarak tüm denekler tarafından olumlu karşılanmaktadır. Kur’ân Kursları’nın bünyesinde açılan 4 - 6 yaş anasınıflarında çocuklara verilen din eğitimiyle birlikte, ileriye yönelik atılmış olan bu tohumların, zamanla yeşerip kuşak çatışmalarını önleyeceği düşünülmektedir.

Alan araştırmamızın en net doğruladığı hipotezimiz; “Kur’ân Kursları’nda verilen eğitimle ‘dinî anlamda duyarlılık’ kazanan bireylerin, yeni kimlik oluşumlarıyla elde edecekleri tutum ve davranışlarla kuşak çatışmaları önlenebilecektir” önermesi olmuştur. Zira denekler, ifade ettikleri deneyimlerinde bunu açıkça dile getirmişler, yaşadıkları kuşak çatışmasının giderilmesinde öğrendikleri dini referansların büyük rol oynadığını dile getirmişlerdir.

Yaptığımız mülakatlar; Kur’ân Kursları’na gelen bayan öğrencilerin ortalama profillerini ortaya çıkarmamızı sağlamıştır. Kurslar’a gelen bayan öğrenciler, toplumun

kendilerine biçmiş olduğu farklı statüleri (anne, evlat, eş, babanne, aneanne, kayınvâlîde, gelin vb.) üzerinde taşıyan, bu satülerin de getirmiş olduğu rolleri üzerinde barındıran bir kimliğe sahip oldukları görülmektedir. Kurslar'a gelen öğrencilerin %70'i ev hanımlarından oluşmaktadır. %10'u Lise, Yüksekokul, Üniversite öğrencilerinden, %10'u emeklilerden, %10'u ise memurlardan oluşmaktadır.

Öğrencilerin yaş aralıklarına baktığımızda ise; genç kızların sayısının çok fazla olmadığı görülmekte, bunların da üniversite öğrencisi olup derslerinden zaman ayırıp gelenlerle, evlenme çağındaki genç kızlardan müteşekkil oldukları anlaşılmaktadır. Genç öğrencilerden bazılarının bilinçlilik düzeyi daha yüksek olup; Kur'ân dersleri dışında Tefsir, Hadis, Arapça vb. derslere özel ilgi duydukları dikkat çekmektedir. Genç bayanların evlenmeden ya da iş hayatına atılmadan önce, Kur'ân 'ı Kerim'i tecvidli bir biçimde okumak için Kurslar'a geldiklerini ifade etmeleri, özellikle anlam ifade etmektedir.

Orta yaş grubunda yer alan, çoğunluğu İlköğretim mezunu olan, çocuklarını büyütüp Kurslar'a gelme imkanı bulunan bayanların ise, daha ziyade Kur'ân'ı mahreçleriyle ve tecvid kurallarıyla öğrenme ve okuma becerisinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu öğrencilerden bazılarının; Tefsir, Arapça, Meal, Makamlı Kur'ân okuma derslerine çok daha fazla ilgi duydukları dikkat çekmektedir.

İleri yaş gruplarında bulunan bayanların; Kurslar'a katılımlarının arkasındaki temel motivasyonun ise; genellikle Cuma toplantılarında ya da Umre ve Hac ziyaretleri esnasında edindikleri Kur'ân öğrenme hevesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu grupta yer alan öğrenciler; büyük ölçüde çocuklarını büyütüp evlendiren ve bundan sonrasında ahiret hazırlığı yapmak isteyen kişilerden oluşmaktadır.

Mülakatların gösterdiği sonuçlardan birisi de; Kur'ân Kurslarının sadece Kur'ân eğitimi veren bir eğitim kurumu olmasının yanında, ağırlıklı olarak evli bayanların buraları Kur'ân 'ın manevî iklimini yaşadıkları, menfaatsiz arkadaşlıklar ve dostluklar edindikleri yerler olarak görmeleridir. Kur'ân Kursları, günlük hayatın sorunları karşısında adeta birer terapi merkezi misyonu görmektedir. Bu Kursların sağladığı pozitif enerji ve sinerjiyle birlikte öğrenciler; gerek eşleriyle, gerek çocuklarıyla ya da çevreleriyle yaşadıkları çatışmaları bertaraf ettiklerini ifade etmektedirler. Özellikle yetim kalmış çocuklarına, genç yaşlarda, hem anne hem baba olmuş, hayatın yükünü

yüklenmiş dul bayanların, Kur'ân Kursları'nın manevî ortamından istifade ederek; dertlerini, kederlerini unutmak için bu kurslara fazlasıyla rağbet ettikleri görülmektedir.

Araştırmamız, Kur'ân Kursları'nın ev hanımlığının monotonluğundan, sürekli tekrarlanan ev işlerinden bunalmış bayanlar için yeni bir kimlik sunduğunu ortaya koymuştur. Bu Kurslar tarafından eğitim-öğretimin yanısıra sunulan bir takım hizmet ve yürütülen kermes, kandil programları vb faaliyetler, hem yeni bir kimlik ve hem de gündelik hayatın alışılmış rutininin dışında yeni uğraş alanları sunmaktadır. Bu tür etkinliklerde görev alan öğrenciler; böylece hayatlarında yeni sayfaların açıldığını ve özgüvenlerinin arttığını ifade etmişlerdir.

50 öğrenciyle yaptığımız mülakatlar sonrasında ortaya çıkan gözlem ve değerlendirmeler neticesinde Kur'ân Kursları'na ilişkin olarak ileriye dönük bazı tespitlere yer vermek gerekirse, aşağıdaki hususlara özellikle dikkat çekmek gerekir.

Kur'ân Kursları'nda işlenen dersler, ağırlıklı olarak Kur'ân'ı yüzünden okumaya yönelik olmaktadır. Öğrencilerin talep ve beklentileri de genelde bu yönde olmaktadır. Kur'ân Meali, Tefsir, Hadis ve Arapça gibi dersler ise, sadece belirli kurslarda verilmektedir. Bu derslerin işlendiği Kursların sayısının artırılması gerekmektedir. Oysa ki Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün hazırlamış olduğu ek ders sisteminde, farklı kur seçenekleriyle Kur'ân okumaya yönelik derslerle, İtikat, İbadet, Siyer, Ahlâk dersleri bulunmakta; ders seçeneklerinde Tefsir, Arapça, Hadis gibi dersler bulunmamaktadır. Öğretici bu dersleri vermek istese dahi, bunu farklı ders adlarıyla yapabilmektedir. Bu da öğretici açısından sıkıntı oluşturmaktadır.

Öğrencilerle yapılan mülakatlarda, bu tarz derslerin kendilerine çok fayda sağladığı, hatta Tefsir dersi bulabilmek için Kurs aradıkları ifade edilmektedir. Dolayısıyla ek ders sisteminde Tefsir, Hadis, Arapça vb derslerin yer alması, öğreticinin işlediği dersle, sistemde gözüken dersin farklı olmaması gerekmektedir. Bu nedenle DİB'in; bu dersleri verebilecek kapasitedeki öğreticilerini bu amaca matuf bir biçimde değerlendirmesi gerekmektedir.

Kurslar'a gelen öğrencilerin % 70'inin evin bütün yükünü çeken ev hanımlarından oluşması ve çocuklarla ilgili sorumluluklarının ağır olması; devam sorununu da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, son dönemlerde uygulanan İhtiyaç Odaklı Eğitim'le 7 gün ve sabah 7.00'den gece 23'kadar ders işlenebilmesi olumlu bir gelişme olmuştur. Bu uygulama, sadece ev hanımları için değil, aynı zamanda çalışan

kişiler için de yararlı olmuştur. Ne var ki bu kurslar'ın açılabilmesi için asgari 12 öğrenci şartının uygulanması ve bir gün içerisinde 6 saat ek ders işlenmemesi verimi düşürmektedir. Bir takım muhtemel suistimallerin önlenmesi için bu tedbir doğru görülmele birlikte; bu durum karşısında Müftülüklerin denetiminde özel öğrencilik uygulamaları başlatılarak her şart ve durumda Kur'ân dersleri verilmesine imkan sağlanması bir çözüm olabilir.

Alan araştırmasının ortaya koyduğu önemli sonuçlardan bir diğeri de; mülakatlarda öğrencilerin, kendilerini Kurs'a bağlayan, derslere devamını sağlayan, derslerdeki başarısını ve çalışma azmini artıran en büyük faktörlerin başında öğreticileri işaret etmeleridir. Öğrencilerin motivasyonunda öğreticiyi sevmesi, onunla gönül bağı kurabilmesi, kendini değerli hissettirmesi, anlattığını yaşıyor olması, alan bilgisinin yeterli olması, sıkıntılarını anlayabilmesi, çözüm üretmesi, tevazu sahibi olması çok büyük bir önem arz etmektedir.

Kur'ân Kursları'ndaki öğreticiler; temel eğitim döneminde yetişkin bayanlara, yaz döneminde ise çocuklara Kur'ân ve din eğitimi vermektedir. Yeni uygulamalarla birlikte, 4 - 6 yaş grubu anasınıfları da aynı kurs bünyesinde açılmaktadır. Bu sebeble, farklı kuşaklara eğitim veren öğreticilerin; alan bilgisinin yanında, pedagojik formasyona sahip olmaları elzem görülmektedir. Ayrıca, Kurslar'a gelen bayan öğrencilerin psikolojik yapılarının hassaslığı göz önünde bulundurulduğunda, öğreticilerin sık sık 'Din Psikolojisi' konusunda kendilerini güncellemeleri adına seminerler almaları yerinde olacaktır. Hizmet içi eğitimlerde, Kur'ân derslerinin yanısıra Aile İrşad Dersleri'nin verilmesi de büyük yararlar sağlayacaktır.

Kur'ân Kursları bünyesinde açılan 4 - 6 yaş grubu anasınıfları çok yararlı bir proje olup; kuşak çatışmalarını önlemede ileriye yönelik faydalar sağlayacaktır. Cüz'î miktarda bağışlar karşılığında sağlanan ve her mahalledeki kurslarda açılmaya devam eden anasınıfları; annelerin çocuklarıyla birlikte Kur'ân eğitimi almalarına imkan ve fırsat sunmakta, böylece aynı çatı altında anne ve çocuğunu buluşturmaktadır. Ne var ki yeterli alt yapının olmaması ve uygun öğretici kadrolarının azlığı birer sorun olmaya devam etmektedir. Her ne kadar fahrî öğreticilerle bu açık kapatılmaya çalışılsa da; fahrî öğretici alımlarında puanların yüksek olması, tecrübeleri ve pedagojik formasyonları olmamasına rağmen hâfızlara öncelik verilmesi sorun yaratmaktadır.

Mülakatlardan çıkan dikkat çekici bir sonuç da; bayan öğrencilerin eşlerinin de Kur'ân ve dinî eğitim almalarını istemeleridir. Çok kısa olmasına rağmen Cuma Hutbelerinin eşlerine çok fayda sağladığını belirtmişlerdir. Kendilerine sağlanan bu imkanlardan, eşlerinin mahrum kaldıklarını ve bu eğitimlerin erkekler için de yaygınlaştırılmasını istemektedirler. Bu nedenle, Camii imam ve müezzinlerine ek ders yapma imkanı sağlanarak; genelde Camii altlarında olan kursların erkeklere de açılması yerinde olacaktır. Erkeklere yönelik dini eğitimlerin verilmesi; son yıllarda gittikçe artan kadın cinayetleri ve kadına yönelik şiddet gibi bir takım sosyal problemlerin çözümüne de önemli katkılar sağlayacaktır.

Son olarak çoğu mahalle aralarına sıkıştırılmış, camilerin en kuytu ve rutubetli köşelerine, depolardan dönüştürülerek, sınıflara çevrilen Kur'an Kurslarının, o mahallede yaşayan mahalle sakinleri için çok anlam ifade ettiği, çok farklı alanlarda hizmet sağladığı aşikardır.

MÜLAKAT YAPILAN ÖĞRENCİLERİN PROFİLLERİ

Tablo 11

Sıra Numarası	Ad-Soyad (Sadece Baş Hafler)	Öğrenim Durumu	Yaş	Medeni Durum	Meslek
1	Z. Y.	Üniversite Öğr.	24	Bekar	Öğrenci
2	B. E.	Üniversite Öğr.	23	Bekar	Öğrenci
3	R. K.	Lise Öğr. (Hafız)	18	Bekar	Öğrenci
4	B. N.	Üniversite Öğr.	23	Bekar	Öğrenci
5	T. B.	Üniversite Öğr.	22	Bekar	Öğrenci
6	R. C.	Okur-Yazar Değil	60	Evli	Ev Hanımı
7	T. K.	Okur-Yazar Değil	58	Evli	Ev Hanımı
8	H. R.	Okur-Yazar Değil	55	Evli	Ev Hanımı
9	T. E.	Okur-Yazar Değil	52	Evli	Ev Hanımı
10	E. Ö.	İlkokul	56	Evli	Ev Hanımı
11	R. T.	İlkokul	55	Evli	Ev Hanımı
12	F. U.	İlkokul	48	Evli	Ev Hanımı
13	M. A.	İlkokul	39	Evli	Ev Hanımı
14	Z. K.	İlkokul	57	Evli	Ev Hanımı
15	F. Y.	İlkokul	53	Evli	Ev Hanımı
16	N. Ö.	İlkokul	54	Dul	Ev Hanımı
17	İ. K.	İlkokul	44	Dul	Ev Hanımı
18	L. K.	Okur-Yazar değil	55	Dul	Ev Hanımı
19	H. Ç.	Lise	42	Dul	EvHanımı
20	Ş. T.	Yüksek Okul	47	Evli	Emekli
21	H. Y.	Üniversite	46	Evli	Emekli
22	B. Ö.	Üniversite	48	Evli	Emekli
23	S. B.	Yüksek Okul	49	Evli	Emekli
24	Z. Ç.	Üniversite	42	Evli	Teknisyen
25	K. L.	Yüksek Okul	46	Evli	Memur

26	N.Y.O.	Üniversite	48	Evli	Öğretmen
27	M. Z.	Üniversite	45	Evli	Öğretmen
28	J. Z.	Yüksek Okul	46	Evli	Memur
29	M. K.	Lise	26	Evli	Ev Hanımı
30	A. Ö.	Lise	45	Evli	Ev Hanımı
31	G. G.	Lise	37	Evli	Ev Hanımı
32	M. G.	Lise	42	Evli	Ev Hanımı
33	Y. S.	Lise	45	Evli	Ev Hanımı
34	A.K.	Lise	44	Evli	Ev Hanımı
35	G. E.	Lise	36	Evli	Ev Hanımı
36	Ş. Y.	Lise	36	Evli	Ev Hanımı
37	Y. K.	Lise	46	Evli	Ev Hanımı
38	S. E.	Lise	39	Evli	Ev Hanımı
39	N. K.	Lise	29	Evli	Ev Hanımı
40	C. G.	Lise	30	Evli	Ev Hanımı
41	Ü. O.	İlköğretim	39	Evli	Ev Hanımı
42	P. F.	İlköğretim	43	Evli	Ev Hanımı
43	Ü. E.	İlköğretim	44	Evli	Ev Hanımı
44	M. B.	İlköğretim	40	Evli	Ev Hanımı
45	Ş. M.	İlköğretim	36	Evli	Ev Hanımı
46	S. A.	İlköğretim	40	Evli	Ev Hanımı

47	D. M.	İlköğretim	36	Evli	Ev Hanımı
48	A. Ş.	İlköğretim	32	Evli	Ev Hanımı
49	H. Ç.	İlköğretim	42	Evli	Ev Hanımı
50	A.Y.	İlköğretim	45	Evli	Ev Hanımı

KAYNAKÇA

- Akbal, Alev, “Sosyal Hayat ve Çatışma”, *Üniversite Gençliği ve Çatışma*, Der. Aytül Kasapoğlu, Phoenix Yayınevi, Ankara 2008.
- Altaş, Nurullah, Arıcı, İsmail, *Din Eğitiminin Bilimselleşme Süreci*, 3. Baskı, Der. Mustafa Köylü, Nurullah Altaş, Ensar Neşriyat, İstanbul 2014.
- Altınışik, Remzi, Coşkun, Recai, Yıldırım, Bayraktaroğlu, Engin Serkan, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamaları*, Genişletilmiş 2. Baskı, Sakarya Kitabevi, Adapazarı 2002.
- Anıl, Hatice Alev, *Kültürel Değişme Açısından Kuşaklar Arası Çatışma (Aşkın ve Dumlupınar Mahallesi Örneği)*, (Yüksek Lisans Tezi), Isparta 2011.
- Armaner, Neda, *Din Psikolojisine Giriş*, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1980.
- Arslanargun, Engin, “Okul-Aile İşbirliği ve Öğrenci Başarısı Üzerine Tarama Çalışması”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 18, 2007.
- Arslantürk, Zeki, Amman, Tayfun, *Sosyoloji: Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2001.
- Avcı, Nazmi, *Toplumsal Değerler ve Gençlik: Bir Değerler Sosyolojisi Denemesi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2007.
- Ayçiçek, Metin, *Çocuk ve Demokratik Eğitim Kuşaklar Arası Çatışma ve Aile İçi Demokrasinin Önemi*, Aram Pedagoji, İstanbul 2013.
- Aydın, M. Şevki, *Bir Din Eğitimi Olarak Kur'an Kursu*, DİB Yayınları, Ankara 2008.
- Aydın, M. Zeki, “Kuşaklar Arası Çatışma mı? Uyum mu?”, *Anadolu Gençlik*, Sayı 100, Mayıs 2008.
- Aydınalp, Halil, “Sosyal Çatışma ve Din”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 2, 2010.
- Ayhan, Halis, *Eğitime Giriş ve İslâmiyetin Eğitime Getirdiği Değerler*, Damla Yayınevi, İstanbul 1982.
- Ayhan, Halis, *Türkiye’de Din Eğitimi*, Dem Yayınları, 3. Basım, İstanbul 2014.
- Aziz, Aysel, *Toplumsallaşma ve Kitleleşme İletişim*, AÜ Basın Yayın Yüksek Okulu Yay., 1982.
- Bahar, Halil İbrahim, *Sosyoloji*, Karınca Yayınları, 2. Basım, Ankara 2008.
- Bal, Hüseyin, *İletişim Sosyolojisi*, SDÜ Basımevi, Isparta 2004.

- Bilgin, Beyza, *Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi*, Yeni Çizgi Yayınları, Ankara 1995.
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan, *İktisat Sosyolojisi Açısından Eğitim Yolu ile Kalkınmanın Esasları*, Divan Yayınları, İstanbul 1982.
- Bozkurt, Veysel, *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Aktüel Yayınları, İstanbul 2005.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VI, İstanbul-1981.
- Cebeci, Suat, *Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi*, Akçağ Yayınları, Ankara 1996.
- Cebeci, Suat, Ünsal, Bilal, "Hâfızlık Eğitimi ve Sorunları", *Değerler Eğitimi Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 11, İstanbul 2006.
- Çalık, Temel, "Eğitim Biliminin Sosyoloji ile İlişkisi", içinde *Eğitim Bilimine Giriş*, Der. Leyla Küçükahmet, 8. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara 2010.
- Dam, Hasan, *Yetişkinlerin Din Eğitimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, OMÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.
- Demir, Kübra, *Ailede İletişimsizlik*, Uludağ Yayınları, 2013.
- Demir, Nilüfer, *Birey, Toplum, Bilim: Sosyoloji Temel Kavramlar*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2004.
- DİB, *1996 Yılı İstatistikleri*, APK Daire Başkanlığı, Ankara 1997.
- DİB, Hâfızlık Eğitim Programları, Ankara 2010.
- DİB, *İhtiyaç Odaklı Kur'ân Kursları Öğretim Programları*, Ankara 2012.
- DİB, Kur'ân Kursları Öğretim Programı, 2004.
- DİB, Kur'ân Kursları Yüzünden Okuma Programı, Ankara 2004.
- DİB, Yaz Kur'ân Kursları Öğretim Programları, Ankara 2005.
- DİB, Diyanet İşleri Başkanlığı Taşra Teşkilatı'nda Din Hizmetlerini Yürütenlerin (İmam- Hatip, Kur'ân Kursu Öğreticisi, Din Hizmetleri Uzmanı, Vaiz ve Müftü) Temel ve Özel Yeterlikleri, Ankara 2005.
- Din Eğitiminde Çağdaş Vizyon ve Dönüşüm*, DİB Yayınları, Ankara 2009.
- Dinîm İslâm Temel Dinî Bilgiler, Der. Mehmet Emin Afşar, DİB Yayınları, Ankara, 2014.
- Doğan, Candemir, *Ailede İletişim Sanatı*, Kalbi Kitaplar, İstanbul 2013.
- Doğan, İsmail, *Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar*, 11. Baskı, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2012.

- Doğan, Recai, *Cumhûriyetin İlk Yıllarında Tevhidi Tedrisat Çerçevesinde Din-Eğitim Öğretimi ve Yapılan Araştırmalar*, Yurt Yayınları, Ankara 1999.
- Dökmen, Üstün, *İletişim Çatışmaları ve Empati*, 52. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2008.
- Duman, Ahmet, *Yetişkinler Eğitimi*, Ütopya Yayınları, Ankara 1999.
- Durmuş, Ayten, *Ergenlik Dönemi*, Nesil Yayınları, İstanbul 2005.
- Durmuş, Ayten, *Eşiniz Sizden Ne İster?*, 2. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul 2002.
- Ebû Dâvud, Süleymân b. el-Eş'âs es-Sicistânî el-Ezdî, es-Sünen, I-IV, İstanbul-1993.
- Erdoğan, İrfan, "Karl Marx: İnsan, Toplum ve İletişim", *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, Sayı: 25, Yaz - Güz 2007.
- Fichter, Joseph, *Sosyoloji Nedir?*, 7. Baskı, Çev. Nilgün ÇELEBİ, ANI Yayıncılık, Ankara 2004.
- Giddens, Anthony, *Sosyoloji*, Çev. Hayati Beşirli, Phoenix Yayınları, Ankara 2005.
- Kaya, Kamil, *Türk Toplumunun Yaşam Tarzı*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2003.
- Gökçe, Birsen, *Gecekondu Gençliği*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara 1971.
- Gökçe, Birsen, *Orta Öğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları*, Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Ankara 1984.
- Günay, Ünver, "Kuramsal Yaklaşım ve Türk Sosyolojisi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 21, Yıl: 2006/2.
- Gündüz, Turgay, "Türkiye'de Cumhûriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi (1923'den Günümüze)", *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (7), 1998, ss. 543 - 557.
- Harman, Gonca, Çelikler, Dilek, "Eğitimde Hazır Bulunuşluğun Önemi Üzerine Bir Derleme Çalışması", *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi - Journal of Research in Education and Teaching*, Ağustos 2012, Cilt 1, Sayı 3.
- Horton, P. B., Hunt, C. L., *Sociology*, Fourth Edition, Mcgrow- Hill, 1976.
- <http://okulweb.meb.gov.tr>
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4,5,6,7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, MEB Yayınları, Ankara 2010.
- İhtiyaç Odaklı Kur'ân Kursları Öğretim Programları (Yüzünden Okuyanlar İçin)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2012.

- İslâmda Sevgi Temelinde Beşeri Münasebetler*, Der. Bedrettin Çetiner, Ensar Neşriyat, İstanbul 2009.
- İstatistiklerle DİB*, DİB APK Daire Başkanlığı, Ankara 1990.
- Karip, Emin, *Çatışma Yöntemleri*, 5. Baskı, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2013.
- Kaypakoglu, Serdar, *Kişilerarası İletişim: Cinsiyet Farklılıkları, Güç ve Çatışma*, Derin Yayınları, İstanbul 2010.
- Kılavuz, Mehmet Akif, *Kur'ân Kurslarında Yetişkin Din Eğitimi*, Düşünce Kitabevi, İstanbul 2005.
- Kızıılçelik, Sezgin, *Sosyoloji Teorileri*, C. 2, 2. Baskı, Yunus Emre Yayıncılık, Konya 1994.
- Kızmaz, Zahir, Bilgin, Rıfat, *Hırsızlık: Suçlular, Nedenler ve Dinamikler*, Polis Akademisi Yayınları, Ankara 2012.
- Koç, Ahmet, *Kur'ân Kurslarında Din Eğitimi*, Der. Mustafa Köylü, Nurullah Altaş, 3. Baskı, Ensar Neşriyat, İstanbul 2014.
- Korkmaz, Mehmet, *Kur'ân Kurslarında Din Eğitimi*, 2. Baskı, Der. Recai Doğan, Remziye Ege, Grafiker Yayınları, Ankara 2013.
- Koştaş, Münir, "Sosyalleşme", *AÜİFD*, 1987, S. XXXIX.
- Köknel, Özcan, *Kimliğini Arayan Gençliğimiz*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2001.
- Kur'ân ı Kerim*
- Kur'ân Kursları Öğretim Programları (Pilot Uygulama)*, Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2011.
- Marshall, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev. Osman Akınhay & Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999.
- Marx, Karl, "Preface to A Contribution to the Critique of Political Economy", *Karl Marx and Frediric Engels-Selected Works*, V.I., Lawrence and Wishart, London 1962.
- Nirun, Nihat, *Sistematik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1994.
- Okumuş, Muhiddin, Genç, Fatih, "Din Eğitimi'nin Bilimselleşmesi/Neliği", *Din Eğitimi: El Kitabı*, Der. Recai Doğan, Remziye Ege, 2. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara 2013.
- Onur, Bekir, *Gelişim Psikolojisi*, İmge Kitabevi, 3. Basım, Ankara 1995.

- Oskay, Ülgen, *Sosyolojik Düşünce Tarihi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir 1990.
- Özbek, Abdullah, “Din Eğitiminin Problemleri”, *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1999, İstanbul, C. 6.
- Özdoğan, Öznur, *Mutluluğu Seçiyorum*, 6.Baskı, Özdenöze Yayınları, Ankara, 2012.
- Özgüven, İbrahim Ethem, *Ailede İletişim ve Yaşam*, PDREM Yayınları, Ankara 2001.
- Özkalp, Enver, *Sosyolojiye Giriş*, 13. Baskı, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2005.
- Parmaksızoğlu, İsmet, *Türkiye’de Din Eğitimi*, Ankara 1996.
- Tarhan, Nevzat, *Toplum Psikolojisi*, 3. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2011.
- Tatlıcan, Ümit, *Sosyoloji ve Sosyal Teori Yazıları*, Sentez Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Tezcan, Mahmut, *Gençlik Sosyolojisi ve Antropolojisi Araştırmaları*, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No: 178, Ankara 1997.
- Tezcan, Mahmut, *Kuşaklar Çatışması: Okuyan ve Çalışan Bir Gençlik Üzerine Araştırma*, Kadioğlu Matbaası, Ankara 1981.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, t.y , el-Camiu’s-Sahih, I-IV, Beyrut-ts.
- Toffler, Alvin, *Gelecek Korkusu Şok*, Çev. Selami Sargut, Altın Kitap Yayınları, İstanbul 1975.
- Tosun, Cemal, *Din ve Kimlik*, TDV Yayınları, Ankara 1993.
- Tosun, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegem A Yayıncılık, Ankara 2002.
- Turner, Bryan, *Statü*, 2. Baskı, Çev. Kemal İnan, Ütopya Yayınları, Ankara 2001.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*, 1982.
- Sevim, Medine, “Türkiye’de Din Politikaları ve Eğitime Etkileri”, *DEM DERGİ* [Değerler Eğitimi Merkezi Dergisi], YIL 1, SAY I 2, ss. 64 – 71.
- Silah, Mehmet, *Sosyal Psikoloji*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Varol, Ramazan, *Sözden Öze, Özden Söze İletişim Becerileri*, 8. Baskı, Nüve Yayınları, Ankara 2014.
- Wallece, Ruth A., Wolf, Alison, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları: Klasik Geleneğin Genişletilmesi*, Çev. Leyla Elburz & M. Rami Ayaz, 3. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2012.
- Yaman, Ertuğrul, *Değerler Eğitimi, Eğitimde Yeni Ufuklar*, 2. Baskı, Akçağ Basım Ankara 2012.
- Yaman, Ertuğrul, *Susma Sanatı*, 5. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2014.

- Yaman, Ertuğrul, *İnsan ve İletişim*, 4. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 2012.
- Yavuz, Kerim, *Günümüzde Din Eğitimi*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Adana 1987.
- Yıldız, İhan, *Anayasal Bir Hak Olarak İsteğe Bağlı Din Eğitimi*, Der. Recep Kaymakcan, Mahmut Zengin, Şeyma Arslan, Dem Yayınları, İstanbul 2011.
- Yılmaz, Hüseyin, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.
- Yörükoğlu, Atalay, *Çocuk ve Ruh Sağlığı*, 19. Basım, Özgür Yayıncılık, İstanbul 1994.
- Yörükoğlu, Atalay, *Çocuk Ruh Sağlığı*, Özgür Yayınları, İstanbul 1998, s. 375 - 381.
- Yörükoğlu, Atalay, *Gençlik Çağı Ruh Sağlığı ve Ruhsal Sorunlar*, 14. Basım, Özgür Yayınları, İstanbul 2012.

